

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra elektronické kultury a sémiotiky

Bc. Lucie Šulcová

**Tištěná kniha versus elektronické čtečky knih.
Budoucnost knižní kultury v 21. století.**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Irena Řehořová**

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura, z nichž jsem při zpracování čerpala, byly řádně citovány a jsou uvedeny v seznamu literatury. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. prosince 2014

Bc. Lucie Šulcová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Mgr. Ireně Řehořové za spolupráci, důležité rady, odborné vedení a za pomoc při zpracování předložené diplomové práce. Můj dík patří Městské knihovně v Praze, bez jejíchž publikací bych nikdy nemohla získat potřebné materiály a zdroje k vytvoření práce. Poslední, za to největší poděkování, patří rodině a všem osobám blízkým, zejména mé mamce a partnerovi, kteří mě trpělivě podporovali během celého studia, poskytovali mi motivaci, inspiraci a cenné rady. Děkuji vám, že jste za mnou stáli a věřili mi.

Abstrakt

Diplomová práce bude věnována srovnání klasické knihy a elektronických čteček knih, zejména z hlediska hlavních charakteristik obou médií a výhod/nevýhod, které oba zmíněné formáty přinášejí pro recipienty. V práci bude popsán význam vynálezu knihtisku pro společnost, i to, jaké reakce vyvolal a jakou začala mít kniha roli v lidských životech po jeho objevení. Následující kapitoly budou věnovány samotné knize, zejména popisu toho, „co dělá knihu knihou“, jaké jsou její přednosti a slabiny a proč je její čtenost stále populární. Jako kontrast bude dále zmíněn masový nástup elektronických čteček knih, které se staly potencionálním konkurentem knihy, zejména e-knihy v kapesních čtečkách, na internetu a v mobilních telefonech. Cílem práce je komparace tištěné podoby kultury, kterou zastupuje kniha a elektronické podoby kultury, kterou představují elektronické čtečky knih. Komparace bude založena na popsání specifik obou informačních prostředků, jednak z hlediska technologie, tak zejména s ohledem na odlišné způsoby percepce textu a požitku ze samotného čtení. Na závěr je uveden pokus naznačit možné důsledky vývoje celé situace do budoucna - hrozí knižní kultuře krize anebo si své postavení ve společnosti zachová i v nadcházejících letech?

Klíčová slova

digitální text, e-kniha, elektronická média, chytrý mobilní telefon, informace, komunikace, multifunkční čtecí zařízení, tablet, technologická revoluce, tištěná kniha

Abstract

This master thesis is dedicated to comparison of classical book and electronic book reader and it examines the advantages and disadvantages of both formats for recipients. In this work the importance of the printing press for society will be described and also the reactions which were induced by its invention. Following chapters will be dedicated to the book itself. Most importantly what „makes the book being the book“ and what are its strength and weaknesses and why it is still popular. As a contrast to this phenomenon the massive increase in popularity of electronic book - especially e-readers in pocket readers, on the internet and in the smartphones which become potential competition for books. The goal of this work is to compare the printed version which is represented by paper book and electronic version which is represented by e-books. Comparison will be based on the description of the specifics of both information tools from technological aspect as well as from the different text perception and the enjoyment from the reading itself. At the end there is an attempt to predicate the possible development in the future - is book culture facing a crisis or will it hold its position in following years?

Key words

digital text, e-books, electronic media, smart mobile phone, information, communication, multifunctional readers, tablet, technological revolution, printed book

OBSAH

ABSTRAKT

1. ÚVOD	8
2. VYNÁLEZ KNIHTISKU	11
2.1 První myšlenky tisku	11
2.2 Gutenbergův převratný vynález	13
2.3 Vynález knihtisku reformuje svět	14
2.4 Od baroka k moderně	16
3. CO DĚLÁ KNIHU KNIHOU	19
3.1 Kniha jako dílo lidské ruky a ducha	21
3.2 Kniha jako tvůrce a uchovávateľ kultury	22
3.3 Kniha jako svědek historické doby	23
3.4 Kniha jako prvek humanizace	24
3.5 Kniha jako nástroj výchovy a vzdělávání	25
3.6 Kniha jako informační médium a zboží	26
4. NOVÁ MÉDIA, DIGITALIZACE A PRVNÍ E-ČTEČKY	29
4.1 Od tisku k digitalizaci	30
4.2 Předchozí i současné e-čtečky	32
4.3 Dvě formy, téměř shodný vývoj	37
5. ELEKTRONICKÉ ČTEČKY KNIH	40
5.1 Kapesní e-čtečky	42
5.2 Přeměna klasického inkoustu na inkoust elektronický	45
5.3 Počítače, tablety a chytré mobilní telefony	48
5.4 Audioknihy	51

6. TIŠTĚNÁ KNIHA VERSUS ELEKTRONICKÁ ČTEČKA	52
6.1 Výrobní materiál a cena s ním spojená	53
6.2 Proměna knižního trhu	58
6.3 List papíru nebo úsporný displej	63
6.4 Různé typy zařízení, odlišné zobrazení obsahu	65
6.5 Jiná struktura, rozdílné části	67
6.6 Jedna kniha nebo celá knihovna v kapse	70
6.7 Reprezentativní funkce dříve a dnes	74
6.8 Prožitek při čtení	77
6.9 Žánry a jejich ochrana	80
7. BUDOUCNOST KNIŽNÍ LITERATURY	82
7.1 Dvě média, dva odlišné názory	82
7.2 Úvahy o proměnách knihy a její budoucnosti	85
8. ZÁVĚR	92
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	95
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	101

1. ÚVOD

Knihy jsou pro spoustu lidí osobní a velmi důležitou záležitostí, která doprovází naše životy více než 5 000 let. I proto historici zvažovali, že konec druhého tisíciletí prohlásí za éru tištěné knihy. První předchůdci knihy se zrodili v podobě svitků či hliněných tabulek už dávno před naším letopočtem a kolem roku 1 000 objevily světlo světa i iluminované rukopisy v Evropě. Skutečná revoluce v dějinách lidstva přišla ale až s objevem knihtisku o pět set let později. Společnost začala pocítovat zvýšenou potřebu po nové úrovni komunikace a knihtisk byl tou správnou cestou ke vzdělání a sdílení informací.

Tištěné knihy, posléze letáky, noviny a časopisy dokázaly usnadnit i překlenout prostor a čas, staly se našimi nenahraditelnými partnery v každodenním životě. Typografické a polygrafické ztvárnění knihy se stalo neoddělitelnou součástí naší kultury, jelikož dokázalo zaznamenat svědectví minulosti i současnosti. Kromě úlohy svědka historické doby plní kniha funkci reprezentace lidské ruky a ducha, tvůrce a uchovávatele kultury, prvku humanizace, nástroje výchovy a vzdělávání a v neposlední řadě i informačního média a zboží. Kniha uchovává myšlenky, vědění, kulturní prameny technických i uměleckých děl určité epochy. Bereme si je na cesty, na dovolenou, ke stolu, pod lavici, do vany pro chvíle pohody a relaxu, jsou nám osobním společníkem při dlouhém čekání. Poskytují nám estetický zážitek, zábavu, poučení a ukojení touhy po informacích, dokáží dát duchovní útěchu i praktickou radu do života.

Jedna kniha, jeden tajuplný svět plný skrytých znaků a tajemství. Zavede nás do vesmíru, na všechny světové kontinenty, pod zem i pod hladinu oceánů, do oblak nebo jen do krásného dne přesně podle našich představ. Mohou vycházet každý rok, můžeme je číst stále dokola a pokaždé nás něčím překvapí. Dokáží své čtenáře vtáhnout a spoutat do svých sítí zhotovených spisovateli, grafiky a malíři. Jednotlivé části a kapitoly knihy tvoří malé kamínky v mozaice, které sice samy o sobě dokáží fungovat, ale smysl dávají teprve až jejich propojením do celkového díla. Vytváří mnohotvárný celek plný nesčetných kouzel poutajících pozornost nás všech. Přípravě a vydávání knih velmi často předcházejí nejrůznější historické i politické okolnosti, uchovávají myšlenky, zážitky, vzpomínky i celé osudy společnosti. V posledních letech se ale stále častěji vyskytují pochybnosti o výsadním postavení psaného či tištěného slova v konkurenci s dálkovým záznamem a přenosy obrazu i zvuku elektronických a digitálních médií.

Po knize přišly další druhy nových médií - film, fotografie, telefon, rozhlas, televize,

počítače a internet, umožňující přenášení obrazu nebo zvuku (posléze i obojího) bez nutnosti větší námahy. Elektronická média a digitalizace spustily vlnu technologické revoluce, která zasáhla celou společnost, kulturu a ovlivnila každého z nás. Z reálného světa jsme postupem času přešli do světa virtuálního, psané slovo nahradily obrazy a kódy. Kniha přestala být pouze ve fyzické podobě a transformovala svůj obsah do digitálních souborů ukládaných v počítačích, tabletech, chytrých mobilech a elektronických čtečkách knih. Z tištěné knihy se stala kniha elektronická. Obsah zůstal i nadále stejný, ale o převrat se zasloužila nová podoba čtecích zařízení.

V počátcích se na českém knižním trhu elektronické čtečky knih neseťkaly s velkým zájmem, ale v zahraničí už dávno představovaly revoluční novinku, nabízející zcela nové možnosti a způsoby čtení. U českých čtenářů se poprvé dočkaly větší obliby až v roce 2010 a do dnešní doby nabrala jejich popularita nevídaných rozměrů. Displej s technologií elektrického inkoustu téměř identicky kopíruje papírovou stránku knihy, neuvěřitelně velká výdrž baterie zaručuje čtenářům až několik týdnů nerušeného čtení a digitální podoba textů umožňuje vložit celou knihovnu jen do jednoho kapesního zařízení. Čtečky podporují nejrůznější formáty, nabízejí libovolnou manipulaci písma, překlady z cizojazyčných textů, poznámky, slovníky, připojení na internet a mnoho dalších funkcí, které se samotným čtením příliš nespojují. Pro někoho mohou být zmíněné funkce nadbytečné, dokonce i rušivé a vyvstává pak otázka, zda by čtečka knih neměla sloužit pouze ke čtení.

Důležité tedy je představit i další typy multifunkčních čtecích zařízení jako jsou chytré mobilní telefony (smartphony), tablety, počítače a notebooky. Čtení je pouze jednou z jejich nabízených funkcí a kromě něho dokáží čtenářovi poskytnout vše, co jedinec moderní doby potřebuje. Společnost nás neustále nutí k získávání nových informací a nastoluje tempo, kterému se každý člověk digitálního věku musí přizpůsobit, pokud nechce vyčnívat z davu. Informace ale potřebujeme získávat i za pochodu a nejlépe co nejrychleji. Proto stále více lidí sahá po tabletech a čtečkách, které prostřednictvím připojení na internet dokáží uspokojit všechny požadavky a bývají tak nazývány jako přímí konkurenti klasických knih.

I když mnohokrát v historii byla kniha ohrožena nástupem nových médií, vždy jim dokázala pevně čelit. Jenže tentokrát se na literárním poli objevil tak podobný produkt tištěné knize, že obavy o její budoucnost začaly nabírat obrovských rozměrů. V čem jsou e-knihy i elektronické čtečky knih lepší nebo naopak horší než jejich papíroví předchůdci a mohou se předpovědi o konci tištěné knihy opravdu v dohledné době naplnit?

Následující diplomová práce se pokusí komparativní metodou poukázat na výhody i

nevýhody obou formátů médií zejména z hlediska hlavních charakteristik, proměny knižního trhu, výrobního materiálu, struktury, reprezentace, prožitku při čtení i žánrů a jejich ochrany. Jádrem celé práce bude pokus o co nejobjektivnější objasnění, v jakých aspektech se tištěné a elektronické knihy shodují a v jakých jsou tak odlišné, že z nich činí originální média. Prostor bude věnován také různým názorům na potencionální ohrožení knižní produkce a prognózám, týkajících se budoucnosti knih.

Ke splnění práce budou, kromě hlavní komparativní metody, používány i historické a analytické metody porovnání s ohledem na sociální, ekonomické a psychologické hledisko. Vzhledem k tematickému zaměření práce budou základními zdroji, vedle odborné literatury, také články z časopisů a elektronických zdrojů. O knize bylo napsáno nespočet vědeckých i naučných děl, ale jelikož jsou elektronické čtečky knih na světě pouze relativně krátkou dobu, odborné literatury o nich je podstatně méně, především v cizojazyčné a elektronické podobě. Mezi nejvhodnější zdroje patří webové stránky výrobců a prodejců čteček, technických magazínů s diskuzními fóry, knihoven s výročními zprávami a stránky odborných recenzí.

Téma své diplomové práce, věnované porovnání tištěné knihy a elektronických čteček knih, jsem zvolila z důvodu zájmu o tuto problematiku, která se mi stala blízkou zejména v posledních dvou letech. V mém okolí se začaly vyskytovat rozporuplné názory na výhody i nevýhody obou médií, především poté, co si někteří známí postupně pořizovali elektronické čtečky knih a po jejich použití se už nechtěli vrátit ke klasickým knihám. Dalším důvodem je přetrvávající zájem o budoucí vývoj celé situace, který se sice v průběhu dějin již několikrát obdobně opakoval, ale tentokrát se na literárním trhu objevilo tak podobné médium knize, že její ohrožení by mohlo být nejvíce citelné.

2. VYNÁLEZ KNIHTISKU

2.1 První myšlenky tisku

Z hlediska charakteru sociální komunikace rozlišuje Marshall McLuhan¹ následující základní vývojová období lidské komunikace a jejich fáze:

1. Období předverbálního stavu, které je nejstarší a M. McLuhan ho označuje jako stav kolektivního vědomí.
2. Období řečové komunikace. „Již francouzský filozof Henri Bergson považoval jazyk za lidskou technologii, která narušila a zmenšila hodnoty kolektivního vědomí.“² Jazyk odlišuje člověka od ostatních živočichů, je jeho nejbohatší uměleckou formou a bez něj bychom zůstali vtaženi do předmětu své pozornosti.
3. Období dokumentové komunikace, které začíná vytvořením písma. Písmo je rozšířením (extenze, někdy i náhrada) přirozené lidské paměti a jako grafická abstrakce se vzdaluje od reálného zobrazení skutečnosti. „Psaný text se výstižně označuje jako „uvězněná“ či „umrtvená“ řeč.“³
4. Období vynálezu počítače ve 40. letech 21. století. Jinak bychom mohli zmíněné období nazvat jako elektronické či kybernetické, pro které je charakteristický proces informatizace společnosti, jež spočívá v digitalizaci obrazu, zvuku a textu.

Období dokumentové komunikace, které je stěžejním tématem celé diplomové práce, lze dále rozlišit na tři fáze:

- A, fáze rukopisné knihy, ve které lze často jen velmi obtížně rozlišit písemné sdělení dokládající jistý fakt od samotné knihy,
- B, fáze vynálezu knihtisku, který zapříčinil rychlé vzdalování lidí od přírodního prostředí, z něhož jsme všichni vzešli,
- C, fáze diverzifikace knihy, která probíhá zejména od konce 19. století. Pojem knihy se stal už natolik úzkým, že bylo potřeba vymyslet nový rodový pojem – dokument.

„Myšlenka tisknout, a nikoli pracně vypisovat slova a věty, nebyla nijak nová. Již jedna z nejstarších civilizací, jež vznikla asi ve 4. tisíciletí př. n. l. v povodí Indu, používala

¹ Podrobněji viz. McLuhan, M.: *Jak rozumět médiím*. Nakladatelství Odeon, Praha 1994.

² Staňková, L.: *Dějiny knižní kultury a grafického designu díl I. Od počátků do osvícenství*. Nakladatelství grafické školy, Praha 2012. Str. 6.

³ Cejpek, J., Hlaváček, I., Kneidl, P.: *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. Vydavatelství Karolinum, Praha 1995. Str. 6.

pečetítek s obrázky a nápisy.”⁴ Technika pečetí se dále rozšířila do Egypta, Řecka i Říma, ale všechna tato razidla sloužila pouze jen k vytištění obrázku nebo textu do tvárného podkladu. K prvnímu úspěchu v hledání barev dospěla Čína a to díky malířským a keramickým prostředkům, ze kterých vznikla první razítka.

Za přímého předchůdce knihtisku bychom mohli považovat deskotisk, objevený ve 14. století. Obrázek se vyřezal nebo vyryl do hlazeného dřevěného prkénka, které se natřelo sazemi, rozpuštěnými v oleji a otiskoval se znovu a znovu šetrným poklepáváním kartáčem. Jako první byly tištěny hrací karty a až druhé v pořadí se objevily obrázky světců a světic. Byl to způsob značně pracný a zdálo se, že se dále než ke kartám a nějakému tomu obrázku sotva dostane. Kolem roku 1400 ale byly vydávány deskotiskem malé knížečky, tzv. donata, platící tehdy za nepostradatelnou učební pomůcku všech vzdělanců.”⁵ Největší zájem se samozřejmě stácel k opisu bible, který si mohli dovolit jen velmi zámožní. V případě výtisků pro méně majetné, se do desek nevyřývaly všechny stránky, ale pouze obrázek, pod který bylo přidáno několik řádek textů – tzv. bible chudých. I když to byly vizuálně velmi nevzhledné knížečky s rozpíjející se barvou, ať už si chceme či nechceme připustit, byly to první knihy.

Hospodářský růst, rozvoj vědění a rozmach univerzit s sebou přinesl zvýšenou potřebu komunikace a zároveň se technické podmínky natolik zlepšily, že nový vynález mohl spatřit světlo světa. „Příznivé seskupení všech těchto faktorů vysvětluje, proč se k vynálezu knihtisku schylovalo na několika různých místech, jež dnes mezi sebou někdy vedou spory o prvenství.”⁶ Nikdo v Evropě netušil, že Čína vyřešila svůj problém s knihtiskem již v 11. století, a to proto, že vzdálenost mezi těmito dvěma světy byla příliš velká. Na základě stále se zvyšujícího počtu univerzit, přibývala i potřeba knih – vědci, profesori a studenti se spojovali se specializovanými řemeslníky a účastnili se výroby i obchodu.

První vydání pocházela z náboženských kruhů, avšak záhy církevní výroba zaplatila daň za otálení při přejímání nových technik. Pomalu, ale jistě přešla výroba do světských rukou.”⁷ Oblastí, která pocítovala potřebu sériové výroby, byly hrací karty a lidové obrázky. Texty a ilustrace byly většinou vyryty na témže kousku dřeva nebo kovu, ale tisk (reprodukcí) umožnila až nová technika – tiskařská barva se nanasla na dřevo a ta se

⁴ Souček, L.: *Co zavínil Gutenberg*. Nakladatelství Albatros, Praha 1975. Str. 38.

⁵ Tamtéž.. Str. 40.

⁶ Dusong, J.-L., Siegartová, F.: *Typografie: Od olova k počítačům*. Nakladatelství SVOJTKA a VAŠUT, Praha 1997. Str. 15.

⁷ Tamtéž..

následně otiskla na papír. Jenže zmíněná metoda otisků měla dvě úskalí: kvalita tisku nebyla příliš dobrá, neboť tlak na podklad nebyl dostatečný, a pokud se vyskytly nepřesnosti, opravit je bylo možné jedině předěláním celé desky. „Poptávka byla ovšem vysoká a výrobci prosperovali, ačkoli objev nového výrobního postupu jim mohl přinést daleko větší zisky. Ještě si neuměli představit výhodu, jakou mají pohyblivé znaky.”⁸

2.2 Gutenbergův převratný vynález

Za oficiálního zakladatele knihtisku v Evropě je považován Johann Gutenberg (vlastním jménem Gensfleisch), mohučský rodák žijící v letech 1400 – 1468. Samozřejmě, že se po jeho vynálezu začaly ozývat i jiné národy, které si nárokovaly právo na jeho prvenství (Francie, Holandsko). „Gutenberg nebyl první, kdo tiskl knihy.”⁹ Vědci sice připouštějí, že Gutenberg mohl odkoukat techniku sazby a tiskařský lis od jiných impresorů, ale poté co vyřezal písmenka do kovových razidel a odlil je do liteřiny (což byl nepochybně jeho vynález), nikdo mu již zmíněné prvenství nemohl odeprít. Vynalezl výrobní postup využívající k tisku pohyblivých znaků a k výrobě obrázků používal typ rytiny zvaný dřevořez, u něhož byl barvou potřen reliéf, který se pak otiskl. Specifickou obtíží při práci byl ale příliš nízký tlak dřevěného ručního lisu. „Tomu odpovídal nízký výkon stroje pohybující se pouze ve stovkách výtisků za den (cca 20 exemplářů / hod).”¹⁰

Spolu se svými společníky začal tisknout prvotisky, které dnes nazýváme jako inkunabule – knihy tištěné před rokem 1500. Netušil snad ani, že z jeho šikovných rukou a lisu vycházejí kulturní poklady, jejichž hodnota bude penězi nevyjádřitelná.¹¹ První, skutečná, knihtiskem tištěná kniha z Gutenbergovy dílny, byla tzv. šestatřicetřádková bible z roku 1452 a po ní záhy bible dvaatřicetřádková bible z roku 1455. Ze začátku nebyla ještě jeho technika bez problémů, ale prvotisky dosahují naprosté dokonalosti, a na tehdejší možnosti působí velmi líbivě.

V 15. století si mohl každý dobrý křesťan koupit odpustky, což byly lístky, které církve udělovala hříšníkům a odpouštěla jim jejich pozemské viny. „Přidělování odpustků

⁸ Dusong, J.-L., Siegartová, F.: *Typografie: Od olova k počítačům*. Nakladatelství SVOJTKA a VAŠUT, Praha 1997. Str. 15-16.

⁹ Staňková, L.: *Dějiny knižní kultury a grafického designu díl I. Od počátků do osvícenství*. Nakladatelství grafické školy, Praha 2012. Str. 91.

¹⁰ Barták, J.: *Z dějin polygrafie*. Vydavatelství Votobia, Praha 2004. Str. 16-17.

¹¹ Souček, L.: *Co zavínil Gutenberg*. Nakladatelství Albatros, Praha 1975. Str. 42.

bylo tak hojné, že písaři již nebyli schopni čelit zvýšené poptávce a na pomoc přicházely tiskařské dílny.”¹² Je ale nutné dodat, že po čtyři století zůstal ruční lis od času Gutenberga bez principiálních změn. Zdokonalení byla pouze malá a dílčí. Podobně jako samotný princip stroje, zůstal bez podstatnějších změn i pracovní postup. Vlivem neustálého vývoje techniky a požadavků na kvalitu i kvantitu tisku se ruční lis zajímavě vyvíjel.

Do Mohuče se začali sjíždět tiskaři, rytci a impresori z celé Evropy, aby se u mistra Gutenberga přiučili a následně zbohatli při šíření vynálezu. Ovšem k většímu rozšíření knihtisku přispěla paradoxně válka, i když to byl vynález stvořený k vzájemnému dorozumívání lidí. Válka mezi dvěma biskupy o mohučské sídlo vyvrcholila zapálením města ze čtyř stran a společně s ním lehla popelem i Gutenbergova dílna a knihtiskárny. Pro město to sice byla velká tragédie, ale díky ní se tovaryši, učňové a mistři rozběhli po celé Evropě a zasloužili se o masivní šíření knihtisku. „Neuvěřitelná rychlost šíření knihtiskařského umění Evropou je důkazem potřeby Gutenberga objevu v jeho době.”¹³

2.3 Vynález knihtisku reformuje svět

V Evropě existovalo do konce 15. století přibližně 250 tiskáren, a i když některé z nich nevyráběly příliš velké množství knih, celkový počet vydaných titulů se odhadoval na 30 tisíc. Zvyšuje se nejen nabídka knih, ale také poptávka, což bylo zapříčiněno sociálním, kulturním i politickým rozvojem společnosti. Začal se rozvíjet zájem o lidské vědy a člověka samotného.

„Začátek renesančního období sice předcházela vynálezu knihtisku, ovšem později renesance z tohoto objevu značně vytěžila, neboť kniha se stala mimořádně důležitým prostředkem pro šíření nových myšlenek.”¹⁴ Je možné, že by reformace nedosáhla takové šíře, kdyby ji kniha nepodporovala a typografové, kteří byli velkými vzdělanci a humanisty, skutečně chápali knihu tak, jak ji známe dnes. Církev již neměla výsadní postavení v šíření myšlenek a opět stoupl zájem o staré texty, archeologické práce, námořní

¹² Dusong, J.-L., Siegartová, F.: *Typografie: Od olova k počítačům*. Nakladatelství SVOJTKA a VAŠUT, Praha 1997. Str. 19.

¹³ Staňková, L.: *Dějiny knižní kultury a grafického designu díl I. Od počátků do osvícenství*. Nakladatelství grafické školy, Praha 2012. Str. 94.

¹⁴ Dusong, J.-L., Siegartová, F.: *Typografie: Od olova k počítačům*. Nakladatelství SVOJTKA a VAŠUT, Praha 1997. Str. 25.

objevy, pokrok v astronomii nebo lékařství. Knihtisk začal být využíván k šíření a obhajobě obrodných myšlenek. „Tištěná kniha už neslouží jen církvi a intelektuální elitě panovnických a šlechtických dvorů.“¹⁵ V 15. a 16. století se stala kniha pro měšťanstvo zdrojem praktických informací pro běžný život.

„Stále více lidí umělo číst a psát, potřeba knih byla tak vysoká, že typografické dílny se musely industrializovat.“¹⁶ Vše zapříčinil rozvoj gramotnosti, který vytvořil poptávku po knihách, a levná tištěná kniha jí vyšla vstříc. Některé knihy dosahovaly mimořádně vysokých nákladů a jiné byly skutečnými skvosty. „Kniha dosáhla dospělosti při šíření renesančních idejí. Rozmanitost námětů, četnost zakázek i různorodost čtenářů způsobily, že se kniha vymanila z područí rukopisů a vznikly nové formy a formáty.“¹⁷

Kromě vzhledu začala být důležitá i cena knihy, neboť technika i materiály se vyvíjely a začalo být nutné umět správně zvolit nástroje a pracovní postupy. Cena tisku samozřejmě závisela na materiálu, práci tiskařů včetně počtu manipulací a rovněž vybavení dílen hrálo svoji roli. „Tisklo se oboustranně na volné listy, které pak byly skládány a vázány. Ceny lisu a typografického zařízení sice zůstávaly v rozumné výši, avšak sady písem byly velmi drahé.“¹⁸ Nejvyšší cenová položka byla za papír a velmi často se na ní vynaložila polovina všech nákladů. Kniha byla lidem dána proto, aby jí využili k čemusi vyššímu, k reformaci. Reformace v sobě ukrývala zárodky manipulace a někteří jí uměli využít pro svůj prospěch. Ovšem bez knihtisku by bylo sotva představitelné, aby se reformační myšlenky šířily takovým způsobem.

V dějinách knihy nepatřilo 17. století k těm nejslavnějším. Veškerý kulturní život se musel podřídit válce a boji o moc, monarchové se snažili utužovat svůj absolutismus a tlak církevní cenzury se přiosťoval. „Cecharní řády a ztížené podmínky při získávání práva tisknout značně ochromily výrobu a knižní obchod. Málo produktivní tiskařské lisy byly v žalostném stavu, chyběly součástky; písmové řady byly poničeny špatným zacházením a příliš dlouhým užíváním: často sloužily již více než sto let.“¹⁹

Na severu Evropy (v Amsterdamu), díky podnikavosti a obchodní zdatnosti, přežilo vydávání knih a tisk se dokonce zdokonalil. Můžeme tedy říci, že kniha v tomto století nezahynula zásluhou Holanďanů, kteří uměli odolat tlaku z vyšších míst. Knihy vydávané

¹⁵ Staňková, L.: *Dějiny knižní kultury a grafického designu díl I. Od počátků do osvícenství*. Nakladatelství grafické školy, Praha 2012. Str. 104.

¹⁶ Dusong, J.-L., Siegartová, F.: *Typografie: Od olova k počítačům*. Nakladatelství SVOJTKA a VAŠUT, Praha 1997. Str. 25.

¹⁷ Tamtéž. Str. 26.

¹⁸ Tamtéž. Str. 29.

¹⁹ Tamtéž. Str. 35.

od 17. století jsou velmi dobře čitelné a chuť po poznání a rozptýlení se zvláště odrazilo na vydávání krásné literatury.

„Teprve až s postupující modernizací lidé objevili práci, ctnosti i bolesti třídního boje svobodných lidí. V tomto kontextu ztrácí kniha svůj řemeslný a umělecký status, stává se průmyslovým výrobkem.”²⁰ Kniha přestala být pouze duchovním dílem a stala se nástrojem pro revoluce a změny. Čtyři století po Gutenbergovi hraje technika znovu prvořadou úlohu a pozitivní důsledky přehnané mechanizace konce století lze spatřovat v tom, že stimulovala trh. Všeobecný pokrok žádal, aby kniha zasahovala stále širší veřejnost a výroba se pod vlivem nových potřeb a nových komunikačních způsobů změnila.

2.4 Od baroka k moderně

Myšlenka psané stránky, a později knihy, je tak stará jako samotné písmo. Už i ty nejstarší civilizace chtěli vlastnit svitky a sbírat je. Bohužel celé knihovny při první příležitosti vyhořely a většina knih zmizela na příkaz náboženské. Díky vidině snadného zničení knih, vznikla tendence uchovávat je na bezpečném místě, které představovaly kláštery. Zde se dostaly mimo dosah vlivů, které je mohly ohrožovat, ovšem započal proces filtrování a s ním otázka které knihy uchránit.

Přechod středověku na novověk (17. a 18. století) byl dobou velkých kontrastů – na jedné straně války, epidemie a hladomor, na straně druhé nejúžasnější umělecké projevy architektury, hudby, divadla a tance. Francie kvete a září, české země se ponořují do doby temna. Pomalu, ale jistě se posiluje panovnický absolutismus a státní byrokracie se snaží kontrolovat, ovládat a centralizovat veškerý každodenní život včetně podmínek knižní produkce. „Jak rostla gramotnost obyvatel, uvědomovaly si církve i stát neobyčejnou moc tištěného slova, a snažily se i tuto oblast podřídit své kontrole. Zrodila se cenzura.”²¹

Knihy byly opatřeny značkou, která informovala o potřebě knihu spálit, nebo o potřebě z ní vytrhnout závadné stránky, začernit řádky a doplnit jí vhodnými vpisky. „Klíč sloužil jako příručka pro jezuitské cenzory („misionáře”), kteří prohledávali knihovny i

²⁰ Dusong, J.-L., Siegartová, F.: *Typografie: Od olova k počítačům*. Nakladatelství SVOJTKA a VAŠUT, Praha 1997. Str. 39.

²¹ Staňková, L.: *Dějiny knižní kultury a grafického designu díl I. Od počátků do osvícenství*. Nakladatelství grafické školy, Praha 2012. Str. 126.

jednotlivé domácnosti a pátrali v nich po zapovězených knihách.”²² Obyvatelstvo muselo, pod trestem vězení, předkládat knihy na farách. Zakázané knihy byly spalovány (byly nahrazovány knihami pravověrnými) a opravené knihy byly majitelům vráceny. Cenzura působila ale i ze státní sféry a docházelo k regulaci počtu tiskáren, které byly podřízené státní kontrole.

„Po regulaci knihtisku ale volali i sami tiskaři a nakladatelé, kteří byli poškozováni **patisky**, tedy přetisky úspěšných knih bez vědomí a svolení původního nakladatele a autora.”²³ Kvalita tisku i papíru byla znatelně horší, knihy vycházely pod falešnými údaji (nebo bez udání místa a roku vydání), díky nim se ušetřilo na platech za autora i korekturu a ve výsledku byla samotná činnost poměrně výnosná. Tiskaři se samozřejmě chtěli nekalé konkurence zbavit a bránili se proti ní získáváním různých privilegií. Můžeme tedy konstatovat, že zmíněné patisky byly počátkem vzniku copyrightu (zákon ochraňující autorská práva).

Následovaly výrazné změny v organizaci výroby i distribuci knih. Do popředí vstupují velké nakladatelské podniky disponující rozsáhlou sítí agentů, kteří se starali o odbyt knih. Dochází k postupnému oddělení nakladatelské, tiskárenské a knihkupecké činnosti a do obliby se dostávají i knižní veletrhy a mezinárodní trhy s knihami. „Po obsahové stránce barokní knihtisk dále rozvíjí žánrovou různorodost od náboženských a vědeckých knih až po knížky lidového čtení, kalendáře a kramářské písně.”²⁴

Další změna přišla na přelomu 18. a 19. století, které bývá nazýváno obdobím čtenářů. „Literatura určuje společenský život, orientovanost v soudobém literárním světě se stává společenskou nezbytností.”²⁵ Lidé s oblibou napodobují své literární hrdiny, trpí i radují se s nimi a nechávají se portrétovat s knihou v ruce, jakožto projev nového životního stylu. Ambice vychovávat a poučovat postupně ustupují emocionálnímu a estetickému zážitku, který je čtenáři zprostředkován skrze více osobnější výpovědi literatury. Gramotnost se stává všeobecnou záležitostí a postupně se prosazuje povinná školní docházka. Projevuje se síla lidského rozumu a svobodného kritického myšlení, které se přenáší i na papír.

19. století bychom mohli nazvat knižním novověkem, který skrze literaturu nabízí všechny dnešní druhy a žánry. Samotné části knihy se nemění, ale tiskové a reprodukční

²² Staňková, L.: *Dějiny knižní kultury a grafického designu díl I. Od počátků do osvícenství*. Nakladatelství grafické školy, Praha 2012. Str. 126.

²³ Tamtéž. Str. 127.

²⁴ Tamtéž. Str. 129.

²⁵ Tamtéž. Str. 144.

techniky procházejí neklidným vývojem. Důležitější a viditelnější proměny knihy byly poznamenávány stále silnější industrializací. „Stroje na jedné straně zrychlily výrobu, dopomohly knihám k vyšším nákladům a nižším cenám, na straně druhé šířily produkci, která se vyznačovala nekvalitním materiálem a málo pečlivou úpravou.“²⁶ Zmíněné nepříznivé projevy knižního průmyslu způsobily vznik obrodných hnutí, která začala vytvářet umělecky i řemeslně kvalitní a propracované knihy.

V pozdějším novověku nastupuje k moci zcela jiný druh nebezpečí, než byla cenzura, a to film, rozhlas a především televize. „Nechyběly hlasy, že kniha, jejíž podoba je velice stará – v zásadě určená vynálezem papíru, kodexu a knihtisku – a technicky sotva zdokonalitelná, neobstojí tváří v tvář moderní technice, že podlehne prostředkům, které promlouvají k více smyslům najednou.“²⁷ Největší hrozbou se ale staly počítače, které zahájily informační revoluci, která je založena především na užívání výpočetní techniky a programovaných kamer. Prosazují se nové technické postupy, které jsou naplno v zasetí automatizace a elektronizace – automatické elektronické snímače zpřesňují a zrychlují práci knihtisku.

²⁶ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 171.

²⁷ Tamtéž. Str. 237.

3. CO DĚLÁ KNIHU KNIHOU

„Nemilovat knihy znamená nemilovat moudrost. Nemilovat moudrost však znamená stávat se hlupákem.“

Jan Amos Komenský

Dle jednoho arabského přísloví, je kniha jako zahrada, kterou nosí každý z nás v kapse. Od vynálezu písma je kniha neustálým průvodcem člověka. Hrála a nadále hraje v jeho životě velmi důležitou a nezastupitelnou roli. „Plní celou řadu funkcí – duchovně materializační počínaje a ekonomickou konče – a jako nejstarší komunikační prostředek vždy vypovídá o člověku a době.“²⁸ Je nekonečným zdrojem zobrazení pocitů, nálad, přání i obav, ale také inspiruje a radí, utěšuje či baví. I přes fakt, že nemá svou vlastní specifickou vědní disciplínu, je spojena a navazuje na mnoho dalších vědních oborů. Jako nezávislý fenomén tvoří kniha adekvátní součást při řešení určitých problémů, ale může být i příslušnou složkou konkrétní vědecké disciplíny.

„Na samém prahu vyprávění o podivuhodném předmětu zvaném kniha stál strohý údaj: 5 000 let. Asi tak dlouho zná lidstvo knihu, tak dlouho tento předmět spoluutváří život na naší planetě.“²⁹ Dějiny i současnost knihy můžeme považovat za převratný vynález, jehož platnost i potřebnost je každý den potvrzována. Zároveň ale naléhavě upozorňuje na odvěké lidské úsilí poznat pravdu o všem, co je součástí našeho života.

„Člověk již nejméně 5000 let ukládá své zkušenosti a znalosti pomocí písma do knih a jiných dokumentů, aby dosažené poznání uchoval a šířil.“³⁰ Můžeme říci, že knihy představují určité stopy vývoje člověka, jeho úspěchů a omylů, jeho moudrosti, pošetilosti a nezralosti. Jednou z nejdůležitějších společenských funkcí člověka je uchovávat zaznamenané zkušenosti, poznatky, myšlenky a pocity, za účelem opětovného využití do budoucna. Člověk překonává svou nedokonalou a nespolehlivou přirozenou paměť pomocí archivů a knihoven pomocí písemné podoby zaznamenávání. Knihy, uspořádané do podoby archivů a knihoven, se staly do jisté míry zárukou kontinuity vývoje lidské společnosti

„Kniha má svou empirickou zkušenost v podobě výtvaru nejen ducha, ale i ruky,

²⁸ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 5.

²⁹ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 231.

³⁰ Cejpek, J., Hlaváček, I., Kneidl, P.: *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. Vydavatelství Karolinum, Praha 1995. Str. 5.

který je trvalou součástí kultury každého lidského společenství v jeho historii.³¹ V historii měla kniha velký a mnohdy i nadsazený význam, který býval někdy podceňován, častěji přeceňován, ale byl a stále je trvalou konstantou. Mnohdy k ní bylo přiřazováno zvláštní postavení, které náleželo jiné oblasti politického i společenského života a nahrazovalo možnost sebevyjádření.

Kniha velmi citlivě reaguje na změny ve společnosti i politice a vše zachycuje a uchovává. I přes neustálé historické peripetie, kterým byla a je vystavena, se snaží vyrovnat s konkurencí a snaží se postavit tváří v tvář svým novým rivalům. Neustále přizpůsobuje svou technickou, uměleckou či vizuální podobu, aby byla plnohodnotným konkurentem masových a nových médií, zejména rozhlasu, televizi a periodikům. Snaží se zatraktivizovat obsah i formu, rozšířit své žánry, oslovit další nebo nové skupiny čtenářů a v neposlední řadě i přeskupovat zájem z jedné oblasti do druhé. „Dokáže se tvářit jako výsostné umělecké dílo i jako periferní odpad kultury, o to vše vede spory, přičemž má tím na mysli i svou vlastní propagaci.“³² Sama si dokáže vytvořit image, se kterou nás chce v určité době oslovit, ale nemá vždy zaručený úspěch, a proto to zkouší stále znovu.

„G. B. Shaw tvrdí, že „předností většiny knih je, že se bez nich lze obejít“, avšak skutečností je, že nás kniha provází od dětství do stáří, že přežívá jak autory, tak i čtenáře a že putuje s člověkem od dob vynálezu písma.“³³ Během historie kniha měnila své tvary a její výskyt je důsledkem obecného rozšíření znalosti čtení a psaní. Zapříčinila změnu slovesnosti z ústního projevu v písemnictví a prosazuje jednotný jazyk, šíří vzdělanost a poznatky, ale třeba i hájí specifické a skupinové zájmy.

Terminologicky je kniha různě definována, ale vzpírá se fixní a přesné definici. Důležitější je spíše objasnění funkcí a rolí v životě člověka, a zároveň postavení knihy ve společnosti. „Kniha může mít tisíce stran, a přece další, nepapírové, zůstávají nepopsány. Patří knize, kterou si každý čtenář nese ve svém nitru. Je stále otevřena. Kniha, jejíž listy se plní, když dílo, které hřálo nebo bolelo duši umělce, stejně zahřeje nebo bolestně osloví nás.“³⁴

³¹ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 6.

³² Tamtéž. Str. 7.

³³ Tamtéž. Str. 8.

³⁴ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 230.

3.1 Kniha jako dílo lidské ruky a ducha

Kniha po staletí náleží k duchovní i hmotné kultuře a plní tedy funkci duchovně materializační. Když bereme knihu do rukou, upínáme svou pozornost spíše na její výtvarnou stránku a zapomínáme se na ní dívat jako na celek. Je to soubor tvůrčích nápadů a profesionálního provedení. „Podoba knihy je stejně mnohotvárná jako práce spisovatele nebo básníka. Kolik jen možností skýtají volba formátu, papíru, písma, rozvržení sazby! Nic nesmí přebývat a ničeho se nesmí nedostávat.“³⁵ A právě jen v takovém případě, kdy části na sebe navazují a jsou v souladu, se nám kniha otvírá jako opravdu krásná. Kniha má tedy různou a pestrou škálu formátů, mnoho podob, na které nahlížíme z různých úhlů pohledů, v rozdílném časovém horizontu i jinou mírou vnímavosti. „Svou roli zde hraje i náš subjektivní vztah ke knize, postoj – vypěstovaný nebo získaný – k tomuto kulturnímu artefaktu, a objektivní skutečnost, že vztah ke knize a knihám se v historii měnil a vyvíjel.“³⁶

Na vzniku knihy se podílí, kromě autora a jeho tvůrčího záměru a zpracování, také například i nakladatel, výtvarník, grafik a ilustrátor. Ve vzácném případě může dokonce jedna osoba spojovat všechny tyto činnosti. Samotné psaní a opisování v sobě neslo jisté magické kouzlo a i když byl Gutenbergův vynález knihtisku převratnou událostí, spojení ducha a ruky nezrušil. Dalo by se říci, že do celého procesu výroby knihy zapojil další subjekty – vydavatel se vymanil z role pouhého tiskaře a do koloběhu produkce nastupuje i nakladatel a technika tisku. „Tiskařské řemeslo se v průběhu 19. století změnilo v průmysl a nové grafické techniky ovlivnily ilustrační možnosti i estetiku celé knihy.“³⁷ Technický rozvoj vzdálil autora knihy od tiskaře a jako prostředníka uvedl nakladatele. Do neoddělitelného vztahu mezi autorem a čtenářem vstoupil třetí subjekt – tiskař/nakladatel a i když se jejich vztah vzdálil, sám nezměnil svou podstatu.

Kniha umožnila překonat slovem prostor, přijímá různé podoby a ztvárnění, ale v zásadě zůstává beze změn. „Není kuriózní, exotická, výlučná. Je jednoduchá, prostá, samozřejmá. Zní mnoha tóny, a přesto ladí v jednotné harmonii.“³⁸ Neustále podléhá rozšiřování a ostatním proměnám plynoucích z technického zdokonalování, neboť každý spisovatel si jí vždy přizpůsobuje svým potřebám. Spojení ducha a autorského záměru

³⁵ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 175-176.

³⁶ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 9.

³⁷ Tamtéž. Str. 10.

³⁸ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 177.

tvůrce slova i obrazu si málokdy plně uvědomujeme, většinou vnímáme knihu jen jako duchovní produkt.

I když bereme podíl práce ruky jako samozřejmost, nesmíme ale zapomínat, že se jedná o dokonalé spojení ducha a hmoty, které je sice někdy bráno jako zastaralé, ale stále používané. Kniha má své stálé vyznavače a příznivce, kteří jsou nikdy nekončícím potvrzením toho, jak je vztah ducha a ruky velmi důležitý. „Tištěná kniha je velmi vhodná pro zprostředkování koncepcí, výborně umožňuje sledovat deduktivní a sekvenční myšlení autora a stimuluje zachování odstupů a tedy i tolerance ze strany čtenáře.“³⁹

3.2 Kniha jako tvůrce a uchovávateľ kultury

„Kniha je (...) úctyhodný poklad vědy a moudrosti, po němž lidé touží z přirozeného popudu, překonává nekonečně všechna bohatství světa.“⁴⁰ Plní funkci axiologickou a estetickou a nepotřebuje dokazovat svou součást v kultuře, neboť už sám fakt její existence je důkazem, že kulturu utváří a uchovává. S historickým vývojem knihy souvisí i proměna knižní kultury, která je vždy přirozenou součástí každé historické epochy. V dnešním století patří k tradičním sférám kultury zejména film, rozhlas, televize, internet apod. a tyto nové podoby tradiční sféry kultury nejen obohacují, ale stávají se i jejím konkurentem. Díky moderní technologii dochází v posledních letech k nejmasivnější soutěži o přízeň čtenářů právě mezi klasickou, tištěnou knihou a její elektronickou verzí.

Kniha spolehlivě zaznamenává, je poslem dobrých i špatných zpráv, které díky ní intelektuálně prožíváme. Dnešní kultura ale prochází krizí, individuální prožitky jedince se mění v konzumní záležitost a tradiční hodnoty ztrácí svůj význam, což ústí také ke krizi knihy. Na povrch se dostávají diskuze o kvalitě literatury, hledají se nové žánry i role autora v kultuře a společenském životě a přichází snaha o pojmenování novodobého typu čtenářů. „Kniha není jen prostředkem komunikace mezi lidmi, národy a historickými epochami, ale také součástí struktury umění, jejich výrazem, projevem tvůrčího génia člověka.“⁴¹

Kniha odráží, uchovává, rozšiřuje a předává hodnotový systém každé historické epochy. „Píše se o knihách, mluví se o nich, jsou předmětem sporu, lásky a nenávisti, čas

³⁹ Musil, J.: *Elektronická média v informační společnosti*. Nakladatelství Votobia Praha 2003. Str. 20.

⁴⁰ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 11.

⁴¹ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 176-177.

od času jsou umlčovány a zakazovány, a dokonce dávány na index nebo i páleny na hranicích.⁴² Můžeme s nimi prožívat naše individuální osudy v minulosti i přítomnosti, přežívají generace i staletí a mohou být naráz centrem pozornosti i v zapomnění. I když jsou stále velmi osobní záležitostmi, ale v dnešní době jsou strhávány do masového a konzumního způsobu života, který pouze dychtí po uspokojování svých potřeb co nejrychleji a co nejsnadněji. Kniha disponuje užitnou a estetickou hodnotou, které jsou často stavěny proti sobě. Většinou je nadřazena estetická hodnota hodnotě užité, neboť je z hlediska trhu sice méně okázalá, avšak o to více fungující. Hodnotové systémy sice můžeme uchovávat v paměti a předávat je z generace na generaci, ale jejich zachování a spojitost je možné jen díky knižní kultuře.

3.3 Kniha jako svědek historické doby

Co je uloženo v knihách, to opravdu zůstává, neboť knihy zachycují nejen události, fakta a děje, ale i prožitky nálad, pocitů, dojmů, radostí a smutků, vášní i nenávisti. „Knihu nikdy nemůžeme chápat jako složky jednotlivých stran, ale jako jednotně působící celek, který se má přirozeně a plynule číst a který navíc má emotivně, ale velice opatrně váženými prostředky dotvářet atmosféru obsahu díla.“⁴³ Dovídáme se z nich o své minulosti, která se přenáší i do naší přítomnosti skrze obměňující se stereotypy, a další varianty promlouvající a neměnicí se lidské podstatě. Kniha objevuje pro své budoucí čtenáře nejen ideje a kultury, ale i obyčeje, zvyky a hmotnou kulturu. „(...) umožňuje poznat konkrétní všední život i po staletích a co nám zároveň objasňuje ukryté souvislosti a ozřejmuje kontinuitu minulosti s žitou přítomností a tušenou budoucností.“⁴⁴ V tomto ohledu plní kniha heuristickou funkci, a díky ní překračuje rámec svého vlastního vymezení a má nadčasový význam.

Zájem tedy především byl o encyklopedickou literaturu, přecházející postupně k populárně vědecké literatuře až k dnešní literatuře faktu, která pro nás objevuje každodenní život minulých epoch. Literatura faktu má stále velkou oblibu u čtenářů, protože si k nim vždy snaží najít cestu a udržuje si jejich zájem. Důležitý je také fakt, že sám způsob ztvárnění si zachovává základní nosnou literární ideu, bez které by nemohla existovat a tou

⁴² Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 14.

⁴³ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 176.

⁴⁴ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 16.

je příběh. Zmíněný trend v literatuře nazývaný jako non fiction je v podstatě jen pokračováním toho, co můžeme spolehlivě dokumentovat hluboko v historii knihy. Je stále na výsluní čtenářského zájmu a autorské i nakladatelské vynalézavosti a důvtipu.

„Kniha je fenomén, jenž provází člověka na jeho pouti dějinami, je autentickým svědectvím jeho individuálního a společenského života. Je nejvýraznějším z duchovních, ale i hmotných dokumentů minulosti.“⁴⁵ Slouží jako dokument pamětí lidstva a uchovává obecné znalosti a individuální zkušenosti.

3.4 Kniha jako prvek humanizace

Kniha stojí u základů procesu humanizace, udržuje a pomáhá ho rozvíjet. Slouží jako zdroj informací a vzdělání, dokáže rozvíjet osobnost jedince i kulturu celé společnosti. „Postavení knihy ve společnosti je adekvátní sebeuvědomění a sebevědomí každé společnosti. Obsah a forma knihy také vždy vypovídají o dosažené kulturní, společenské, duchovní i umělecké úrovni.“⁴⁶ Kniha hraje v procesu humanizace mnoho rolí, kromě předmětu sdělení je i vyjádřením společenského statusu, symbolu a funkci plní také jako dekorativní předmět. Zaujímá sociálně psychologickou funkci, neboť jako svůj základní vyjadřovací prostředek používá jazyk, který je sám sociálním výtvorem. Literatura představuje sociální skutečnost, funguje jako tvorba, recepce, interpretace a kritika. Její činnost velmi výrazně zasahuje také komunikaci, hodnotu informací a ekonomický trh formou nákupu a prodeje.

Literární dílo je nositelem estetické i sociální informace, vypovídá o společenské skutečnosti určité doby a spisovatel sám je nositelem sociálních pozic a rolí. „Podaří-li se povýšit účelovou funkci knihy i na esteticky dokonalý předmět, k němuž se rádi vracíme, protože jsme v něm našli zalíbení, pak byl asi splněn nejvyšší cíl typografie.“⁴⁷ Literatura umožňuje vznik nových vztahů mezi autorem a čtenářem, čtenářem a dílem atp., Je to sociální instituce a existuje jen ve vztahu k jiným sociálním funkcím například se státem, právem, rodinou a politickým systémem.

Kniha je od svého objevení v neustálém pohybu a může být literaturou v různém stupni, podle toho, na které čtenáře se zrovna obrací. „Literární je pak každé dílo, které

⁴⁵ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 18.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 176.

není nástrojem, ale stanoví si cíl sám v sobě. Literární text je každý text, jenž nemá funkci, tzn. který uspokojuje obecné kulturní potřeby, jenž nesleduje užitek."⁴⁸ Proces humanizace osobnosti, prostřednictvím role a funkce knihy, vypovídá o všech relacích, se kterými můžeme dále pracovat a zároveň si uvědomujeme jejich vzájemné a trvalé vazby.

3.5 Kniha jako nástroj výchovy a vzdělávání

Knihy nás poučují, dávají nám návody a předvádějí našemu zraku i takové věci, které jsou nám velmi vzdálené. Bez nich bychom byli méně vzdělaní, protože bychom neznali minulost a neměli bychom vědomosti o nejrůznějších věcech. „Nemilovat je znamená nemilovat moudrost."⁴⁹ Jsou nezbytným pomocníkem ve škole, neboť obsahují zdroj vzdělání i výchovy a hrají specifickou roli prostřednictvím funkce noetické a edukativní. Četba patří k základnímu a hodnotnému způsobu v rozvíjení zájmů a nahlížíme pak na knihu jako na přirozenou součást našeho života.

Potřebu číst máme již od dětství, je vytvářena strukturou zájmů a návyků, které jsou podmíněny vycouvanou dovedností číst a vnímat obsahy přečteného. Vypěstované dovednosti nevznikají automaticky, ale vyžadují kratší či delší nácvik, který může být spontánní nebo s přinucením. „Proces probíhá od orientačního reflexu přes zvědavost či nápodobu až ke zvědavosti, touze po vědění a potřebě abstraktního vědeckého poznávání."⁵⁰ Začínající dětský čtenář je velmi důležitým článkem ve vztahu ke knize a na něm záleží, zda bude rozhodující vztah pozitivní či negativní.

Dětský čtenář má v knihách možnost a příležitost být sám sebou. Kniha vychovává, vzdělává a umělecky obohacuje, neboť dokáže být vyjádřením, naplněním snů, tužeb, přání i nadějí. Je vždy autorským činem – intimní rozkoš a specifická záliba – dokáže být pro autora a čtenáře jedinou svobodou, díky prvku neopakovatelnosti. Plní také osobnostní funkci, protože ovlivňuje a vytváří zvláštní vztah mezi autorem a čtenářem na nejrůznější úrovni.

Kromě výchovy a vzdělání je kniha důležitou součástí náplně volného času. Rozšiřování četby, v individuální a společenské rovině, je vázáno na míru a možnosti volného času. Technická reprodukovatelnost ale bohužel mění poměr čtenářů ke knize a

⁴⁸ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 20-21.

⁴⁹ Tamtéž. Str. 21.

⁵⁰ Tamtéž. Str. 22.

vede k vyšší produkci braků v celkové knižní tvorbě. Po nástupu elektronických sdělovacích prostředků je tvrzení o významném vlivu tištěné literatury velmi odvážné. V dnešní době jsou největším konkurentem knihy, v oblasti trávení volného času, hlavně nové mediální prostředky a obsahy. Některé statistiky tvrdí, že kniha je soustavně vytlačována ostatními médii, další zase, že byl zaznamenán stálý nárůst počtu hodin věnovaných četbě. „Možnost stát se potencionálním autorem, publikovat knižně narůstá. Nárůst počtu čtenářů vyvolal i potřebu růstu autorského zázemí.⁵¹ Trendem je neustálá rostoucí rozpínavost tisku a elektronických médií, proti níž bojuje kniha rozšířením žánrové skladby.

3.6 Kniha jako informační médium a zboží

Schéma literární komunikace vychází z běžného komunikačního modelu a lze ho znázornit jako řetěz: autor – dílo – příjemce. Zahrnuje proces přenosu informace mezi autorem a příjemcem (čtenářem, posluchačem) a tato informace má estetickou povahu. Kniha je tedy nejstarší informační médium, které plní komunikativní funkci, protože značně urychlila pohyb informací. „Teprve knihtisk rozšířil naši vizuální schopnost, takže dosáhla velmi vysoké přesnosti, uniformity a zvláštní intenzity.“⁵²

Kniha je od svého objevení v neustálém pohybu a slouží jako soubor společenských i soukromých názorů. „Knihtisk dal lidem pojem nekonečného opakování, které je tak nutné pro matematický pojem nekonečna. Tento pojem nekonečna nám nevnutila logika. Daroval nám jej Gutenberg.“⁵³ Proměny s ní spojené ovlivnily její sociální a společenský význam a umožnily ji zaujmout adekvátní postavení ve společnosti bez ztráty dřívějších funkcí. Z velké většiny je považována za médium jako ostatní, ale otázkou je, zda je jejímu výzkumu věnována dostatečná pozornost. „Důvodem je odlišnost v používání technických prostředků, (...) , závislost a do jisté míry i odvozenost ostatních médií od mediální funkce a působnosti knihy a tudíž postavení knihy, respektive literatury mezi ostatními médii.“⁵⁴

Funkci knihy nelze zredukovat jen na její literární obsah, může být předmětem i nástrojem klasifikace a určení témat. Na jejím základě vznikají nová odvětví a žánry, které

⁵¹ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 24.

⁵² McLuhan, M.: *Jak rozumět médiím*. Nakladatelství Odeon, Praha 1991. Str. 114

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 27.

jsou pojmenovány nakladatelem, akceptovány čtenáři, a pak na ně reaguje literární kritika a literární věda. Nesmíme ale zapomínat, že kniha je vždy druhem komunikace. Základem vztahu mezi autorem a příjemcem je sdělení (informace) a příběh. Platí to pro všechny žánry a druhy, neboť rozhodující je kvalita a schopnost přijmout sdělení.

Z hlediska zdroje informací je kniha považována za neefektivnější médium, které se podílí na současné informační explozi. Informace neperiodické podoby mají sice trvalejší hodnotu, ale přesto je potřeba jejich přemíru filtrovat, utřídit a zpracovat. V dnešní době musíme čelit nadbytku informací, které jsou výsledkem ustupující cenzury a místo pozastavení či vyřazení informací, dochází k vypuštění neobjektivních informací. Zdá se ale, že si kniha našla obranné mechanismy ve vztahu mezi autorem a čtenářem a dokáže přirozeným způsobem reagovat i na současnou informační explozi.

„Knižní trh je velmi specifickým odvětvím hospodářství a kultury každého státu. S jinými odvětvími národního hospodářství je sice spojuje řada společných faktorů a zákonitostí, současně se však od nich v mnohém odlišuje.“⁵⁵ Setkávají se v něm různé tržní segmenty, které spolu nesouvisejí a navzájem se liší. Z pohledu čtenářů a knihkupců představuje na prvním místě hlavně prodej jednotlivých knih. Ročně se vydává přibližně půl miliónu knih s tím, že kniha byla a vždy je předmětem nabídky a poptávky. Duchovní i fyzická práce, která je v ní uložena, nemůže být vyjádřena pouze její kulturní hodnotou, ale musí být vyjádřena i cenou. Samozřejmě záleží na dostupnosti knih a na možnosti jejich rozšiřování.

Kniha se může lišit v ceně, ve způsobu prodeje a v prodejním zaměření, ale vždy tu jde o potencionálního zákazníka. „Dnes si již nedokážeme představit knihu jinak než zboží, (...) a knihy jsou rovněž předmětem konzumu, spekulace i výlučnosti, mají svou variabilitu cen jako každé jiné zboží.“⁵⁶ Kniha plní ekonomickou funkci, je ale považována za specifický druh zboží, neboť v sobě spojuje kulturní a ekonomické aspekty – kulturní statek a prodejní artikl.

„Kniha se stala prvním vyučovacím strojem, a zároveň prvním masově vyráběným zbožím.“⁵⁷ Knihy jsou v zásadě nestranné, jejich podobu určuje jen fakt, že se staly předmětem každodenní potřeby. Potkáváme je téměř na každém kroku a někdy ani nedokážeme spočítat, kolik jsme jich za den viděli. „Na světě dnes existuje několik desítek miliónů titulů a podle údajů UNESCO jich každý rok přibude přibližně 350 000. Podle

⁵⁵ Pistorius, V.: *Jak se dělá kniha*. Nakladatelství Paseka, Praha – Litomyšl 2003. Str. 7.

⁵⁶ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 30.

⁵⁷ McLuhan, M.: *Jak rozumět médiím*. Nakladatelství Odeon, Praha 1991. Str. 165.

jiných odhadů přijde příprava a výroba těchto knih na 12 miliard amerických dolarů!”⁵⁸

Každá knížka musí odpovídat ohromnému a každoročně proměnlivému množství čtenářů, které se liší věkem, vzděláním, zájmy, národními i kulturními tradicemi. Nemá ráda samoučel, a proto její tvůrci při výzdobě používají klasické vzory (přesně určené návrhy jednotlivých částí), ale i volněji či ornamentálněji upravená díla. V dnešní době je charakteristická velkou specializací podle tematiky i určení, ale stále pro ni platí především hlediska přehlednosti, účelnosti, praktičnosti a solidnosti provedení. Prakticky už ve středověku bylo finální členění knihy dokončeno, ale nikdy nedošlo k tak výraznému vlivu na její vzhled a vybavení jako v současnosti. „Účel a funkce každé knížky se různí, jejich tvorba má různé zákonitosti, a tak se o žádné knize nedá na první pohled říci, že je „hezčí“ než jiná.”⁵⁹

⁵⁸ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 173.

⁵⁹ Tamtéž. Str. 173-174.

4. NOVÁ MÉDIA, DIGITALIZACE A PRVNÍ E-ČTEČKY

„Vývoj lidské civilizace je spojen s objevováním stále nových způsobů komunikace od mimoslovní komunikace pomocí gest přes ústní podání, obraz, písemný projev, tisk a rozhlas až k televizi.“⁶⁰ Dříve existovalo jen jedno informační médium - tištěné slovo, ale v posledních letech k němu přibyla řada dalších. Tisk sice představuje vývojově nejstarší podobu hromadného sdělovacího prostředku, ale informační společnost se změnila a význam tisku za posledních padesát let výrazně poklesl. Vědec s knihou se změnil na experta s počítačem, což zapříčinilo narůstání masového charakteru komunikace. „Možnosti dostat se k informacím nebo možnosti zábavy se rozšířily a jsou rozmanitější než dříve.“⁶¹ Společnost se postupně změnila a přibýly do ní nejrůznější neovlivnitelné faktory jako změny v chápání informací, kultury a volného času.

Přechod ze psaní a tisku k elektronickým médiím „(...) spočívá na metafyzice přítomnosti nebo bezprostřednosti řeči a odsunu psaní do podřízeného postavení.“⁶² Z reálného světa jsme postupně přešli do světa virtuálního (svět obrazů a kódů), v němž dochází k odtělesnění uživatele, který se může dostat ke všem příjemcům elektrických informací. Virtuální nemusí být vždy spojené jen s novou technologií a simulací, ale je jím jakýkoliv elektrický mediální přenos, který udržuje stejný binární vztah mezi médiem a realitou.

Informační společnost zahrnuje nové jevy, pro které je charakteristické, že zahrnují kombinaci písma, zvuku a obrazu, které jsou zároveň přenášeny jediným kanálem. Každá domácnost vlastní alespoň jeden z přijímačů v podobě rozhlasu, telefonu, počítače nebo televizoru a díky digitalizaci se snížily i náklady a vzdálenost za přenos dat. Vládnoucí individuální kultura, která zaujala dominantní místo od vynálezu knihtisku, byla nahrazena elektronickým vědomím.

Nová média značně zvýšila flexibilitu a uživatelskou vstřícnost, umožnila aktivní vstup uživatelů s vlastními informacemi a nabídla jim interaktivně komunikovat s dalšími zájemci. Navíc umožnily vytvoření virtuální reality, která produkuje zcela fiktivní scény nerozeznatelné od autentických záběrů. „(...) vysílání pomocí satelitu a jiných přenosů (...) změnilo společnost z mechanického, objektivního, nezúčastněného a „vizuálního“ světa

⁶⁰ Musil, J.: *Elektronická média v informační společnosti*. Nakladatelství Votobia, Praha 2003. Str. 20.

⁶¹ Borchardt, P. a kolektiv autorů.: *Marketing pro veřejné knihovny*. Národní knihovna v Praze, Praha 1994. Str. 16.

⁶² Horrocks, Ch.: *Marshall McLuhan a virtualita*. Nakladatelství TRITON, Praha 2002. Str. 32.

tisku na svět elektronický, totiž takový, který je vnořený, zúčastněný, bezprostřední a „akustický“ (...)”⁶³

Elektronická média poskytují veškeré potřebné podmínky pro smyslovou rovnováhu. „Pokud média dodají potřebné prostředky, aby umožnila smyslům pracovat v souladu, komunikace se stane přirozeně průhlednou, přímou, plnou a bezprostřední.”⁶⁴ Kromě zmíněného přinesla oproti klasickému tisku řadu pozitivních efektů:

- „zpřístupnění kultury, zábavy a názorných informací širokým vrstvám
- podstatné zvýšení aktuálnosti informací
- informační i názorová homogenizace společnosti na regionální a národní úrovni”⁶⁵
- bezprostřední poznání událostí
- možnost rychlého a globálního rozšíření důležité informace

4.1 Od tisku k digitalizaci

Člověk za dobu své existence vynalezl takové stroje, které naučil chodit (překonávat velké vzdálenosti), mluvit (zastupují konverzaci i samotnou řeč) a myslet (nahrazují naše myšlenkové pochody). Dynamika trhu, ale i potřeby potenciačních konzumentů měly za následek vznik nových médií, která se v průběhu své existence nepřestala měnit. „Proměny médií a jejich uživatelů, tak jak je lze pozorovat, podléhají rozmanitým faktorům. Změnila se tak nejen média samotná, ale s nimi ruku v ruce i požadavky konzumentů a mediálních tvůrců.”⁶⁶

Mluvená řeč byla vystřídána písemným zpodoběním událostí s předností uchování informace po delší časová období a s překonáním prostorových vzdáleností. Knihtisk a noviny byly vystřídány rádiem, protože lidé toužili sdělovat vlastní zážitky a dojmy druhým a pokud možno mobilně a rychle. Lidé následně pociťovali nutnost zaznamenávání, uchovávání a reprodukování svých životních momentů a ke slovu se dostala fotografie, film, gramofon a jiné. Ale nejdůležitější věcí, která stála a i nadále stojí na prvním místě, je zprostředkování informací. Náležitě jí splnil až příchod elektřiny a vznik telegrafní sítě – telefon, rozhlas, později fax a televize.

⁶³ Horrocks, Ch.: *Marshall McLuhan a virtualita*. Nakladatelství TRITON, Praha 2002. Str. 10.

⁶⁴ Tamtéž. Str. 42.

⁶⁵ Musil, J.: *Elektronická média v informační společnosti*. Nakladatelství Votobia, Praha 2003. Str. 43.

⁶⁶ Buermann, U.: *Jak (pře)žít s médii*. Nakladatelství FABULA, Hranice 2009. Str. 11.

Rozhlas, ale hlavně televize, dokázala zprostředkovat události starší i ty nejnovější s bezprostřední přítomností konzumenta. „I když je tato přítomnost samozřejmě jen nepřímá, protože posluchač, respektive divák dostává vždy jen subjektivní výseč celkové události, nebyla fascinace touto omezenou bezprostředností dodnes překonána, (...)”⁶⁷ Televize se stala prvním převratným vynálezem, který dokázal vtáhnout příjemce do virtuálního světa. Jazyk je nástrojem reality a televize i další elektronická média udržují přítomnost a bezprostřednost řeči, což je základním stavebním kamenem virtuální reality. Jelikož se ale technologie nedá zastavit a neustále se vyvíjí dopředu, přišly na trh první počítače, které kromě prvku televize nabízely i mnohé další přínosné aspekty.

Počítače v sobě zahrnují kombinaci psacího stroje z pohledu technologie a televize, telefonu, faxu a novin z pohledu obsahu a náplně. „Počítače lze použít pro řízení sítě globálních termostatů, aby uspořádaly život způsoby, které optimalizují lidské vědomí. Technologicky už je možné použít počítač k programování společností příznivým způsobem.”⁶⁸ Operují s okamžitou rychlostí a to je jejich nejsilnější přednost. Přímo se mohou napojit na soukromé i kolektivní vědomí s následným utvářením a přenášením myšlenky mezi myslmi jednotlivců.

Další médium, které do sebe dokázalo vstřebat psané slovo, noviny, telefon, rádio a pohyblivé obrazy se zvukem, byl Internet. Spojuje poměrně nízkou rozlišovací schopnost televize, ale současně i interaktivitu účastníků na globální úrovni. „Termín „uživatel” v internetové kultuře vlastně nahradil termíny „divák” a „posluchačstvo”. Ideologie účastenství se dotýká jádra virtuality a uživatel se stává médiem, jehož prostřednictvím Internet funguje.”⁶⁹ Tisk přestal být vizuálním a stal se akustickým. Na Internetu ho můžeme používat pro přímou komunikaci bez lineární nutnosti, která je u tištěných knih tradiční vlastností. „Schopnost kliknout na zvýrazněná slova v textu na Webu přenáší na uživatele břemeno, aby si při čtení text konstruoval, a tak zrušil primát autora a integritu knihy.”⁷⁰

Jako prozatím poslední se ke slovu dostala digitalizace a zpřesnění i podstatné zrychlení elektrického přenosu a informace. Digitální média jsou z hlediska kvality stejná jako ta analogová, pouze jsou rychlejší a tím pádem i praktičtější v dnešní uspěchané době. „Pouze jednotné převedení různých původních informací na jeden informační kód umožnilo propojení různých médií, která doposud mohla být navzájem spojena jen za

⁶⁷ Buermann, U.: *Jak (pře)žít s médii*. Nakladatelství FABULA, Hranice 2009. Str. 16.

⁶⁸ Horrocks, Ch.: *Marshall McLuhan a virtualita*. Nakladatelství TRITON, Praha 2002. Str. 26.

⁶⁹ Tamtéž. Str. 55.

⁷⁰ Tamtéž. Str. 56.

velkých obtíží nebo vůbec.”⁷¹ Jedním z výsledků digitální revoluce jsou, mimo jiná „chytrá” zařízení, i elektronické čtečky knih.

Pokus o porovnání historického vývoje klasické tištěné knihy a e-knihy se ale jeví jako téměř nemožný úkol. Na jedné straně více než pět set let tištěného slova a na straně druhé, pouhých patnáct let elektronického média. Vznik knihtisku byl ve své době naprosto převratný vynález, který změnil lidské dějiny. E-knihy vyvolaly senzací podstatně nižší, neboť kvantitativně stojí na stejném principu, ale požadavky doby a lidí je přetvořily do jiné podoby. I přesto stejně, jako jsme se pokusili zmapovat historickou existenci knihy tištěné v jednotlivých obdobích, pokusíme se podobným způsobem přiblížit i dějiny knihy elektronické.

Ovšem s jedním podstatným rozdílem a to, že místo konkrétních období musíme zmínit důležité roky, které se staly závažné a důležité pro vznik a následný vývoj e-čteček. Navíc, jak už jsme výše konstatovali, technologická revoluce je nezadržitelná a to, co bylo včera hitem sezóny, je za pár dní už zastaralé a nahrazené modelem novým a lepším. Na základě všech zmíněných aspektů se mohou dějiny elektronických čteček jevit poněkud jinak, než jak tomu bylo u tištěné knihy, ale vše je důsledkem změny informační společnosti a snahy o co nejrychlejší a nejjednodušší získávání informací.

4.2 Předchozí i současné e-čtečky

První myšlenka elektronických knih se zrodila v roce 1971, ve kterém Michael S. Hart založil Projekt Gutenberg. Ze začátku se elektronické knihy zaměřovaly pouze na počítačovou technologii, například různé příručky pro hardwarové zařízení. Jejich přenášení bylo ale díky rozvoji internetu čím dál snadnější a postupně k nim přestaly být potřebné hmotné nosiče.

Na trhu existovala řada odlišných formátů, z nichž největší převahu měl formát PDF od firmy Adobe, ale i přes to stále lákal pouze malý počet čtenářů e-knih. Na vině může být i fakt, že se knihy v elektronické podobě šířily hlavně nelegální cestou. „Později se k tomuto proudu přidaly firmy, které ovšem nabízely převážně volná díla bez ochrany autorských práv. Poté se přidali spisovatelé, jejichž knihy nakladatelé odmítli vydat, a tak

⁷¹ Buermann, U.: *Jak (pře)žít s médii*. Nakladatelství FABULA, Hranice 2009. Str. 17.

poskytli svá díla on-line.”⁷²

„Kromě mnoha různých vizí a nerealizovaných návrhů můžeme první skutečné mobilní zařízení zobrazující elektronický text spatřit na počátku 90. let, kdy firma Sony představila svůj Electronic Book Player.”⁷³ Říkalo se mu také Data Discman, který neměl svou vlastní interní paměť a zobrazoval text jen na deset řádků v malém displeji. Nabídka knižních titulů nebyla příliš široká a pestrá, omezovala se převážně na slovníky a encyklopedie. Další se na trhu objevily palmtopy, které se ukázaly být vhodnější pro mobilní čtení textů a dnes bychom je mohli považovat za předchůdce současných tabletů. Funkce čtečky byla však u palmtopů vedlejší a tak se naplno rozběhly práce na vývoji dedikovaného čtecího zařízení, které by byly na tomto principu postaveny.

„První elektronické čtečky byly Rocket eBook a SoftBook Reader uvedené na trh v roce 1998 v Silicon Valley.”⁷⁴ Velké množství firem a společností chtělo prorazit na nově objeveném poli elektronických čteček a o rok později vznikly další modely – například Millennium eBook či EveryBook Reader. I když neustále přibývalo velké množství nejrůznějších modelů, častokrát s velkým mediálním ohlasem, žádnému z nich se nepodařilo rozšířit svůj prodej ve velkém měřítku. Důvodem byla řada ovlivňujících faktorů, z nichž nejdůležitější byla především vysoká cena sahající až ke stovkám amerických dolarů.

„Přesto, že komerční úspěchy prvních e-readerů byly diskutabilní, pustilo se do jejich vývoje množství existujících i nových firem.”⁷⁵ Během několika let tak byly na trhu desítky čteček soupeřících o potenciálně obrovský, ve skutečnosti ale specifický trh. Všechny čtečky si byly funkčně, rozměrově i hmotnostně velmi podobné (stejný typ podsvíceného LCD displeje a hmotnost kolem jednoho kilogramu) a byly tak drahé, že jejich komerční úspěch byl téměř nemožný. Ve stejném roce začaly také americké knihovny na svých webových stránkách nabízet jako doplňkovou službu e-knihy zdarma, které byly žánrově zaměřeny především na technické, odborné a vědecké publikace.

⁷² eKNIHOVNA.cz: *Historie čteček knih*. [online]. (cit. 20. 9. 2014). URL:<<http://www.eknihovna.cz/historie-ctecek-eknih/>>.

⁷³ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. března 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-0>>.

⁷⁴ "The first ebook readers were the Rocket eBook and the SoftBook Reader, launched in Silicon Valley in 1998." Lebert, M.: *eBooks: 1998 - The first ebook readers*. [online]. In: Project Gutenberg News. Publikováno 16. července 2011, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.gutenbergnews.org/20110716/ebooks-1998-the-first-ebook-readers/>>.

⁷⁵ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. března 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-0>>.

Jedinou nevýhodou bylo, že nešly stáhnout do přenosného zařízení, i když se ve stejném roce poprvé objevily čtečky elektronických knih Rocket ebook, SoftBook a Cybook.

O dva roky později poskytl americký spisovatel Stephen King svou knihu *Riding the Bullet* k dispozici on-line bez možnosti přenosu mimo počítač. Následně začaly knihovny nabízet populární beletrii k volnému stáhnutí a přicházejí s novým druhem služby – e-půjčováním knih. „Podle průzkumu z roku 2010 nabízí 66 % amerických knihoven e-půjčování, proto je rok 2010 považován za bod zlomu při šíření elektronických knih.”⁷⁶

Zlomový byl až rok 2004, kdy firma Sony přinesla na trh nový trend elektronických čteček. „Model nazvaný Librie EBR-1000EP byl první volně dostupný e-reader vybavený displejem s elektronickým inkoustem.”⁷⁷ Oficiálně byl dostupný v prodeji pouze v Japonsku a celkem trvalo dva roky, než firma Sony nabídla zařízení v upgradované podobě do zbytku světa. Technologie e-inku se na jedné straně setkala s obrovským ohlasem, ale na straně druhé přinesla na poli použitelnosti velký problém: „(...) displej s e-inkem vyžadoval necelou sekundu nejen pro načtení nové stránky při listování knihou, a také při psaní, což bylo velmi nepříjemné.”⁷⁸ Pokaždé, když byl zadán nový znak, bylo třeba chvíli počkat na obnovení displeje (refresh).

Ani obsahově nebyla čtečka schopná nabídnout dostatečné množství knih a časopisů, jednalo se přibližně o 400 publikací, na které se už nevtahovalo autorské právo. Bylo ale nutné zakoupení publikací, které se po 60 dnech automaticky smazaly a zákazník si tak kupoval pouze dočasné právo na přečtení e-knih. Čtečka se nedala připojit přímo k internetu (k e-shopu) a stále bylo potřeba počítače jako prostředníka, aby se pomocí kabelu zkopírovaly stažené soubory.

První modely i typy po roce 2004 nebyly komerčně příliš úspěšné a vyhledávali je převážně lidé s dobrými IT znalostmi a lidé s vyššími příjmy a vzděláním. Čtečky byly již zařízeny slušnou výbavou a funkcemi, což samozřejmě v dané době vyžadovalo větší obnos peněz. Půžitelnost a obsah nebyly tolik důležité, pozornost se soustředila na snahu implementovat co nejvíce nových technologií bez ohledu na přizpůsobení uživatelům. „Výrobci koncipovali e-readery přímo s tím, že jejich cílovou skupinou budou lidé pracující ve vědě a výzkumu či lidé s vysokoškolským vzděláním: ideově tehdy nešlo o

⁷⁶ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. března 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-0>>.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

elektroniku pro masy.”⁷⁹ Byly tím nejlepším, co se dalo na poli elektronických čteček najít, obsahovaly takové technologie, které tu ještě nikdy před tím nebyly.

Firma Sony začala od roku 2006 prodávat zcela novou čtečku zvanou PRS-500 a díky ní dosáhla konečně výrazného komerčního úspěchu. Vážila jen 250 gramů, používala novou technologii e-inku a její rozšíření probíhalo ve velkém měřítku. Společně s ní spustila i nové internetové knihkupectví zvané Sony Connect eBooks, ve kterém bylo možné pořídit několik tisíc publikací. „Je vidět, že si lidé v Sony uvědomovali přímou závislost mezi oblibou (a tedy prodejností) e-readeru a množstvím obsahu, které je možné na něm číst, a novou čtečku nepustili do prodeje dříve, než bylo spuštěno knihkupectví.”⁸⁰ I když po funkční stránce nebyla čtečka nijak přelomová (nedala se připojit na internet a k e-shopu), dosáhla úspěchu díky přijatelnější ceně. Ve stejném roce na trhu samozřejmě existovaly i jiné konkurenční čtečky, ale jejich cena byla tak vysoká, že si je mohli dovolit jen někteří.

Rok 2007 přinesl první verzi čtečky Amazon Kindle od stejnojmenné firmy, která se po dvou letech na trhu stala nejpoužívanějšími ve své kategorii a to díky kvalitní doprovodné marketingové kampani, nízké ceně a množství dostupných titulů. Po stránce vybavení a funkčnosti nebyla nijak převratná oproti ostatním čtečkám na trhu, ale odlišovalo ji něco jiného, co ji zaručovalo dlouhodobé převyšování poptávky nad nabídkou.. „Její hlavní konkurenční výhodou byla již zmíněná nízká cena, snadný způsob pořizování obsahu a značné množství knih v nabídce Amazonu (na počátku roku 2012 téměř milion titulů včetně audioknih, magazínů, novin a dalšího obsahu).”⁸¹

Čtečka byla vybavena hardwarovou klávesnicí, displejem s elektronickým inkoustem, a cena se pohybovala kolem 399 amerických dolarů. Přízeň si získal přizpůsobováním se zákazníkům a možností připojení internetu a stahování souborů bez nutnosti fyzické přítomnosti počítače. Navíc začal Amazon poskytovat velké množství obsahu, ze kterého si mohl vybrat každý čtenář. Některé modely Kindle v sobě ukrývají i funkci audio knihy a jsou schopné převést písmo do mluvené řeči.

Následně přišel doslova masový nástup elektronických čteček od nejrůznějších výrobců a značek, například Sony Reader, Nook od knihkupectví Barnes & Noblea mnoho

⁷⁹ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. března 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-0>>.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce.II. část*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. dubna 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-ii-cast>>.

dalších. Barnes & Noble nechtěl konkurovat větší mírou výbavy, ale použitelností této výbavy. Samozřejmostí je připojení na internet, přímý nákup v e-shopu a jednoduchý webový prohlížeč. Výbavou se čtečky řadí k standartu, neliší se významně od konkurence, ale přesto dosáhly mnohem většího rozšíření než většina jiných. Za její popularitou stála především velice konkurenceschopná nabídka obsahu v online knihkupectví Barnes & Noble, a samozřejmě také síla a vnímání této značky na trhu⁸². V současné době nabízí zhruba dva miliony titulů e-knih, což je dvakrát více než nabídka Amazonu.

Ve stejném roce přivedla na trh nejnovější e-readery i společnost Sony, která nabídla přehrávač hudebních souborů i možnost psát poznámky přímo na displej. „Sony Reader Store obsahuje přes dva miliony titulů. Na rozdíl od Amazon je také možné knihy vypůjčit zdarma z veřejné knihovny, Sony poskytuje podporu ePub pro všechny své čtečky.”⁸³ Ovšem největší slávy se dostalo třetí generaci čtečky Kindle, která je od roku 2011 nejrozšířenější na světě a komerčně nejúspěšnější. „Na trh se dostala v létě 2010 a byla to právě ona, kdo pomohl změnit vnímání e-readerů mezi veřejností, a to nejen v USA, ale také v dalších vyspělých zemích.”⁸⁴ Naplno využívá vše, co současná technologie nabízí, a proto je jedním z nejlépe vybavených čteček současnosti. Čtvrtá generace Kindlu ještě posílila své vůdčí postavení dotykovým displejem a poměrně velkým souborem funkcí. „V červenci 2010 oznámil internetový obchod Amazon.com, že během druhého čtvrtletí roku 2010 prodal poprvé více elektronických knih než těch tištěných. Poměr byl 140 ku 100.”⁸⁵

V posledních letech se staly dedikované čtečky knih naprosto běžně dostupné a celosvětově dosahují několik stovek milionů prodaných kusů. V České republice prodej zdaleka nedosahuje tak velkého počtu, ale díky výraznému zlevňování, běžné dostupnosti e-inku a zmenšování hmotnosti se čtečky začaly stávat součástí každodenního života. Dnes považujeme e-knihy za techniku posledních let a k jejich čtení můžeme použít například i tablety, u nichž je ale čtení pouze jednou z mnoha možností.

⁸² Podrobněji viz. Costa, D., Muchmore, M.: *Barnes & Noble Nook 3G + Wi-Fi*. [online]. In: PCMag.com. (cit. 28. 9. 2014). URL: <<http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2354648,00.asp>>.

⁸³ "Sony's Reader Store contains over two million titles. You can also borrow free books from the local public library—unlike Amazon, Sony cheerfully provides ePub support in all its Readers." Lendino, J.: *Sony Reader Wi-Fi (PRS-T1)*. [online]. In: PCMag.com. (cit. 21. 9. 2014). URL: <<http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2394573,00.asp>>.

⁸⁴ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce.II. část*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. dubna 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-ii-cast>>.

⁸⁵ Tamtéž.

4.3 Dvě formy, téměř shodný vývoj

Umberto Eco jednou uvedl, že tištěná kniha ve formě kodexu byla dokonalá již v okamžiku svého vzniku. Bylo z ní možné pohodlně číst a nemusela obětovat žádné ze svých hlavních vlastností a funkcí ve jménu převratného rozvoje. Samozřejmě, že se v průběhu času zdokonalovala, aby udržela krok po boku nových médií, ale žádnou větší a zásadní změnou neprošla. S trochou nadhledu by se dalo říci, že elektronické čtečky jsou na tom podobně jako papírové knihy. Historie a vývoj elektronických čteček knih se tedy, až na výjimky, v ničem nezměnil, stejně jako u klasických knih.

Elektronické čtečky byly na přelomu 20. a 21. století koncipovány zejména pro vědeckou sféru a vysokoškolskou klientelu. Důležitější bylo vložení co největšího množství funkcí do jedné čtečky i na úkor velmi vysoké prodejní ceny. „První čtečky nebyly zamýšleny jako zařízení, které by se mělo masivně rozšířit, a výrobci tedy necítili tlak na snižování ceny a s tím spojené omezování vybavení.⁸⁶ Později se pozornost zaměřila na lepší použitelnost, zvyšování obsahu a na redukci hmotnosti i ceny. Do budoucna se pravděpodobně nebudeme setkávat s novými funkcemi e-čteček, ale pozornost se zaměří na zlepšování ovládání a uživatelské zkušenosti. S přibývajícím konkurencí a se specifitější poptávkou se výrobci budou muset neustále přizpůsobovat technickému pokroku a je dokonce možné, že dojde k propojování e-readerů a tabletů.

Nepřetržitý masový nátlak nutí technologii dnešní doby, aby byla stále modernější, vyvinutější a pokročilejší. Co se ale týče e-readerů od počátku existence v roce 1998 až po současnou dobu, vyplývá z porovnání jejich funkcí to, že první čtečky na trhu byly velice podobně vybaveny jako čtečky vyrobené v roce 2011. Dokonce se nacházejí i takové názory, že ty z konce 90. let mají ve výbavě více funkcí než modely z posledních let.

Jeden rozdíl mezi čtečkami z přelomu století a dnešními čtečkami můžeme najít: „(...) v současné době je to z velké míry použitelnost, která hraje roli v tom, zda bude čtečka komerčně úspěšná, a výrobci se snaží vytvářet produkty s co nejvíce intuitivním ovládáním.⁸⁷ Například v současných recenzích se dává přednost hodnocení ovládacích prvků, uživatelského rozhraní a příjemnosti používání před vybavením či funkcí. A jelikož

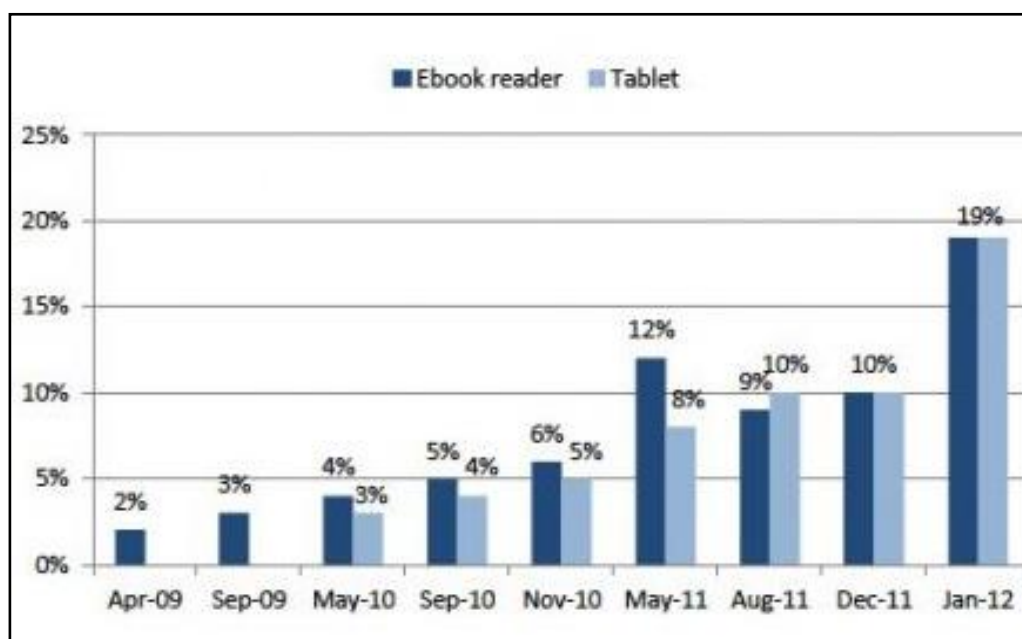
⁸⁶ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce.II. část*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. dubna 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-ii-cast>>.

⁸⁷ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. března 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-0>>.

jde technologie neustále dopředu, stává se i ona postupně levnější a dostupnější pro všechny příznivce elektronické četby.

„Například rok 2010 se v oblasti elektronické literatury často charakterizuje jako přelomový: právě v tuto dobu jsme byli svědky masivního nástupu dedikovaných e-readerů (...) a e-readery se zařadily po bok dalších běžně prodávaných elektronických přístrojů.“⁸⁸ Současně se změnila i struktura jejich uživatelů – nebyli jimi výhradně jen tzv. early adopters (lidé patřící do vyšší socioekonomické třídy a ovládající techniku), ale i lidé, pro které nebyla IT sféra pracovní náplní či zájmem. Následující rok zaznamenal další vlnu šíření čteček, která měla za důsledek vážnou konkurenci e-knih v oblasti tištěných knih na americkém trhu.

Graf. 1: Velký nárůst majitelů elektronických čteček po roce 2010

% dospělí, kteří vlastní tabletové počítače a elektronické čtečky

Zdroj: Lauschmann, J.: *Počet majitelů tabletů a čteček se za měsíc zdvojnásobil*. [online]. In: Tyinternety.cz. Publikováno 23. ledna 2012, (cit. 29. 9. 2014). URL:<<http://www.tyinternety.cz/novinky/pocet-majitelu-tabletu-a-ctecek-se-za-mesic-zdvojnasil/>>.

⁸⁸ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce*. [online]. In: Inflow.cz. Publikováno 6. března 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-0>>.

„Právě kvůli současnému boomu elektronických čteček máme tendenci vnímat tato zařízení jako velice moderní a funkčně vyspělá.“⁸⁹ Nesmíme ale zapomínat, že i když jsou některé z nich koncepčně starší více než 15 let, stále svojí funkcí dostatečně splňují požadavky dnešní doby. Tajemství stálé funkčnosti může být ukryto v jejich vývoji, který se nezakládá na přidávání nové výbavy nebo rozšiřování možností, ale ve zlepšování uživatelské přívětivosti a použitelnosti. Moderní čtecí zařízení nevynikají tedy vývojem a výbavou, ale tím, jak snadno lze výbavu používat. Stále mají ale co zlepšovat, protože současné modely nejsou z hlediska použitelnosti zdaleka na tak vysoké úrovni, jak by se mohlo zdát. „Z různých výzkumů vyplývá, že uživatelé neshledávají ovládání e-readerů intuitivní a některé funkce nelze dobře používat. Pro výrobce toto není tajemstvím a my tak můžeme předpokládat další zlepšování použitelnosti.“⁹⁰

Celkově bychom mohli konstatovat, že elektronické čtečky knih byly velmi slušně vybaveny už před více než deseti lety a poskytovaly svým uživatelům stejné funkce jako ty dnešní. Vývoj e-readerů bychom tedy mohli spatřit pouze ve změně některých charakteristik a v oblasti zlepšování použitelnosti. „Vidíme také, že komerční úspěch čtečky, a tedy její rozšíření, neroste přímo úměrně s počtem jejich funkcí, ale že rozhodujícím kritériem (alespoň do jisté míry) je zde cena.“⁹¹ Ve světě čteček platí takové nepsané pravidlo: nové nemusí být vždy lepší.

⁸⁹ Pokorný, L.: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce*. [online]. Publikováno 6. března 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-0>>.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

5. ELEKTRONICKÉ ČTEČKY KNIH

Jako jedinci digitálního věku neustále toužíme po rychlém a téměř neomezeném přísunu informací. Nemusíme se již omezovat na pár zdrojů informací, přístupné jsou prakticky odkudkoli a kdykoliv. „Internetová distribuce slova, ať už v podobě informačního portálu, blogu, nebo elektronické knihy, boří veškeré myslitelné bariéry.“⁹² Čteme téměř všude – doma, v práci, při cestách i v klidu ve vaně při svíčkách. Text nás neustále obklopuje a obepíná, je všude s námi a prostupuje celou společností. „Text nám umožňuje orientovat se v prostoru a čase, naplňovat konverzace obsahem a zapadnout do společenství lidí, se kterými obýváme stejný životní prostor.“⁹³ Jeho struktura a soustředění se ale mění a je více fragmentované – na jedné straně papíry a knihy, na straně druhé monitory, čtečky a displeje telefonů.

Svět kolem nás se postupně změnil, nepřetržitá svoboda dostupnosti informací nás nutí věnovat každou volnou chvíli četbě a získávání dalšího poznání. „Čtení zažívá nejrychlejší a nejdramatičtější vývoj od vynálezu knihtisku (...). Ještě před čtyřmi pěti lety byly čtečky e-knih něco jako spící technologie a nikdo na ně příliš nesázel.“⁹⁴ A dnes jsou elektronické dokumenty a e-knihy naprosto běžnou realitou, která se na trhu elektroniky rozvíjí nezastavitelným tempem. Stále více pozornosti i prostoru padá na účet digitálního čtení. „Elektronické knihy jsou velmi aktuálním a moderním tématem, v němž se však ne každý orientuje. Najdou se neoblomní zastánci tištěných publikací i zarytí stoupenci nových technologií.“⁹⁵ Ještě dříve, než se ale pustíme do rozdělení elektronických čteček podle způsobu zpracování obsahu a zobrazovacího zařízení, měli bychom více přiblížit termín e-kniha.

Pod pojmem e-kniha si každý může vybavit trochu něco jiného, mylně za ním někteří spatřují jakýkoliv text v elektronické podobě (což by mohl být i prostý e-mail) nebo technické zařízení určené k četbě (elektronické čtečky). Za správné bychom mohli považovat termín digitální verze tištěné knihy, tedy kniha v digitální podobě. „E-kniha by měla být (podobně jako ta tištěná) obsahově a časově ukončené dílo. Roli přitom nehraje způsob jejího vzniku – může být vytvořena přímo v počítači (tzv. digital born), ale může

⁹² Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 55.

⁹³ Tamtéž. Str. 56

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 24. 10. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

vzniknout také digitalizací tištěného dokumentu.”⁹⁶

„E-knihy je možno číst buď on-line (tedy přímo na internetu), nebo offline (tedy stáhnout si je do svého zařízení).”⁹⁷ Následně je potřeba pro čtení využít speciální technické zařízení – univerzální: chytré mobilní telefony (Smartphony), notebooky / ultrabooky / PC, tablety nebo specializované čtečky knih (e-readery). Univerzální zařízení nabízejí mnohem větší množství funkcí včetně čtení, které je možné provádět na webových stránkách, v PDF dokumentech, RSS čtečkách nebo softwarových čtečkách.

E-knihy, jakožto digitální dokumenty, mohou být svým zpracováním neměnné (definitivní) a proměnlivé (nedefinitivní). Definitivní dokumenty udržují shodný vzhled na všech zařízeních jako ty tištěné. „Velkou výhodou definitivního formátu je, že při přechodu z jednoho zařízení na druhé nedojde k dekonstrukci vzhledu výsledného dokumentu. Nevýhodou je, že dokument byl zpravidla navržen pro fixní velikost a rozlišení.”⁹⁸ Většinou se jedná o formát PDF, který špatně snáší změnu měřítka a působí čtenářům značné komplikace při čtení. Obrázek níže názorně ukazuje změny měřítka a s nimi spojené různé způsoby zobrazování výsledného textu.

U nedefinitivních dokumentů je obsah flexibilní bez ohledu na rozměr displeje nebo jednotlivých stran. „Ačkoliv obsah je dán pevně, jeho forma (prezentace) se mění podle zařízení, softwaru a také podle konkrétních preferencí čtenářů.”⁹⁹ S těmito přizpůsobivými dokumenty se můžeme nejčastěji setkat na webových stránkách a v elektronických čtečkách.

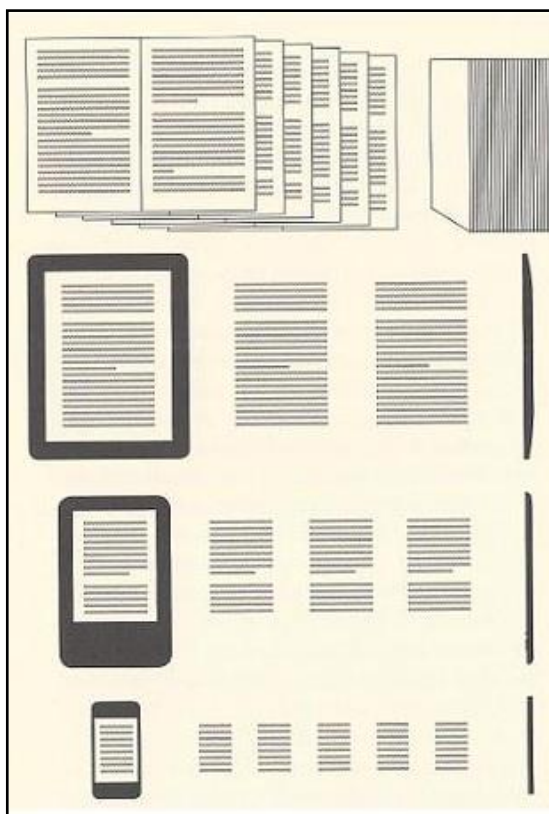
⁹⁶ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 24. 10. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 59.

⁹⁹ Tamtéž.

Obr. 1.: Ukázka razantní změny měřítka u definitivních typů dokumentů

Zdroj: Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 60.

5.1 Kapesní e-čtečky

Tištěnou knihu jsme nemuseli příliš představovat, neboť za dobu její dlouhé existence o ní bylo napsáno nepřeborné množství informací, a v ruce jí měl snad každý z nás. Elektronické čtečky knih ale doprovází naše životy pouze jednu dekádu, v ruce je neměl zdaleka každý, a proto jejich představení vezmeme úplně od začátku „Čtečkou, neboli tzv. e-readerem, se rozumí přenosné zařízení zhruba o velikosti tištěné knihy určené pro čtení elektronických knih a časopisů.“¹⁰⁰ Označit jí můžeme také jako hardwarové přenosné zařízení určené pro čtení e-knih, které bylo původně pouze jednoúčelové, ale dnes poskytuje velkou řadu doplňujících funkcí a vlastností.

Můžeme vybírat z nepřeborného množství čteček elektronických knih a záleží

¹⁰⁰ Anag.cz: *Co je čtečka e-knih?* [online]. (cit. 20. 10. 2014). URL:<<http://www.anag.cz/co-je-to-ctecka-e-knih/cz/t-287/>>.

opravdu jen na nás, k jakému účelu je chceme používat – jenom ke čtení, k prohlížení internetu nebo s podporou užitečných aplikací. „Zařízení speciální, jednoúčelová („čtečky“) jsou od počátku koncipovány jako elektronická alternativa tištěné knihy – z toho vyplývají některé jejich specifické vlastnosti, mající zásadní vliv na způsob a kulturu čtení.”¹⁰¹ Primární pozornost výrobce by měla směřovat na funkčnost čtení vyrobeného zařízení, která je pro potencionální čtenáře zásadní. Důležitá je malá velikost displeje, aby co nejméně připomínala formát tištěné knihy a nízká hmotnost, vhodná pro časté přenášení.

Čtečky nabízejí širokou škálu funkcí a vlastností, které se čtením knih vůbec nespojují: slovník, wifi připojení k internetu, přehrávání hudby, kalendář, webové prohlížeče, přehrávání MP3, předčítání obsahu (funkce text to speech), podpora paměťových karet nebo čtečky RSS kanálů¹⁰². Pro někoho jsou milým zpestřením (i když jejich kvalita v provedení e-ink displeje prudce klesá), ale jiní, zarytí fandové elektronického čtení, je nemusejí naplno využívat. Pokud bychom si přáli zkombinovat všechny zmíněné funkce i vlastnosti, jeví se jako nejvhodnější tablet, který se stává pomalým, ale jistým konkurentem e-readerů (viz kapitola 5.3).

Při výběru čtečky je důležité myslet na vhodný typ displeje a jeho velikost. Pro lepší rozhodování je podstatná také výkonnost čtečky, které se projevuje především v rychlosti reakcí otočení (listování) a v možnosti WiFi připojení pro nákup nových knih. Další nezanedbatelný aspekt je formát, který čtečka podporuje – PDF, PDB, PRC, OPF, FB2, AZW, ePUB, MOBI, DRM (od Adobe), textové dokumenty – TXT, RTF, HTML či DOC pro vlastní dokumenty. „Ty ovlivňují nejen vzhled textu a užitek ze čtení, ale i to, zda se ke knize vůbec dostaneme a otevřeme ji.”¹⁰³ Některé z nich dokážou přizpůsobit text velikosti displeje a mohou tak poskytnout užitek z kontinuálního čtení. Na druhou stranu, ani jedna z dnešních dostupných čteček nepodporuje všechny formáty najednou. „Pro zkušenější uživatele existuje možnost využít konverzní programy, které jsou schopny převádět jednotlivé formáty mezi sebou. Příkladem je software Calibri, který je volně dostupný. Bohužel ho lze využít pouze u e-knih bez zabezpečení DRM.”¹⁰⁴

„Když pomíneme paměť čteček, která je v 99 % případů dostačující pro stovky knih,

¹⁰¹ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 57.

¹⁰² Pozn. Technologie RSS umožňuje uživatelům Internetu prohlížet aktuální zprávy a příspěvky na oblíbených webových stránkách (např. novinky, zprávy, blogy, apod.)

¹⁰³ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 24. 10. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹⁰⁴ Tamtéž.

posledními rozhodujícími faktory jsou hmotnost a výdrž, a to především kvůli cestování.¹⁰⁵ Někteří preferují na cesty mobilní telefon, jiní notebook či tablet, ale jen čtečka zůstane věrná a nevybije se. Výdrž baterie je tedy dalším hlavním parametrem při výběru, zejména pro dlouhé a časté cestování. „Jasnou výhodou a hlavní myšlenkou čteček knih je ale napodobení tištěné knihy, proto by měly hlavní roli hrát parametry samotného čtení – tedy možnosti zobrazení knihy, rychlost otáčení stran apod.“¹⁰⁶

V 21. století poskytuje český i zahraniční trh na výběr nepřehledné množství značek a modelů e-čteček, důležité ale je, na co čtečku potřebujeme a co od ní očekáváme. Při rozhodování a výběru hrají důležitou roli hlavní kritéria:

- cena – nemusí vždy platit, čím dražší, tím lepší
- displej – typ, úhlopříčka, rozlišení a podsvícení (e-ink)
- zdroje a formáty – podpora formátů e-knih zejména PDF a Adobe DRM
- způsob ovládání – dotykový displej, šipky, navigační tlačítka, klávesnice
- kapacita vnitřní paměti a podpora paměťových karet
- výdrž na jedno nabití – počet otočení stránek na jedno nabití
- české menu, poznámky, slovníky
- rychlost, rozměry, váha
- další funkce – wifi připojení k internetu, hry a další

Poslední jmenované připojení k internetu (prostřednictvím 3G modulu nebo wifi) není pro samotné čtení příliš důležité, ale u některých prodejců je nezbytné k přímému nákupu e-knih. „Knihy je možné koupit v internetových knihkupectvích, některé knihy je možno stáhnout zdarma - všechny ty, jejichž autor zemřel před více jak 70 lety (tím pádem vypršela autorské práva).“¹⁰⁷

¹⁰⁵ Štěpánek, O.: *Tisíc knížek na prázdniny v kapse – test levných e-booků*. [online]. In: Pctuning.cz. Publikováno 11. července 2012, (cit. 14. 10. 2014). URL:<<http://pctuning.tyden.cz/hardware/multimedia-zvuk-tv/24494-tisic-knizek-na-prazdniny-v-kapse-test-levnych-e-booku>>.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ eBook-ctecky.cz: *Zdroje knih v elektronické podobě*. [online]. (cit. 15. 10. 2014). URL:<<http://www.ebook-ctecky.cz/zdroje-knih-v-elektronicke-podobe-a25>>.

Tab. 1.: Nejběžnější značky e-čteček

Amazon Kindle
Sony
Jinke Hanlin
iRiver
Prestigio Libretto
PocketBook
Energy Sistem
Sibrary
Archos
Barnes & Noble Nook
Next Papyrus
Ereading

Zdroj: Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

5.2 Přeměna klasického inkoustu na inkoust elektronický

Dnešní doba tabletů, chytrých telefonů a minibooků přináší takové možnosti, které nemusejí všechny typy čteček nikdy dostatečně splňovat, ale i tak mají své specifické výhody a plusy. Mezi největší přednost patří elektronický inkoust, který zapříčinil skutečný rozmach čteček, i když se první z nich objevily na trhu už na konci 90. let 20. století. Displeje čteček se tak podobají tištěnému papíru a navíc nabízejí dlouhodobé a pohodlné čtení bez pocitu únavy očí. E-ink tedy dokázal spojit vlastnosti knihy a přednosti počítače. Stejně jako jsme objasnili vznik a fungování knihtisku, k jeho lepšímu porovnání by se hodilo objasnění principu, na základě něhož fungují dnešní e-knihy.

První e-readery se dostaly ke slovu i na trh až po mobilních telefonech. „Celkem logicky proto výrobci sáhli k osvědčeným displejům používaným právě v mobilních telefonech. U prvních čteček to byly relativně malé černobílé LCD displeje.”¹⁰⁸ LCD

¹⁰⁸ Publero Blog: *Z historie elektronického čtení: Různé typy displejů*. [online]. In: Pobléro.com. Publikováno 9. říjen 2012, (cit. 16. 10. 2014). URL:<<https://cs.publero.com/blog/z-historie-elektronickeho-cteni-ruzne-typy-displeju>>.

displeje mají jednu obrovskou výhodu, dokážou dobře posloužit k jiným účelům (video, fotky, kvalitní grafika) než jen k zobrazování textu (ten naopak nejlépe zobrazuje elektronický inkoust).

Jako další přišly ke slovu, dnes trochu stranou zůstávající, displeje OLED s mřížkou miniaturních LED diod. „Jejich obraz je extrémně ostrý, dokážou svítit i za tmy a rozhodně nemají problém se slunečním svitem. Kromě toho jsou oproti LED displejům energeticky velmi úsporné.”¹⁰⁹ K jejich většímu rozšíření nikdy moc nedošlo, protože jsou většinu času černé (černé body nevyžadují energii a v tom tkví jejich úspornost) a museli bychom číst bílý text na černém pozadí, na což nejsme moc zvyklí.

Když bychom chtěli jen trochu nahlédnout do historie prvních úspěchů v rámci vývoje technologie elektronického inkoustu, našli bychom je už v 70. letech ve firmě Xerox. „Tehdy se jednalo o vytvoření jakéhosi elektronického papíru, který byl vlastně pružným pouzdem z gumy tvořené z milionů malých plastových vodivých kuliček vložených do dutin naplněných olejem.”¹¹⁰ Kuličky byly černobílé barvy a jejich otáčení do požadovaných obrazců měly na svědomí elektrické náboje. Zmíněná technologie se dnes označuje jako SmartPaper a je předchůdcem technologie elektrického inkoustu.

Pokusů o náhradu papíru bylo nespočet, ale většina z nich své návrhy nedotáhla do úspěšného konce, protože hlavní podmínkou byla změna jeho obsahu. Jako první uspěl v polovině 90. let Joe Jacobson, který založil firmu E Ink a začal rozvíjet technologii natolik úspornou, že mohla bez problémů nahradit běžný papír. „Ve stručnosti tato technologie pracuje na principu natáčení mikročástic v elektrickém poli. Celý systém funguje na bázi jakýchsi černých a bílých tekutých krystalů zabalených do kapslí, které mění svou polohu za pomoci elektrického impulzu.”¹¹¹ Kapsle jsou umístěny ve spodní i horní vrstvě. „Podle toho, zda je černý náboj přitážen nebo odpuzen od svrchní vrstvy se bod na displeji jeví bílý, nebo černý. V případě použití částečného napětí dostane bod šedou barvu.”¹¹² Jednodušeji řečeno, když přepneme na další stránku, změní se impuls a krystaly se přizpůsobí podle toho, co má být zobrazeno.

Používání čteček s elektronickým inkoustem přináší jisté výhody. „Perfektní

¹⁰⁹ Publero Blog: *Z historie elektronického čtení: Různé typy displejů*. [online]. In: Poblero.com. Publikováno 9. říjen 2012, (cit. 16. 10. 2014). URL:<<https://cs.publero.com/blog/z-historie-elektronickeho-cteni-ruzne-typy-displeju>>.

¹¹⁰ Štěpánek, O.: *Tisíc knížek na prázdniny v kapse – test levných e-booků*. [online]. In: Pctuning.cz. Publikováno 11. července 2012, (cit. 14. 10. 2014). URL:<<http://pctuning.tyden.cz/hardware/multimedia-zvuk-tv/24494-tisic-knizek-na-prazdniny-v-kapse-test-levnych-e-booku>>.

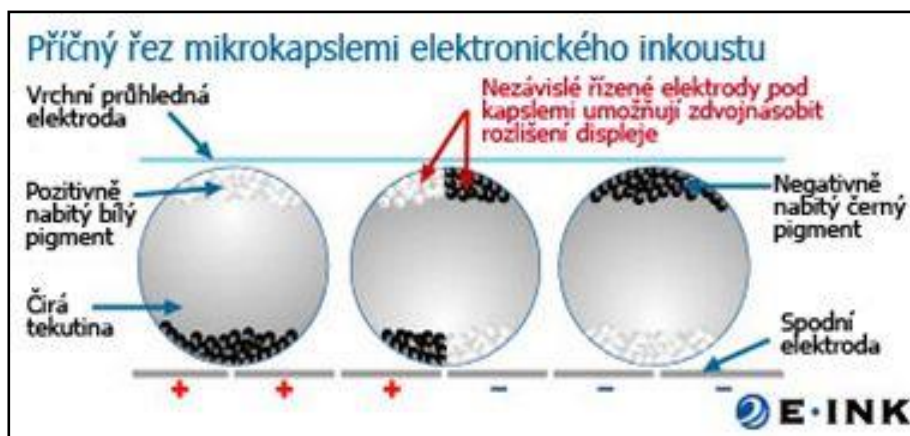
¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² EKNIHOVNA.cz: *Historie čteček knih*. [online]. (cit. 26. 10. 2014). URL:<<http://www.eknihovna.cz/historie-ctecek-eknih/>>.

kontrast, čitelnost na slunci a za jakýchkoliv jiných podmínek. Šetří vaše oči. Nulová spotřeba. Energii displej spotřebovává pouze při změně obsahu displeje – tzn. při otočení stránky.”¹¹³ Nespotebovává téměř žádnou energii, pouze vykreslí požadovanou stránku, která zůstane až do dalšího otočení. Celé zařízení je tedy velmi energeticky úsporné a na jedno nabití může vydržet až měsíc. „Výdrž čteček je několikanásobně větší než u těch nejlepších mobilů nebo notebooků. Na jedno nabití přečtete klidně několik tisíc stran (...) a to už je pár knížek a týdnů provozu.”¹¹⁴ Jestli dnešní mobily vydrží den a výdrž notebooku se počítá na hodiny, vítěz pro milovníky čtení je jasný. Navíc díky absenci záření, které je typické pro mobilní telefony, počítače a tablety, šetří oči proti nadměrnému namáhání, čímž dokonale napodobují papír.

Mezi nevýhody e-inku (zvláště u starších modelů) patří pouze černobílé provedení displeje, delší prodleva při otočení stránky (pomalost zobrazení) a špatná viditelnost za horších světelných podmínek. Čtení je možné při jakémkoliv natočení, ale při tmě je potřeba dalšího zdroje světla. Dnes už jsou ovšem i tyto nedokonalosti dávno překonány a v nabídce se vyskytují čtečky v barevné i v dotykové variantě.

Obr. 2.: Ukázka principu fungování elektronického inkoustu

Zdroj: Technet.cz: *Celá knihovna v kapse: test první čtečky elektronických knih v Česku*. [online]. Publikováno 26. března 2008, (cit. 18. 10. 2014). URL:<http://technet.idnes.cz/cela-knihovna-v-kapse-test-prvni-ctecky-elektronickych-knih-v-cesku-1pu-/hardware.aspx?c=A080326_000745_hardware_vse>.

¹¹³ eBook-ctecky.cz: *Vše o ebook čtečkách*. [online]. (cit. 18. 10. 2014). URL:<<http://www.ebook-ctecky.cz/pomoc-s-vyberem-a11>>.

¹¹⁴ Tamtéž.

5.3 Počítače, tablety a chytré mobilní telefony

„Jak už bylo řečeno výše, čtečky elektronických knih jsou jednoduchá zařízení určená primárně pro čtení.“¹¹⁵ Pro doplňkové funkce – webový prohlížeč, hry, čtení e-mailu jsou vhodnějšími nástroji multifunkční zařízení. V dnešním digitálním světě existují ale i jiné softwary (programy a aplikace), které umožňují čtení e-knih a jako přenosová čtecí zařízení jsou dostačující: chytrý mobilní telefon, tablet, osobní počítač, notebook a podobná zařízení.

Klasickým čtečkám se nejvíce podobají tablety, ale u těchto čtecích zařízení je čtení pouze jednou z mnoha nabízených funkcí. Za největší přednost tabletů je považován internetový prohlížeč. Kdykoliv, když se při čtení narazí na neznámý nebo zajímavý termín, o kterém je potřeba zjistit více informací, stačí jen přepnout na rychlý prohlížeč s plnohodnotným obsahem. „I čtečky mají prohlížeč, avšak v černobílém provedení – a s pomalu se překreslujícím displejem, to přece jen není příjemná práce.“¹¹⁶ Navíc je vhodnější pro moderní sazby novin a časopisů i pro zhlédnutí obrázků a videí v dobré kvalitě.

„Zatímco čtečky jsou již vyrobeny pro práci s konkrétními formáty, u multifunkčních zařízení záleží na nainstalovaných programech a aplikacích. Z hlediska čtení e-knih je výhodné a pohodlné využívat některou ze softwarových čteček.“¹¹⁷ Softwary se většinou dají stáhnout zdarma, ale záleží na formátu e-knih a podporovaném operačním systému. „Jako příklad je možno uvést softwarové čtečky Bluefire Reader, FBReader, QReader, Adobe Digital Editions či Microsoft Reader.“¹¹⁸

„V současné době vedle sebe koexistují dvě (částečně) konkurenční technologie. Univerzální zařízení (telefony, kapesní počítače, tablety) používají technologii podsvíceného displeje, kde výsledného obrazu je docíleno rozsvěcováním bodů.“¹¹⁹ Oproti pasivnímu displeji čteček pracují tablety, počítače i mobily s technologií podsvícení a k výslednému displeji dochází rozsvěcováním jednotlivých bodů. „Přístroj tedy svítí, je

¹¹⁵ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 24. 10. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹¹⁶ Kuruc, J., Sláma D.: *Černobílé: Číst knihy na tabletu, nebo na čtečce?* [online]. In: Zive.cz. Publikováno 18. května 2012, (cit. 28. 10. 2014). URL:<<http://www.zive.cz/clanky/cernobile-cist-knihy-na-tabletu-nebo-na-ctecce/sc-3-a-163737>>.

¹¹⁷ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 24. 10. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 61.

čitelný i v noci a dá se dobře spojit s intuitivní dotykovou technologií, která usnadňuje a zrychluje ovládání stovek dostupných funkcí.”¹²⁰ Má to ale jednu velkou nevýhodu, svítící displej není příliš vhodný na dlouhé čtení nehybného textu, brzy unavuje oči a je mnohem obtížnější pro čtení než potíštěný papír. Navíc displeje tabletů a telefonů jsou docela malé na čtení e-knih a výdrž baterky není také příliš velká.

Tab. 2.: Přehledné porovnání elektronické čtečky knih a tabletu

	čtečka elektronických knih	tablet
<i>funkce</i>	jednouúčelové zařízení – čtení e-knih	víceúčelové zařízení – kromě čtení e-knih prohlížení webu, e-mail, multimédia, hry
<i>displej</i>	většinou černobílý e-ink	většinou barevný LCD
<i>čitelnost</i>	bezproblémová na slunci, nelze číst ve tmě bez externího osvětlení	horší na slunci, lze číst i ve tmě
<i>rozlišení</i>	od 600 × 800 do 800 × 1200 px	od 800 × 480 do 1280 × 800 px
<i>velikost displeje</i>	5–9,7“	7–13,3“
<i>výdrž baterie</i>	několik týdnů až měsíců	max. 16 hodin
<i>hmotnost</i>	200–550 g	330–800 g
<i>cena</i>	2 500–11 000 Kč	3 000–35 000 Kč
<i>nejznámější značky</i>	Amazon Kindle, Sony, Jinke Hanlin, PocketBook atd.	iPad od Apple, Samsung Galaxy atd.

Zdroj: Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012. URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

Požizování e-knih do chytrých zařízení je naprosto stejné jako u e-readerů. Na specializovaných e-shopech se dají zakoupit a stáhnout nejrůznější elektronické knihy, většinou je ale potřeba registrace. Registrace je nutná k odeslání odkazu na stažení e-knihy, ale i k zákaznickému servisu a především zaručuje zákon o ochraně autorských práv (Autorský zákon č. 121/2000 Sb.). Po registraci i zaplacení poplatku čtenáři obdrží z e-shopu odkaz ke stažení e-knihy, nebo žádost o přihlášení do účtu, kde jim je odkaz přímo k

¹²⁰ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 61.

dispozici.

E-kniha se chová stejně jako jiný stažený soubor, jen s tím rozdílem, že je potřeba mít ve čtecím zařízení takový program, který je kompatibilní k jejímu přečtení. Zdaleka ne všechny e-shopy poskytují e-knihy s univerzálním formátem (např. společnost Amazon jen pro čtečky Kindle) a přečtení textu může být mnohem složitější, než jak se na začátku zdálo. U počítačů, notebooků a podobných typů zařízení to není zdaleka tak velký problém, protože už od jejich pořízení v sobě obsahují velké množství nainstalovaných programů. U chytrých telefonů a kapesních čteček je ovšem důležité vážit každý typ stahované e-knihy, aby se čtenáři mohli vyvarovat případným komplikacím s jejich přečtením a mohli je případně něčím konvertovat. Velmi chytře implementují výrobci do čteček takové programy, které dovolují přečíst e-knihy jen v domluvených formátech a z domluvených e-shopů.

Dnes na českém trhu existuje poměrně velké množství e-shopů, které nabízejí e-knihy placené i zdarma pro kapesní čtečky, tablety, chytré mobily a počítače:

- eReading – profesionální e-shop s 1 900 tituly českých i překladových e-knih
- Palmknihy – „nejstarší server fungující již od r. 1999 (e-knihy zdarma), od r. 2010 i prodej e-knih – nyní v nabídce více než 1 000 e-knih, spolupracují také s obchodním řetězcem Datart”¹²¹
- Rájknih.cz, ebux.cz – velmi specializované e-shopy podporující jen platformu Wooky
- Kosmas – knižní distributor, který od roku 2011 prodává zhruba 700 e-knih
- Martinus.cz – česká pobočka jednoho z největších slovenských internetových knihkupectví
- wKnihy, eLibellus, VirtBook, Google Books, nečteme.cz, Root.cz, xBook.cz, eBookMaps a mnoho dalších knihoven a vydavatelství (Academia, Libri)

Moderní čtecí zařízení v sobě obsahují wifi připojení, a tak umožňují stahovat e-knihy přímo ke čtení, což ale někdy může přinést problém s kompatibilitou prohlížeče a e-shopu. Velmi důležité je věnovat pozornost stahování, neboť mimo wifi připojení se může jednat o placenou internetovou službu a za připojení se pak může zaplatit více než za knihu. U některých typů je ale stále potřeba, pro přetažení textu do přístroje, USB připojení k počítači. E-kniha se tedy dá číst přímo v počítači anebo po přemístění tam, kde je

¹²¹ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 24. 10. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

potřeba. Rozdíl mezi kapesními čtečkami a tablety (mobilními telefony) v přetahování e-knih je pouze v jediném kroku a to v synchronizaci programu.

5.4 Audioknihy

„Audioknihy, nebo také audiobooks, zvukové knihy či mluvící knihy jsou zvukovým záznamem díla a jsou v podstatě druhem elektronické knihy (e-knihy).”¹²² Na první pohled se může zdát, že jsou primárně určené zejména pro zrakově postižené, děti, negramotné nebo prostě jen pro ty, kteří preferují poslech před četbou. Zdaleka tomu tak není a dnes je využívají především ti čtenáři, kteří nemohou čtení věnovat příliš času anebo jej mohou skloubit s jinou aktivitou – při sportu, cestování, doma i v zaměstnání.

„Pod pojmem audiokniha můžeme dnes chápat zvukový záznam nějakého díla nebo přednesu, který je zaznamenaný na zvukových nosičích (MP3, CD, audiokazeta, minidisk, apod.) nebo v prostředí internetu.”¹²³ Patří mezi auditivní zařízení, jehož zprostředkovatelem je hlas člověka a ke zpracování, respektive vnímání textu je zapotřebí sluchu čtenáře. Mluvené slovo se následně ukládá na speciální médium, kde probíhá vlastní hlasový přenos i čtení. Existuje mnoho možností jak audioknihy přehrát a poslouchat, například na televizi, chytrém mobilním telefonu, tabletu, kapesních čtečkách nebo v autorádiu.

Audioknihy mají oproti tištěným knihám několik výhod. Jak už jsme zmiňovali výše, byli ze začátku své existence určené pro zrakově postižené a děti, jenže nátlak hektické doby, málo osobního volna a přizpůsobení se požadavkům masové kultury z nich udělaly užitečné pomocníky i pro zarputilé odpůrce čtení. Šetří čas nejen tím, že se dají jednoduše zakoupit z pohodlí domova, ale při jejich poslechu se dají vykonávat i další činnosti. Pokud jsou staženy do přenosných zařízení, jejich přítomnost je v podstatě neustálá a sluchátka zaručují nepřetržitý poslech po celý den. „A v neposlední řadě šetří i životní prostředí, protože se jedná pouze o elektronický obsah.”¹²⁴

¹²² Datart.cz: *Audioknihy*. [online]. (cit. 29. 10. 2014). URL:<<http://www.datart.cz/sluzby/audioknihy.html>>.

¹²³ Bibliothelp.cz: *Co jsou audioknihy?* [online]. (cit. 29. 10. 2014). URL:<<http://www.bibliothelp.cz/co-jsou-audioknihy>>.

¹²⁴ Datart.cz: *Audioknihy*. [online]. (cit. 29. 10. 2014). URL:<<http://www.datart.cz/sluzby/audioknihy.html>>.

6. TIŠTĚNÁ KNIHA VERSUS ELEKTRONICKÁ ČTEČKA

Knihtisk se poprvé objevil před více než pěti sty lety a od té doby se během dlouhé lidské historie nepřestala měnit záznamová technologie a média. Nosič uchovávaných informací začal nabývat různých podob a k papíru přibyla elektronická média, jejichž největší výhodou je nízká cena za uložení informace. Kniha tedy po rozhlase, televizi a internetu začala čelit nové konkurenci v podobě multifunkčních čtecích zařízení, která začala e-knihy přinášet i do našich domovů. „E-knihy v tuzemském prostoru stále představují spíše módní vymoženost, nicméně obliba a rozšíření čteček pomalu a jistě stoupá. Čtení ze svítící tabulky přináší řadu praktických výhod, ale ukrývá v sobě i další lákadla.”¹²⁵

Elektronická média mají oproti tištěným knihám řadu předností, ale i několik nedostatků. Je tedy potřeba zdůraznit, k čemu se hodí a k čemu naopak ne. Multifunkční čtecí zařízení nabízejí například možnosti záznamu audiovizuálních informací, kontextového hledání nebo nízkou cenu za uložení velkého objemu dat. Na základě jmenovaných předností se hodí nejlépe pro databázové a hypertextové systémy, slovníky, encyklopedie, noviny i časopisy. Díky náročnému a nepohodlnému čtení z displeje a nepřizpůsobivým formátům některých textů se ale naopak nehodí pro čtení odborných publikací, učebnic a skript.

Elektronické čtení je na vzestupu a v posledních letech je mnohem těžší vybrat správnou knihu na čtení, jelikož kromě zajímavého obsahu je potřeba zvolit i vhodný formát. Do roku 2010 téměř nikdo nevyužíval ke čtení textu čtečky nebo tablety, ale o rok později se situace začala razantně měnit. „Podíl obyvatel, kteří používají k četbě e-knihy, vzrostl od roku 2011 ze 17 procent až na 28 procent o tři roky později.”¹²⁶ I když má většina starší populace, od raného dětství, v sobě zakořeněné používání papíru, dnešní děti čtou mnohem více z e-čteček. Jsou menší, lehčí, snadněji přenosnější a navíc mohou svým stylem zobrazování textu pomoci i náročnějším čtenářům.

¹²⁵ Varyš, V.: Něco na těch e-knihách je. *Instinkt*. EMPRESA MEDIA, a.s., Praha 2013, roč. XII, č. 29. Str. 28.

¹²⁶ "The proportion of the population who have read an ebook in the past year rose from 17 per cent in 2011 to 28 per cent just three years later." Baggini, J.: *Ebooks v paper. Which do our brains prefer? Research is forcing us to rethink how we respond to the written word.* [online]. In: FT.com. Publikováno 20. června 2014, (cit. 17. 12. 2014). URL:< <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/53d3096a-f792-11e3-90fa-00144feabdc0.html#axzz3C4EA53SZ>>.

Tab. 3.: Porovnání papírových a elektronických médií

	PAPÍR	ELEKTRONICKÁ MÉDIA
cena pořízení	velká	malá
cena kopírování velkého objemu dat	velká	malá (výhoda i nevýhoda)
cena kopírování malého objemu dat	malá	zpravidla velká
cena malého objemu dat	levná	drahá
zobrazení dat	výborné	špatné
zobrazení obrázků	kvalitní	nekvalitní (orientační)
mobilita	dobrá	špatná (čtecí zařízení)
pohodlnost čtení	výborná	špatná
vyhledání informace	pomalé	rychlé
kontextové hledání	ne (jen rejstříky)	ano
odkazy, hypertext	obtížné	snadné
použití informace v jiném dokumentu	obtížné	snadné
práce s daty (úprava atd.)	ne	ano
audiovizuální informace	ne	ano

Zdroj: Pistorius, V.: *Jak se dělá kniha*. Nakladatelství Paseka, Praha – Litomyšl 2003. Str. 178

6.1 Výrobní materiál a cena s ním spojená

Na počátku každé knihy je papír. „Zdaleka nejrozšířenější surovinou na výrobu papíru je v současnosti dřevo, ze kterého se papírenská vlákna získávají mechanickým (různé druhy dřevoviny) nebo chemickým způsobem (různé druhy buničin). Procesem výroby papíru se podrobněji nebudeme zabývat, protože není podstatným předmětem práce a všechny detaily výroby je dnes možné na internetu zjistit za pár minut. K porovnání tištěné knihy a čtečky je ale důležité to, že papír bývá označován za největšího spotřebitele dřeva. „Na světě se v současné době vyrobí za rok asi 350 mil. tun papíru. Z jednoho smrku se vyrobí zhruba 80 000 archů A4 běžného kancelářského papíru o plošné hmotnosti 80 g/m².“¹²⁷

Samozřejmě recyklace papíru přinesla nejen záchranu většího množství stromů, ale i možnost použít jeden papír třeba až sedmkrát za sebou. Z recyklovaného papíru se začaly postupně vyrábět letáky, sešity, noviny a částečná změna výroby se dotkla i knih. Jenže recyklovaný papír je sice levnější a ekologicky šetrnější, ale na pohled i omak méně kvalitnější. Proto jsou dnes stále využívány oba způsoby výroby papíru a proces vniku

¹²⁷ Krpa Paper: *Papír v číslech*. [online]. (cit. 1. 11. 2014). URL:<<http://www.krpa-paper.cz/cs/o-papiru/statistiky>>.

knihy se tak stále stává terčem kritiky kvůli ekologické nešetrnosti a bezohlednosti.

Málokterý autor si může dovolit vydat knihu na vlastní finanční náklady, a proto přichází ke slovu nakladatelství, pro které je vydávání knih hlavní činností. „Hlavním smyslem existence nakladatelství je produkovat tituly, které uživí redakci a externí spolupracovníky. To jsou kromě ředitele zejména redaktoři, grafici, sazeči, korektoři, marketingové oddělení a sekretariát.“¹²⁸ Asi nejdůležitějším zaměstnancem celého nakladatelství je čtenář a i když ho nikdy nikdo neviděl, veškerá pozornost směřuje k němu a všichni se na něj odvolávají.

Proces výroby tištěné knihy je tedy mnohem složitější než u e-knihy. Nejprve je napsáno surové umělecké dílo (potencionální kniha), které je předáno do redakce nakladatelství. „Z něj se po velkých debatách kusy textu vyhází a zpřehází, zbytek se přepíše a přepustí redaktorovi nebo korektorovi, který se snaží opravit alespoň nejhorší stylistické a gramatické chyby.“¹²⁹ Následně je hotový rukopis předán do rukou knižního úpravce, který navrhuje podobu grafiky a sazby podle zvoleného formátu a materiálu. Dnes ale platí více než kdykoli jindy, že čas jsou peníze, a proto formát i materiál volí nakladatel, knižní obálka se vybírá podle pracovní verze rukopisu nebo anotace a následně se dotváří vnitřní úprava. „Je-li schválena úprava, texty se vysází, sazba zkontroluje, opraví, zkontroluje, opraví a pošle do tiskárny.“¹³⁰ Posledním krokem je pak distribuce knih do prodejních řetězců, obchodů, knihkupectví a k cílovým čtenářům, která samozřejmě zaměstnává řadu lidí a jim se musí platit.

U elektronických čteček knih není výrobní proces téměř vůbec známý, protože si výrobci velmi bedlivě střeží své know-how, a jednotlivé postupy výroby berou jako to nejsvětější tajemství. Málokdo si totiž na první pohled všimne, že se jedná spíše o věc více skrytou pod povrchem než nad ním. Samotná konstrukce se vyrábí z různých materiálů, ať už standardních, luxusních nebo neobvyklých.

Nejobyčejnějším materiálem je plast. „Plast je lehký, relativně odolný, a můžeme jej vidět jak v lesklém, tak matném provedení. Matné provedení je lepší z toho pohledu, že na něm tolik neulpívají otisky prstů.“¹³¹ Navíc je schopný propouštět vlny bezdrátových technologií a při výrobě čteček se používá velká část plastu recyklovaného. Nevýhoda ovšem spočívá v rychlé náchylnosti opotřebení pohyblivých částí a v relativně snadné

¹²⁸ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 35.

¹²⁹ Tamtéž. Str. 36.

¹³⁰ Tamtéž. Str. 37.

¹³¹ Vrbacký, J.: *Podívejte se, z čeho je vyroben váš telefon (vědecké okénko)*. [online]. In: Mobilizujeme.cz. Publikováno 18. března 2012, (cit. 2. 11. 2014). URL:<<http://mobilizujeme.cz/clanky/podivejte-se-z-zeho-je-vyrozen-vas-telefon-vedecke-okenko/>>.

možnosti úplného ulomení. Ovšem není plast jako plast a na jedno čtecí zařízení může být použito ihned několik druhů najednou – měkký (soft-touch) nebo tvrdý (polykarbonát). Mezi další výrobní materiály patří:

- guma – těsní, brání před pádem a poškozením,
- kov (eloxovaný) – větší odolnost, menší hmotnost, ale i propustnost bezdrátových vln,
- sklo – vyšší odolnost proti poškrábání displeje
- drahé materiály – diamanty, platina, zlato, leštěné kovy a mnoho dalších.

E-knihy podléhají podstatně jednoduššímu výrobnímu procesu, který oproti knize postrádá celou řadu jmenovaných aspektů. „Nepotřebují papír a obejdou se bez tiskařské černě. Není třeba je sázet, platit za práci rotaček, balit do balíků, nakládat a rozvážet stovky kilometrů daleko. Celý hmotný proces, který k vydávání knih patří, u nich nahrazuje pár kliků počítačové myši.”¹³² Ale i přes všechny uvedené výhody stojí jen o trochu méně než klasické tištěné knihy a někdy je jejich cena dokonce vyšší. Přitom logicky by mělo vše napovídat tomu, že čím menší náklady na výrobu u digitální verze, tím menší cena za její pořízení. Stejná, v některých případech i dražší, cena za e-knihy tedy neodpovídá ani tak složitosti výrobního procesu, ale spíše konkurenčnímu naladění trhu a společnosti. „Současná cenová politika totiž ve skutečnosti neodráží tolik reálné náklady výroby jako spíš strach knižních vydavatelů o budoucnost jejich podnikání.”¹³³

„Vydávání textů v elektronické podobě má skutečně hodně výhod a předností – zejména větší rychlost zpracování a distribuce, možnost oslovení nových cílových skupin, nižší vstupní investice či zveřejnění i textu určeného pouze pro úzký okruh zájemců.”¹³⁴ Naivní by ale bylo považovat, že již nic jiného není zapotřebí. Stejně jako u tištěné knihy, je základním stavebním kamenem každé e-knihy text, jehož kvalitu zaručuje přítomnost autora, redaktora, typografa, grafika a jazykového korektora. Málomocný autor dokáže zastat všechny činnosti sám. I při absenci tisku vyžaduje návrh obálky a sazby grafické zpracování i zlom a přizpůsobení se většímu počtu formátů, aby mohla být přístupná co největšímu okruhu čtenářů.

Náklady s sebou přináší i samotný prodej, který se pro lepší efektivitu a zisk koná na velkých internetových knihkupectvích a je samozřejmě doprovázen nákladným

¹³² Třešňák, P.: *Proč jsou tak drahé*. [online]. In: Respekt.cz. Publikováno 28. února 2013, (cit. 3. 11. 2014). URL:<<http://respekt.ihned.cz/c1-59380580-proc-jsou-tak-drahe>>.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

marketingem, propagací a reklamou. „Vstupní náklady při vydávání elektronické knihy jsou sice nižší než u tištěné, ale nijak závratně. Vzhledem k tomu, že na ceně papírové knihy se samotný tisk podílí pouze asi z 20 %, nemůžeme se divit, že e-knihu seženeme za zhruba 60-80 % ceny tištěné verze.“¹³⁵ Navíc při prodeji je na e-knihy uplatňována vyšší sazba DPH než na knihy tištěné.

Na začátku obrovského boomu elektronické literatury začali výrobci čteček kupovat práva na e-knihy od velkých vydavatelů, ale svým čtenářům je poskytovali za mnohem menší ceny. Na první pohled pošetilá investice se ale vyplatila, neboť po dvou letech se čtení e-knih rozmohlo natolik, že začalo konkurovat i největším vydavatelstvím. Vydavatelé se tedy společně dohodli, že pokud výrobci e-knih nezdrazí své služby, přestanou jim poskytovat práva. „Objevily se tak zmíněné nelogické situace, kdy paperback vyšel zákazníka levněji než datový soubor pro čtečku.“¹³⁶

Jelikož lidé rozhodují o koupi věcí hlavně podle psychiky a společenského stereotypu, vydavatelé se neustále bojí toho, že si zvyknou na nízké ceny a budou následně odmítat platit za knihy více. Zatím co ceny za multifunkční čtecí zařízení půjdou postupně dolu, digitální knihy jsou příslibem zajímavého zisku. „Problém je v tom, že veškeré nakladatelské know-how jako marketing a reklama dosud funguje hlavně v onom „starém“ světě kamenných knihkupectví, jejich pultů a výloh, přebalů, překvapivých formátů, veletrhů či autorských turné.“¹³⁷ Čtení se pomalu, ale jistě přesouvá do digitálního terénu, který je ovšem stále málo probádaný a tomu právě odpovídají zdánlivě nepřiměřené ceny za e-knihy.

Tabulka níže ukazuje, že náklady na elektronické knihy jsou o polovinu menší, než na ty tištěné. Jako ideální stav to považují především samotní čtenáři, kteří by nejraději platili za e-knihy v tomto poměru, ale bohužel nakladatelé i distributoři to vidí jinak. „Obvyklý čtenářský předpoklad, že vydání nové e-knihy je výrazně levnější, podle nakladatelů tak úplně neplatí. Záleží samozřejmě na místních podmínkách, ceně papíru a velikosti nákladu, ale samotná výroba nebývá tak drahá, jak by se mohlo zdát.“¹³⁸ Cena za papírové i elektronické médium je tedy téměř stejná, protože majitel práv dnes většinou prodává své dílo jen za podmínky, že dílo v e-formátu bude stát minimálně 70 % ceny

¹³⁵ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹³⁶ Třešňák, P.: *Proč jsou tak drahé*. [online]. In: Respekt.cz. Publikováno 28. února 2013, (cit. 3. 11. 2014). URL:<<http://respekt.ihned.cz/c1-59380580-proc-jsou-tak-drahe>>.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

tištěné knihy. Co to v praxi znamená? Ceny za elektronickou literaturu nesmí být o moc levnější než za papírovou, ideálně na stejné úrovni nebo dražší.

Tab. 4.: Porovnání nákladů na výrobu tištěné a elektronické knihy

Náklady na výrobu knihy:	Náklady na výrobu e-knihy:
29 % pro knihkupce	29 % pro knihkupce
9 % pro distributora	9 % pro distributora
29 % náklady na tiskárnu	29 % náklady na tiskárnu
7 % pro autora	7 % pro autora
15 % DPH	21 % DPH
Nakladateli zbývá 11 %	Nakladateli zbývá 11 %
Celkem 100 %	Celkem 48 %

Zdroj: Krčmář, P.: *Kolik stojí výroba knihy?* [online]. Publikováno 4. března 2010, (cit. 5. 11. 2014). URL:<<http://petrkrmar.blog.root.cz/2010/03/04/kolik-stoji-vyroba-knihy/>>.

U elektronických médií je možné pořizovat kopie za velmi nízké ceny, na druhou stranu ale dávají prostor snadným a laciným pirátským duplikátům. „A pokud může být cena kopie výrazně menší než cena originálu, je příslušné médium pro nakladatele značně riskantní. (U papírových knih je dnes cena kopií prakticky srovnatelná s cenou původní knihy.)”¹³⁹ E-kniha jako kopie může mít totiž stejnou kvalitu jako původní originál. Navíc se mnohem snadněji zálohují a v případě ztráty dat se dají opětovně stáhnout do čtecího zařízení. Starost odpadá i o nekonečně dlouhé fronty a tlačenice při koupi právě vydaného bestselleru, neboť v elektronické verzi se dá koupit z pohodlí domova a nikdy nehrozí jeho vyprodání.

S nástupem multifunkčních čtecích zařízení se zrodily také nové pojmy – elektronické publikování a internetové nakladatelství. Text resp. hypertext e-knih se zaznamenává a prodává čtenářům v různých formátech a pro různá čtecí zařízení. Při elektronickém publikování je text umístěn na internetový server a nejen že má k němu čtenář téměř neomezený přístup (stačí jen připojení k internetu, registrace nebo zaplacení), ale fyzicky už nemusí mít žádný výtisk v ruce. „Elektronické publikování se od publikování na papírovém médiu liší zásadně velikostí potřebné finanční investice, neboť

¹³⁹ Pistorius, V.: *Jak se dělá kniha*. Nakladatelství Paseka, Praha – Litomyšl 2003. Str. 179.

zcela odpadají náklady na polygrafii. A dále se mohou podstatně redukovat i náklady na distribuci.¹⁴⁰ Je finančně méně náročné, protože z celého výrobního řetězce odpadá platba za nakladatele, tiskárnu i knihkupce. „E-knihy je možno bezproblémově publikovat i pro velmi malý okruh zájemců a umožňují snadnější aktualizace textů a rychlejší přípravu dalších vydání.“¹⁴¹

Jakkoliv by se mohlo zdát e-publikování nezávislé a méně finančně nákladné, v jeho lacinosti se schovávají problémy, které mohou narušit jeho dokonalost - absence redaktora může vyústit k nekvalitní podobě textu, typografická úprava z rukou autora mívá většinou znatelně horší kvalitu než od profesionálního typografa, malá informovanost široké veřejnosti o publikování knihy na internetu včetně doplňujících údajů a v neposlední řadě postrádání garance kvality i doporučení, které může kniha získat ve známé edici nebo v renomovaném nakladatelství. „Dva poslední nedostatky jsou hlavními překážkami pro elektronické publikování beletrie či literatury faktu. Jiné je to samozřejmě s vědeckými publikacemi vystavenými na osvědčených stránkách výzkumných ústavů apod.“¹⁴²

6.2 Proměna knižního trhu

Zahraniční knižní trh se začal nástupem e-knih postupně měnit už od roku 2006 a jejich následná, stále větší obliba, zapříčinila po pěti letech revoluci. Rok 2011 byl ekonomicky převratný v tom, že se poprvé v historii prodalo více elektronických verzí knih než těch papírových. „Amazon oznámil, že v USA prodal poprvé více elektronických knih pro čtečku Kindle než "paperbacků". Na každých sto brožovaných knih bylo staženo 115 elektronických. Tržby se zvýšily o 36 procent na 12,95 miliardy dolarů, (...).“¹⁴³ Velké vydavatelské domy tak získaly konkurenta v podobě světových internetových maloobchodů a poskytovatelů e-knih (Amazon.com, Apple, Google Play a další), na českém trhu figuruje více než šest desítek velkých on-line prodejců e-knih (Kosmas, Palmknihy, e-Reading, Wooky a další).

¹⁴⁰ Pistorius, V.: *Jak se dělá kniha*. Nakladatelství Paseka, Praha – Litomyšl 2003. Str. 179.

¹⁴¹ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹⁴² Pistorius, V.: *Jak se dělá kniha*. Nakladatelství Paseka, Praha – Litomyšl 2003. Str. 180.

¹⁴³ Vlček: *Kindle vítězí: Amazon poprvé prodal více elektronických knih než papírových*. [online]. In: *Ihned.cz*. Publikováno 29. ledna 2011, (cit. 1. 12. 2014). URL:<<http://byznys.ihned.cz/c1-49618280-kindle-vitezi-amazon-poprve-prodal-vice-elektronickych-knih-nej-papirovych>>.

Na českou knižní scénu se změna dostala o pár let později. „Ještě v roce 2010 se v podstatě o českém trhu s elektronickými knihami nedalo hovořit. Existovalo sice několik prodejců, ale jejich aktivity byly v plenkách a znal je jen úzký okruh nadšenců.”¹⁴⁴ Až do roku 2008 vždy stoupal počet vydaných tištěných titulů v České republice, ale razantně větší pokles nastal rokem 2010. „V roce 2010 se druhým rokem po sobě snížil celkový počet vydaných titulů tištěných knih (tentokrát přibližně o 4 %). Celkem jich vyšlo 17 054 (viz tabulka 5). Představuje to absolutní pokles oproti roku 2009 zhruba o 550 titulů.”¹⁴⁵ Výrazný pokles tištěné literatury mohl být zapříčiněn také postupným navyšováním DPH, ke kterému poprvé došlo právě ve zmíněném roce 2008. Navíc pokles je mnohem méně znatelný v hlavním městě Praze než v jiných regionech.

Tab. 5.: Přehled o počtu vydaných titulů knih v ČR za roky 2010-2006

2010	2009	2008	2007	2006
17 054	17 598	18 520	18 029	17 019

Zdroj: Císař, J.: *Český knižní trh*. [online]. In: Czechlit.cz. (cit. 2. 12. 2014). URL:<<http://www.czechlit.cz/odkazy/cesky-knizni-trh/>>.http://www.czechlit.cz/odkazy/cesky-knizni-trh/.

V zahraničí se tedy prodávaly e-knihy už ve statisících, ale na domácím trhu se teprve rodily. „(...) mezi lety 2008 a 2010 vzrostly příjmy z prodeje elektronických knih o 1274 % na 878 milionů dolarů. Prodej elektronických knih v roce 2011 tvořil 6,4 % z celkového prodeje knih. Jen pro zajímavost v roce 2008 to bylo jen 0,6 %.”¹⁴⁶ Prodej elektronických knih tvořil v roce 2011 pouze 0,07 % z celkového trhu a prodejci uváděly pouze přes 42 tisíc zakoupených titulů. „Naštěstí došlo ke změně a díky mnoho faktorům se trh s prodejem elektronických knih začal rozrůstat. Kladný dopad na prodejnost e-knih měla penetrace čteček elektronických knih.”¹⁴⁷ Čtečky začaly být cenově dostupnější a o jejich oblibu se zapříčinila početnější i dostupnější nabídka digitálních titulů. „V roce 2012 už byl prodej e-knih v ČR na jiných číslech. Společnost Wooky prodala kolem 49 468 e-

¹⁴⁴ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

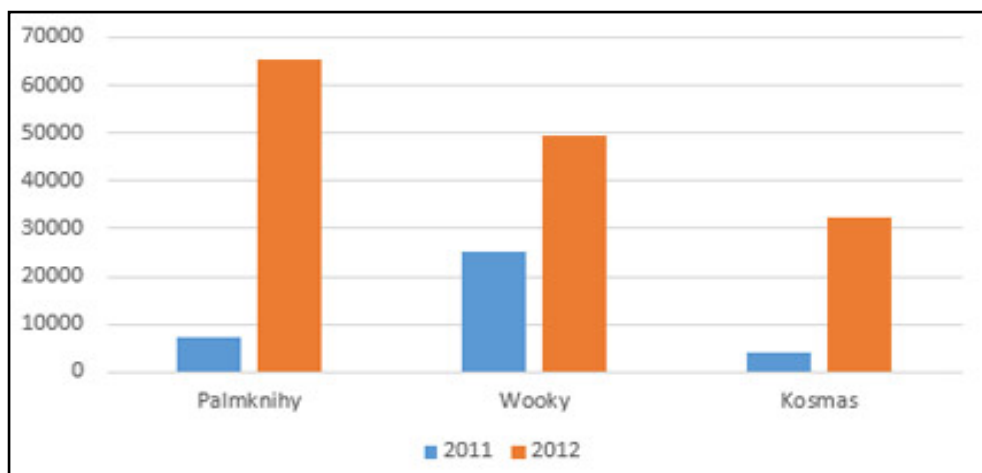
¹⁴⁵ Císař, J.: *Český knižní trh*. [online]. In: Czechlit.cz. (cit. 2. 12. 2014). URL:<<http://www.czechlit.cz/odkazy/cesky-knizni-trh/>>.

¹⁴⁶ Vytlačil, P.: *Jak se vyvíjel a vyvíjí trh s elektronickými knihami v České republice*. [online]. Publikováno 1. července 2013, (cit. 4. 12. 2014). URL:<<http://www.ebooky.cz/jak-se-vyvijel-a-vyviji-trh-s-elektronickymi-knhami-v-ceske-republice/>>.

¹⁴⁷ Tamtéž.

knih, Palmknihy 65 254, eReading.cz asi 40 000 a Kosmas.cz 32 316 kusů. V roce 2012 se tedy prodalo přes 187 tisíc e-knih (...).”¹⁴⁸

Graf 2: Vývoj prodeje elektronických knih v ČR

Zdroj: Vytlačil, P.: *Jak se vyvíjel a vyvíjí trh s elektronickými knihami v České republice*. [online]. Publikováno 1. července 2013, (cit. 4. 12. 2014). URL:<<http://www.ebooky.cz/jak-se-vyvijel-a-vyviji-trh-s-elektronickymi-knhami-v-ceske-republice/>>.

V dalších letech se vývoj, až na menší výjimky v podobě bestsellerů nebo předvánočních nákupů, nezměnil a jeho tendence je spíše stagnující. Naopak počet vydaných překladů, zejména z angličtiny a němčiny, rekordně narostl. „V absolutních číslech to znamená 6 044 titulů a nárůst téměř o 5 % ve srovnání s rokem 2009, kdy vyšlo celkem 5 777 titulů překladové literatury. Překlady tak v roce 2010 tvořily více než třetinu celkové knižní produkce České republiky.”¹⁴⁹ Celkový obrat českého knižního trhu se včetně dovezené zahraniční literatury odhaduje přibližně na 7,4 miliard korun. „Asi 55 % z této částky tvoří fiction literatura (beletrie) a 45 % non-fiction. V konkrétním vyjádření se jedná o 40% beletrie pro dospělé a mládež, 15 % dětské literatury – převážně beletrie, 35 % odborné a populárně-naučné, 10 % učebnice a jazyky.”¹⁵⁰ Negativní trend je ale spatřován v oblasti odborné, vzdělávací a populárně-naučné literatury, která je stále častěji

¹⁴⁸ Vytlačil, P.: *Jak se vyvíjel a vyvíjí trh s elektronickými knihami v České republice*. [online]. Publikováno 1. července 2013, (cit. 4. 12. 2014). URL:<<http://www.ebooky.cz/jak-se-vyvijel-a-vyviji-trh-s-elektronickymi-knhami-v-ceske-republice/>>.

¹⁴⁹ Císař, J.: *Český knižní trh*. [online]. In: Czechlit.cz. (cit. 2. 12. 2014). URL:<<http://www.czechlit.cz/odkazy/cesky-knizni-trh/>>.

¹⁵⁰ Danielson: *Knižní trh v České republice 2013 – 2014 z pohledu Albatros Media*. [online]. In: Databazeknih.cz. Publikováno 28. dubna 2014, (cit. 5. 12. 2014). URL:<<http://www.databazeknih.cz/novinky/knizni-trh-v-ceske-republice-2013-2014-z-pohledu-albatros-media-421>>.

nahrazována internetem a dalšími elektronickými produkty. Nejcitelněji jsou zasaženy zejména učební materiály, slovníky, encyklopedie a faktografie, u kterých se prodej propadl zhruba o 70 % za posledních pět let.

„Na české knižní produkci roku 2010 se podílelo celkem 1 925 vydavatelů, kteří uvedli na trh alespoň jeden titul. Vydávání knih je v Česku v porovnání s některými jinými státy EU stále výrazně rozloženo mezi velký počet vydavatelství subjektů.“¹⁵¹ Celkem na našem knižním trhu figuruje 21 velkých privátních vydavatelství subjektů, 11 vydavatelů státních institucí a vysokých škol a zhruba 30 menších vydavatelů. Vzhledem k počtu obyvatel vykazuje Česká republika stále velkou knižní produkci a patří tak k zemím s vysokou mírou vydávaných titulů.

„Razantní nástup e-knih poznamenal v roce 2010 i českou knižní sféru. Potvrdily se tak prognózy předpokládaného vývoje, který by však měl hmatatelněji ovlivnit český knižní trh především v roce 2011.“¹⁵² Odhaduje se, že v roce 2013 bylo prodáno přibližně 500 tisíc e-knih, ale jen těžko se dá dohledat, kolik se jich dalo získat zdarma a mohou tedy meziročně narůstat až o 150 %. Trh e-literatury výrazně nepřekáží tomu tradičnímu tištěnému, ale na druhou stranu velmi významně mění jeho strukturu. Menší kamenné knihkupectví mizí a ke slovu se dostávají jen dva největší nakladatelské domy (Albatros Media a Euromedia Group), ale především internetový giganti. E-knihy poskytované za nízkou cenu nebo zcela zdarma vytvářejí reálnou hrozbu pro menší vydavatelství domy, a proto je otázka legislativního ošetření velmi diskutovaným tématem dnešní doby.

V druhé polovině roku 2010 propukl neobvyklý zájem o e-čtečky objednávané a dovážené ze zahraničí. „Odhaduje se, že jich je v současnosti v provozu kolem 50 000 (v tisku se však objevily údaje až o 100 000 kusů provozovaných zařízení). Začaly také prodeje čteček v některých knihkupectvích.“¹⁵³ Navíc čtečky e-knih půjčují i velké knihovny a dalších nových míst produkujících elektronické dokumenty neustále přibývá. „Narůstá také počet vydavatelů, kteří buď sami, nebo v kooperaci s legálními literárními portály vydávají e-knihy nebo je vydávají souběžně s tištěnou verzí (např. Portál, JOTA, Druhé město, Talpress, Host, Baronet, Fragment, Knižní klub a jiné).“¹⁵⁴ Kromě nich přibýly i nelegální portály nabízející několik statisíců titulů e-knih, buďto jen jako digitalizované verze tištěných knih, ale i jako profesionálně připravená díla.

¹⁵¹ Císař, J.: *Český knižní trh*. [online]. In: Czechlit.cz. (cit. 2. 12. 2014).
URL:<<http://www.czechlit.cz/odkazy/cesky-knizni-trh/>>.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

Tab. 6.: Vývoj prodeje e-knih v Česku

Rok	Odhad počtu prodaných e-knih
2011	17 000
2012	200 000
2013	500 000

Tab. 7.: Počet dostupných elektronických titulů

Rok	Odhad počtu ke konci roku
2010	250
2011	1500
2012	4000
2013	6500

Zdroj: Janouš, M.: *Zpráva SČNK: Prodej e-knih v Česku rychle roste*. [online]. In: Lupa.cz. Publikováno 16. října 2013, (cit. 6. 12. 2014). URL:<<http://www.lupa.cz/clanky/e-knihy-prodej/>>.

V roce 2012 se jedna verze e-knihy prodala až padesátkrát, o rok později se její stažení dostalo na počet 77 a stále stoupá. Knižní domy musely na nástup e-knih reagovat, pokud si chtěly udržet svou pozici i v následujících letech, ale jejich titulová nabídka je podstatně menší. „Průlomovým počinem se jeví vstup největšího knižního domu v ČR, firmy Euromedia Group, do tohoto segmentu knižního trhu. Počáteční nabídku tvoří 800 titulů z produkce zhruba 40 nakladatelů, kteří přistoupili ke spolupráci s Euromedia Group.”¹⁵⁵ Otázkou ale stále zůstává cena za e-knihy, na které se vydavatelé a autoři nemohou stále dohodnout. Někteří navrhuji optimální cenu 100 Kč, jiní se přiklánějí k vyšší ceně a to 50-70 % z ceny tištěné knihy. „Průměrná cena elektronických vydání je dlouhodobě kolem 120 Kč bez DPH, tedy 145 Kč s DPH (21 %). E-kniha tedy stojí průměrně 62 % ceny knihy papírové.”¹⁵⁶ V jednom se ale shodují všichni – zabránit cestám

¹⁵⁵ Císař, J.: *Český knižní trh*. [online]. In: Czechlit.cz. (cit. 2. 12. 2014). URL:<<http://www.czechlit.cz/odkazy/cesky-knizni-trh/>>.

¹⁵⁶ Janouš, M.: *Zpráva SČNK: Prodej e-knih v Česku rychle roste*. [online]. In: Lupa.cz. Publikováno 16. října 2013, (cit. 6. 12. 2014). URL:<<http://www.lupa.cz/clanky/e-knihy-prodej/>>.

k nelegálnímu získávání žádaných titulů.

Na první pohled by se mohlo zdát, že poklesl zájem o četbu, ale pouze v tištěné podobě, jelikož klesl počet zakoupených knih i objem vynaložených finančních prostředků na jejich nákup. Počet přečtených knih za rok i doba věnovaná čtení ale naopak narostla a to vše díky internetu a elektronickým čtečkám. „To by mohlo svědčit také o přelomu ve způsobu vnímání literárních i odborných textů. Číst se v naší zemi zřejmě nepřestalo, ovšem stále větší podíl si vydobývají texty z internetu a e-knihy.”¹⁵⁷

6.3 List papíru nebo úsporný displej

Snad nejpodstatnější a nejviditelnější rozdíl mezi čtečkami a knihami je v jejich zpracování a v procesu s ním spojeným. Na jedné straně pro někoho voňavý papír s inkoustem, na straně druhé moderní displej s e-inkem. Jak už jsme poznamenali v kapitole předchozí, starší typy elektronických čteček nebyly příliš šikovně konstruované pro čtení za každých podmínek. Technologický pokrok ale dokázal vytvořit elektronický papír a inkoust, při kterém je zobrazovaný text velice věrně podobný tištěnému textu na papíře. „Technologie se stále vyvíjejí a čtečky pomáhají rozvíjet trh s elektronickými knihami. Displeje nejnovějších typů čteček téměř dokonale imitují tištěný papír a získávají stále nové příznivce.”¹⁵⁸ E-ink je téměř identický jako tiskařská čern, displej skvěle odráží dopadající světlo a i když nesvítí, je klidný a ostrý.

Zůstaňme ještě chvíli u způsobu zobrazování textu. Klasická kniha nabízí text pouze v jedné podobě a manipulace s ním je velmi obtížná. Text je možné zvětšit jen pomocí dalších pomůcek (brýle, lupa), označení, podtrhávání či poznámky jsou sice možné, ale pouze u knih, u nichž jsme majiteli. Samozřejmě bezohlednost některých čtenářů, při čtení zapůjčených knih, nezná mezí. Běžně nechávají své myšlenky vepsané po okrajích textu, které velmi ruší celkový dojem ze čtení. Displej elektronických čteček umožňuje písmo kdykoliv zvětšit či zmenšit. „Samozřejmostí je možnost zvětšování textu, kterou ocení i slabozrací čtenáři. Těm je také určena funkce text-to-speech (tedy převod psaného textu do

¹⁵⁷ Janouš, M.: *Zpráva SČNK: Prodej e-knih v Česku rychle roste*. [online]. In: Lupa.cz. Publikováno 16. října 2013, (cit. 6. 12. 2014). URL:<<http://www.lupa.cz/clanky/e-knihy-prodej/>>.

¹⁵⁸ eKNIHOVNA: *Čtečka nebo tištěná kniha?* [online]. (cit. 8. 11. 2014). URL:<<http://www.eknihovna.cz/ctecka-nebo-tistena-kniha/>>.

mluvené podoby), kterou lze využít třeba i při výuce cizího jazyka.¹⁵⁹ I nevidomí mají tedy možnost četby jiných knih, než těch v Braillově písmu.

Každé zvětšení písma ale narušuje jeho plynulost, a zároveň i komfort čtení. E-knihy mají občas problém se správným zobrazením všech písmen a s kódováním češtiny. Označování částí textu, vkládání záložek, vyhledávání jednotlivých slov či psaní poznámek rukou či stylusem (popisovačem) přímo na displej, jsou běžnou součástí základních funkcí a navíc pomocí internetového připojení wifi nebo slovníku dovolují vybraný pojem ihned vysvětlit či přeložit. „Výtečná věc při čtení je, že se nemusíme nijak starat o záložky. Čtečka si pamatuje u každé rozečtené knihy (a rozečteno můžeme mít třeba desítky knih), kde jsme přestali číst. A pokud to nestačí, tak do každé knihy můžeme přidat neomezený počet záložek.”¹⁶⁰

Shodné bychom mohli shledat podmínky při samotném čtení textu. U obou typů médií potřebujeme (při horší viditelnosti) další zdroj světla, neboť e-čtečky pracují na bázi pasivního displeje, který zbytečně nezatěžuje zrak. Na slunci i ve tmě jsou tedy stejně čitelné. Námítkou by mohla být výdrž displeje, ale i v tomto ohledu mohou čtečky bez problémů konkurovat knihám, protože pasivní nastavení šetří energii a dokáže za plného provozu vydržet třeba celý měsíc. Věrní zastánci počítačů, mobilních telefonů a tabletů považují absenci podsvícení za velký nedostatek, ale zapomínají na jeden důležitý fakt, a to takový, že čtečky jsou primárně konstruovány jako knihy a hlavní funkcí je čtení. „Z hlediska elektronických knih je podsvícený displej slepá ulička a brutální degradace, takže zařízení s touto technologií se nikdy nestanou plnohodnotnou náhradou tištěné knížky.”¹⁶¹ Výhodu ale mají na své straně ostatní multifunkční čtecí zařízení s osvětleným displeje – jejich výdrž není sice dlouhá, ale při nočním čtení neruší partnera a rozsvícení lampičky u postele už není potřeba.

„Další výhodou je energetická nenáročnost takových displejů. Díky tomu vydrží čtečka až týdny na jedno nabití, nebo až tisíce otočení stránek. Zážitek a komfort je na stejné úrovni jako u tištěné knihy.”¹⁶² Energie je potřeba pouze při otočení stránky, tedy při změně náboje v elektrodách, který je následně zachován a jednotlivé mikrokapsle zůstávají na svém místě (viz obrázek e-ink). „Proto je výdrž čteček většinou uváděna v počtu

¹⁵⁹ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹⁶⁰ Püschel, P.: *Povídání o čtečkách elektronických knih*. [online]. In: Puschpull.org. Publikováno 18. října 2012, (cit. 9. 11. 2014). URL:<<http://recenze.puschpull.org/ebooks/index.php>>.

¹⁶¹ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 61.

¹⁶² eBook-ctecky.cz: *Vše o ebook čtečkách*. [online]. (cit. 10. 11. 2014). URL:<<http://www.ebook-ctecky.cz/pomoc-s-vyberem-a11>>.

otočených stránek. Tyto hodnoty hravě překračují několik tisíc otočení. Pokud tedy nejste opravdu výkonný čtenář, na jedno nabití vám bude čtečka fungovat několik týdnů a klidně i měsíc.“¹⁶³ Samozřejmě jsou čtečky mnohem ekologičtější, neboť mají zanedbatelnou spotřebu a baterii s vysokou životností.

Pokud dojde k vybití čtečky a v jejím dosahu není zdroj elektrické energie, se čtením je konec. Mohou se totiž nabíjet pouze dvojnásobným způsobem, a to buď klasickým napájecím adaptérem, nebo USB kabelem z jiného zdroje (počítač, notebook a podobná zařízení). U knih se s něčím podobným nikdy nesetkáme a zdaleka by mohly v tomto ohledu působit nepřekonatelně. Jak už jsme ale v práci několikrát zmínili, technologický pokrok se nedá zastavit a dnes je připojení do elektrické sítě běžnou součástí dopravních prostředků. Navíc se e-čtečky dají nabíjet i bez elektřiny pomocí speciálního USB OTG (on-the-go) portu, který je součástí některých chytrých telefonů i tabletů a dokáže napájet jednoduché i náročné spotřebiče. Otázkou potom je, zda už by nebylo jednodušší číst e-knihy přímo z mobilu nebo z tabletu.

6.4 Různé typy zařízení, odlišné zobrazení obsahu

„Na první pohled se zdá, že proměnlivý obsah je výhodnější, protože se dokáže adaptovat na téměř libovolné prostředí. Ve skutečnosti má celou řadu svých vlastních úskalí,(...).“¹⁶⁴ Tištěná kniha obsahuje jasně vymezené formáty, které umisťují text na stránky, kapitoly anebo svazky. Formáty čteček, mobilních telefonů, tabletů a počítačů zastupují nedefinivní obsahy, u kterých se dramaticky mění velikost textu i objem informací na displeji. Oproti dvěma stranám dokáží zobrazit pouze pětinu nebo šestinu textu, maximálně jednu stranu a celé literární dílo se tak rozdělí na mnohem větší počet textových fragmentů. Texty předem definované a rozdělené (webová stránka, PDF dokument) se nedokáží na displeji nebo monitoru zobrazit v plné velikosti. „Čtenář musí s obsahem posouvat, protože část mu zůstává schovaná mimo průzor prohlížeče nebo rozměr displeje.“¹⁶⁵

Staletí opisování a tištění písmen na papír bylo díky fascinujícímu technickému

¹⁶³ eKNIHOVNA: *Čtečka nebo tištěná kniha?* [online]. (cit. 9. 11. 2014).
URL:<<http://www.eknihovna.cz/ctecka-nebo-tistena-kniha/>>.

¹⁶⁴ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 62.

¹⁶⁵ Tamtéž. Str. 63.

pokroku nahrazeno displeji s vysokým rozlišením. Zdaleka ale neplatí, že čím vyšší rozlišení zobrazovaného písma, tím lepší kvalita čtení. Kvalita a kultura čtení selhává například ve formátování textu pouze do bloku a v nemožnosti dělení slov, která zapříčiňuje příliš velké mezery a narušení celkového vzhledu textu. V případě beletrie nejsou zmíněné nedokonalosti až tak patrné, ale čím je předkládaný text složitější, tím méně si s ním čtečka umí poradit. Složitější a členitější obsah, poznámky pod čarou, vzorce či tabulky, s tím vším si neumí moc dobře poradit, a proto není vhodná pro studování odborné literatury a skript. Zastánci tištěných knih tedy kritizují nedokonalost a nepřizpůsobivost ostatních čtecích zařízení, které mohou vést k degradaci dřívějších hodnot čtení.

Digitální obsah se oproti tištěnému navrhuje jako nehmotný dokument se specifickými vlastnostmi. „Dá se říci, že design definitivních dokumentů se neliší od přípravy tiskovin. Je-li navrhován pro konkrétní zařízení, velikost a rozlišení, s tiskovinou se prakticky shoduje.“¹⁶⁶ Elektronické definitivní dokumenty nemůžeme převést z listu papíru na displej bez toho, aby zůstala velikost i kvalita písma shodná. Grafičtí designéři tedy začali navrhovat více flexibilní a otevřené texty, které splňují všechny možné náležitosti už při stahování do čtecího zařízení. „Při široké nabídce různých zařízení, operačních systémů, prohlížečů a jejich verzí už prostě není možné pracovat s návyky, které máme z oblasti tiskové produkce, a očekávat, že výsledek našeho snažení bude jediné řešení.“¹⁶⁷

Při výrobě tištěné knihy se začíná volbou adekvátního formátu k napsanému obsahu. „Oříznutý knižní blok určuje formát knihy.“¹⁶⁸ První formáty byly čtvercové, ale postupem času se začaly prodlužovat na obdélníkové tvary. V současnosti norma určuje přes desítku formátů různých poměrů výšek a šířek. Řada knih se však ustáleným formátům vymyká, čímž se pokouší o originální tvary i vjemy ze čtení. U e-knihy se začíná pouze odhadem a předpokladem formátu. Jako ideální se jeví prostý text členěný jen na odstavce nebo kapitoly, protože je flexibilní a dokáže se přizpůsobit změně formátu. Tato svoboda manipulace s obsahem může pro čtenáře působit nejpohodlněji, ale pravda je, že v praxi se řada z nich řídí spíše krásou než citem. To, co bylo dříve vyhrazeno jen pro typografy a designéry, je dnes v rukách samotných čtenářů. „A i když knihy o své místo na slunci permanentně bojují, debatovat s přáteli nad svazky postupně vytahovanými z regálu je

¹⁶⁶ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 65.

¹⁶⁷ Tamtéž. Str. 68.

¹⁶⁸ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 142.

ještě pořád zábavnější a společensky únosnější než ukazovat jim v počítači PDF soubory, jakkoli třeba hodnotné a zajímavé.”¹⁶⁹

6.5 Jiná struktura, rozdílné části

Jak knihu, tak i elektronickou čtečku tvoří specifické části, které jsou sice vzájemně spjaty určitým řádem, ale jejich forma a podoba je naprosto odlišná. U knihy má téměř každá strana svůj specifický název i funkci, což jsou aspekty, které na ní skalní příznivci papírového čtení milují. E-čtečky naopak dokáží všechny listy vtěsnat do jednoho čtecího zařízení, což z nich činí nezastupitelné partnery digitálních čtenářů. Pro lepší představu, o jednotlivých odlišnostech ve struktuře obou médií, se pokusíme popsat jejich stavbu i komponenty, ze kterých se skládají.

První věcí, které si u tištěné knihy všimneme, je přebal a obálka. Velmi často bývají mezi sebou zaměňovány, ale rozdíl je zcela patrný. „Zatímco za přebal považujeme silnější, většinou lakovaný nebo laminovaný papír se záložkami, který se na desky knihy volně navléká, obálku sejmout nemůžeme, protože je přilepena ke hřbetu knižního bloku.”¹⁷⁰ Přebaly tedy vidáme častěji u knih vázaných (mohou být doplněné ještě speciální páskou při zvláštní příležitosti), zatímco s obálkami se setkáváme pravidelněji u brožovaných knih. Přebaly neměly vždy jen papírovou podobou, která se nejvíce rozšířila v 16. století, ale byly vyráběny i z kůže či pergamenu. V dnešní době můžeme stále na hřbety z kůže či jiného materiálu narazit, ale jsou velmi vzácné a tím pádem i velmi střežené a drahé.

Funkce přebalu je naprosto jasná – chránit knihu před poškozením nebo ušpiněním, ale navíc jí zdobit a propagovat formou reklamy. Záložky přebalu poskytují svým potencionálním čtenářům stručnou anotaci obsahu díla a další autorovu tvorbu, která pomáhá při rozhodování o koupi knihy. „Přebaly a obálky jsou jakousi výkladní skříní každé knížky. Navozují atmosféru díla a podle toho se tvůrci přebalů rozhodují pro kresbu, malbu, fotografii, koláž či jen spoléhají na účinek vhodně vybraného a umístěného písma.”¹⁷¹ Dříve nahrazovaly přebaly ochranná pouzdra z tvrdého papíru, do nichž se ukládaly obsáhlejší a zdobenější díla, ale i ty jsou dnes spíše vzácností.

¹⁶⁹ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 30.

¹⁷⁰ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 135.

¹⁷¹ Tamtéž.

Samotné listy papíru jsou následně svázané do vazby (knižní blok), která tvoří páteř celé knihy. Starší knižní vazby byly záležitostí umělecké a řemeslné zručnosti, ale postupně jí začala vytlačovat a nahrazovat strojová výroba. „U vazby rozlišujeme přední a zadní *desku*, jejichž spojnicí nazýváme *hřbet* knihy. Stejně jako přebal nese také *hřbet* na tomto místě název knihy a jméno autora.“¹⁷² Knižní vazba bývala k deskám přišita tenkým proužkem plátna zvaným kapitálek. Dnes má v knize úlohu zpevňování a zakrývání míst mezi hřbetem knižního bloku a deskami. Druhá strana přední i zadní desky se nazývá *přídeští* (*signet*), případně obsahuje výlep, v některých případech nesoucí vlastnickou knižní značku. „Přelep *přídeští* plní nejen funkce estetické (zakrývá surovou vnitřní stranu desky), ale i mechanické - vyrovnává tah vyvolaný vnějším pokryvem na desce a tím brání její deformaci.“¹⁷³ Posledním prvkem před vnitřkem knihy je dvoulist na začátku i konci knihy zvaný *předsádka*. Bývá ze silnějšího papíru než všechny ostatní a chrání první i poslední strany díla.

I hned za *předsádkou* je první stránka knihy vyhrazena patitulu, který většinou obsahuje název díla případně název nakladatelské značky. Druhá strana patitulu bývá čistá (*vakát*) nebo s čelním obrázkem zvaným *frontispis* (*protititul*). Pro patrné sdělení základních informací o knize a k upoutání čtenářova zájmu slouží titulní list. „Dnes titulní list obsahuje název díla, jméno autora, případně překladatele či ilustrátora, slovy je v něm vypsané nakladatelství, místo vydání a někdy se na titulním listě i rok vydání a nakladatelská značka.“¹⁷⁴ Bývá mu většinou věnována velká pozornost a péče, jelikož tvoří vstupní bránu do kouzelného světa knihy. Může obsahovat motto nebo krátký citát směřující k obsahu díla, případně i anotaci u odborných knih. Před samotným textem se ještě můžeme setkat s poděkováním či věnováním autora, ale často se rovnou přechází k předmluvě nebo úvodu. Velká řada knih může také obsahovat jednu nebo více na pevno vložených záložek, které pomáhají čtenářovi vyznačit místo ukončeného čtení.

U samotného textu už není téměř žádná práce s popisováním – je rozčleněn na kapitoly a podkapitoly, jejich názvy jsou odlišně zvýrazněny, a jednotlivé strany jsou číslovány. Kniha se skládá z pevně daného počtu dvoustran, tedy ze stran převrácených podle středové osy *hřbetu*. „Kniha je rozdělena na sto, dvě sta, tři sta takových dvoustran, pravidelně členících literární dílo na menší celky, které v něm tvoří definitivní řád, jasnou a

¹⁷² Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str.138.

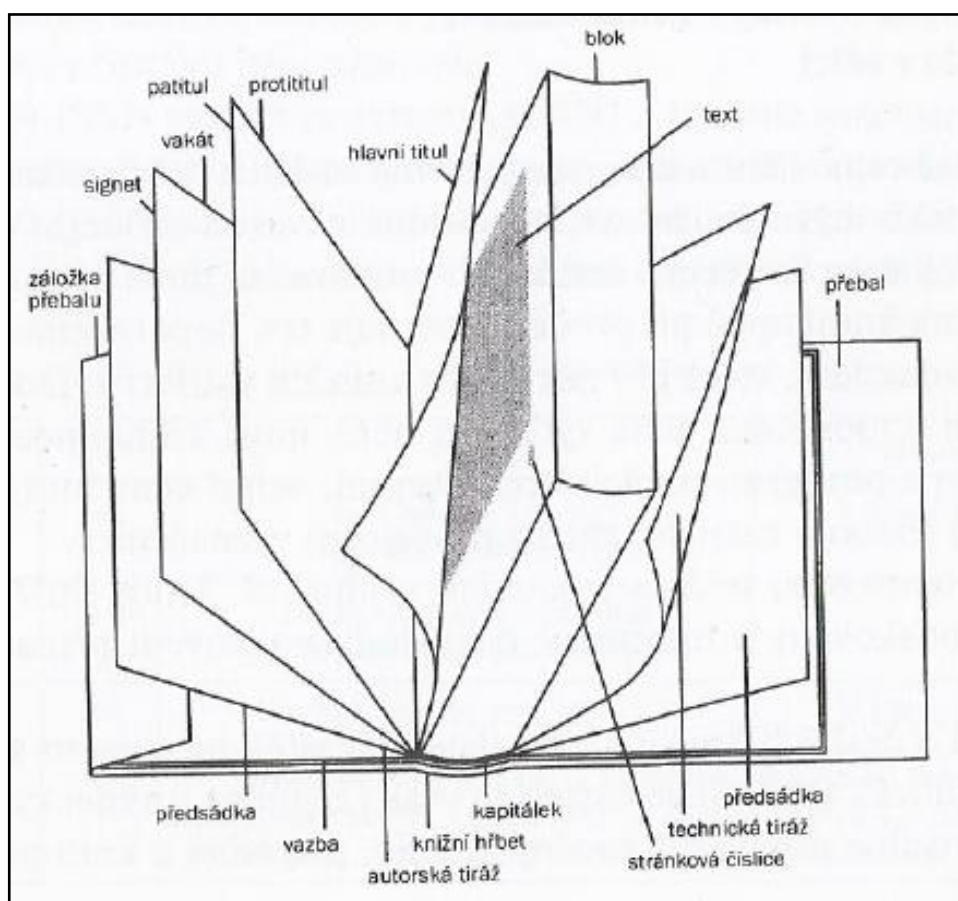
¹⁷³ TDKIV: *Přídeští*. [online]. Publikováno 2012, (cit. 10. 11. 2014).
URL:<<http://aleph.nkp.cz/publ/ktd/00000/24/000002408.htm>>.

¹⁷⁴ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 146.

přehlednou chronologii.”¹⁷⁵ Kromě klasického textu nabízí kniha ještě zvláštnosti v podobě poznámek pod čarou, rejstříku na začátku nebo konci díla, vysvětlivky a seznam pramenů nebo literatury. Poslední částí je obsah, který bývá v závěru a obvykle čtenáři poskytuje souhrn všeho, s čím se mohl v knize setkat.

„Jenom si knihu rozčlenit na jednotlivé díly však nestačí. Až když je opět propojíme, vynikne, jak silně je různá období poznamenala, teprve pak postřehneme přítomnost dobových a místních vlivů.”¹⁷⁶ Na jedné straně zásadně určují podobu knihy, na straně druhé je kniha otevřena změnám, které z ní dělají neopakovatelné a jedinečné dílo.

Obr. 3.: Schématická kresba znázorňující části knihy

Zdroj: Pistorius, V.: *Jak se dělá kniha*. Nakladatelství Paseka, Praha – Litomyšl 2003. Str. 43.

Na první pohled by se mohlo zdát, že vezmeme-li do rukou elektronickou čtečku knih, bereme jen jeden kus technického zařízení. Opak je ale pravdou, kapesní e-readery

¹⁷⁵ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 62.

¹⁷⁶ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 153.

jsou složené z mnohem většího množství částí než tištěná kniha, ale jen málokdo ví, z kolika a jak se vyrábějí. Výrobci totiž velmi pevně střeží své výrobní postupy, aby nebyly prozrazeny. Patrných rozdílů v uspořádání knihy a e-knihy si však můžeme všimnout ihned po jejich uchopení do rukou. E-knihy sami o sobě nemají fyzickou podobu, jsou to digitální soubory, které se musí nějakým způsobem přehrát.

Při přehrávání e-knih máme v ruce čtecí zařízení, jímž se nedá listovat jako v klasické knize. Otáčení stránek se mění za klikání tlačítka, které prepisují aktuální obsah na displeji. Papír je vystřídán směsí plastu a elektronických součástí. Přebal, obálka, vazba i hřbet mizí. „Digitálním knihám navíc úplně chybí hřbet – tradiční, elementární osa symetrie, která provázela fyzickou knihu po celá staletí a která samozřejmě ovlivnila i kompozici stránek a sazebního obrazce.”¹⁷⁷ Velkou výhodou je ale životnost. Při samotném čtení se stránky neopotřebovávají, v kapesní čtečce mohou vydržet stejně dlouho jako knihy v archivu a navíc s dokumentem se dá mnohem snadněji pracovat než s listy papíru.

Kdybychom se chtěli podrobněji podívat na to, z čeho se skládají e-readery, za hlavní dvě složkami musíme jmenovat hardware a software. Software je počítačový virtuální program, který je možné spatřit pouze na monitoru a může se ukládat na jakékoliv přenosové médium. „Software (neboli programové vybavení) je v informatice souhrnný název pro všechny počítačové programy používané v počítači, které provádějí nějakou činnost.”¹⁷⁸ Kniha se tedy změnila ve virtuální dílo, které lze vzít do rukou jen pomocí hardwaru – samotná konstrukce čtecího zařízení, displej, tlačítka nebo klávesnice, baterie, krycí plasty a obaly, mikrofon, základní ovládací deska s mikroprocesory a mnoho dalších součástí.

6.6 Jedna kniha nebo celá knihovna v kapse

Mezi největší výhody elektronických knih patří okamžitá dostupnost téměř kdykoliv a kdekoliv. „Dodání fyzické knihy z druhé strany zeměkoule už sice trvá jenom pár dní, ale digitální knížku je možné stáhnout během několika vteřin.”¹⁷⁹ Stejně tak stahování e-knih. Dají se stáhnout do čtecího zařízení pomocí wifi připojení anebo pomocí USB adaptéru.

¹⁷⁷ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 63.

¹⁷⁸ Informatika @ grafika: *Software I*. [online]. (cit. 11. 11. 2014).
URL:<<http://www.gjszlin.cz/ivt/esf/ostatni-sin/software-1.php>>.

¹⁷⁹ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 76.

Když si ale do čtecího zařízení nestáhnete větší zásobu knih, v každém případě potřebujete po ruce další médium, které vám s tím pomůže. I tak ale může být do jednoho čtecího zařízení uloženo až tisíc knih a celou knihovnu najednou vtěsnáte do kapsy. „Častou otázkou bývá, kolik e-knih se vejde do e-čtečky. Záleží samozřejmě na velikosti vnitřní paměti (obvykle 2-4 GB) a vložené karty. Obecně se dá říci, že ve čtečce najednou můžete mít až několik tisíc knih – tedy více, než budete schopni přečíst.“¹⁸⁰

Knihovny a archivy jsou speciální instituce, které zpracovávají, shromažďují a zprostředkovávají speciální dokumenty grafické i písemné podoby. „Dokumenty jsou produktem určité instituce, nebo osobní veřejné činnosti jednotlivce, má dokumentární hodnotu a počítá s tím, že tento dokument má a také do budoucna si zachová svůj historický, politický nebo kulturní význam.“¹⁸¹ Jelikož jsou knihovny téměř stejně tak staré jako knihy samotné, postupem času začaly získávat i další funkce a pronikaly do stále širších vrstev obyvatelstva. Knihy nemají vztah s knihovnami jen prostřednictvím společných dějin, ale i po výtvarné stránce, protože dotvářejí specifický vzhled knihoven. Proto si fanoušci tištěné literatury neustále kupují nebo pořizují nové knihy, i když se jim nevejdou do stávajících regálů, poliček, knihoven či dokonce pokojů nebo bytů. „Množství knih a jiných dokumentů (dnes třeba CD-ROM) a jejich velikost (hustota záznamu) vždy působily na podobu a architektonické ztvárnění a knihovnických interiérů a budov atd.“¹⁸²

Knihovny nejsou jen místa, kde se dají knihy půjčovat úplně nebo téměř zdarma, neposkytují jen službu společnosti, ale jsou zároveň i podstatou toho, jak chápeme naši civilizaci. „Slouží k šíření knih a informací zdarma včetně jejich archivace, poskytují komunitní prostor pro interakci lidí a informací a dávají lidem nástroje potřebné pro volbu informací rozumným způsobem.“¹⁸³ Představují kulturní, informační a vzdělávací centrum včetně vývojového prvků pro společnost. Ochraňují staré a vzácné tisky, poskytují prostor pro studium i relaxaci a v neposlední řadě nabízejí spoustu dalších doplňkových funkcí, které zpřijemňují samotnou návštěvu a čtení v knihovně. „Jejich posláním je zajišťovat

¹⁸⁰ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹⁸¹ Cejpek, J., Hlaváček, I., Kneidl, P.: *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. Vydavatelství Karolinum, Praha 1995. Str. 8.

¹⁸² Tamtéž. Str. 9.

¹⁸³ "As a starting point, here is my proposal for what a community library is for: to disseminate books and information for free or close to free, to archive information, to provide a community space for people to interact around information, perhaps: to give people the tools necessary to manage information in a sensible way." McGuire, H.: *What are Libraries For?* [online]. In: inthelibrarywiththeleadpipe.org. Publikováno 20. dubna 2011, (cit. 14. 11. 2014). URL:<<http://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org/2011/what-are-libraries-for/>>.

rovný přístup ke službám všem bez rozdílu, tedy i takovým uživatelům, kteří pocházejí z jiného kulturního prostředí a se kterými je o něco více práce než s běžným čtenářem.”¹⁸⁴

Kniha je sice, jak už jsme podotkli výše, do jisté míry zárukou kontinuity vývoje lidské společnosti, nikoliv však beze zbytku. Mnoho knih, dokumentů i celých archivů a knihoven se nedochovalo, neboť materiál nosičů fyzicky dosloužil nebo se poškodil natolik, že se písmo stalo naprosto nečitelným. Katastrofální ničení bylo důsledkem záměrného ničení knih, jiných dokumentů i celých sbírek během válek, požárů, inkvizice, cenzury apod. I přírodní katastrofy, jako například výbuchy sopek, zemětřesení, záplavy, povodně atd. přispěly k nenávratnému smazání knih z mapy lidské společnosti.

U elektronických čteček knih nepotřebujete optimální místo na výstavu své sbírky a nemusí tak omezovat rodinu, byt ani čas množstvím nahromaděných knih. E-reader je taková malá knihovna sama o sobě, nedává prostor pro zbytečně se hromadící prach na hřbetu vazeb. Její hmotnost je podstatně menší než klasická kniha, což poskytuje příjemnější držení a manipulaci. Pro cestování je bezesporu lepším řešením a díky dalším funkcím umožňuje připojení na internet, čtení digitálních podob novin i časopisů a mnoho dalšího. Navíc již není potřeba fyzického půjčování a přenášení, e-knihu je možné poslat e-mailem nebo jí poskytnout na internet a nehrozí její ztráta. Nastává tedy otázka, zda bude za pár let ještě potřeba knihoven, když bude nejspíš cena za pořízení e-knih zdarma nebo téměř zdarma.

Knihovny jsou ale neuvěřitelně přizpůsobivé době i poptávce a řada z nich dnes poskytuje svým registrovaným čtenářům možnost zapůjčení čtečky domů včetně několika desítek nahraných titulů. „Základním smyslem této služby je dát čtenářům příležitost vyzkoušet si nové zařízení. Návštěvník knihovny si může bezplatně otestovat několik typů e-čtečky a vybrat si, který mu bude nejvíce vyhovovat a který si případně posléze zakoupí.”¹⁸⁵ Zahraniční knihovny poskytují běžně svým uživatelům volný přístup do internetové databáze e-knih, do které se mohou přihlásit ze svých počítačů i mimo budovu knihovny. Samozřejmostí je i bezplatné čtení, stahování nebo krátkodobé vypůjčení, vše je ale podřízeno uzavřené licenční smlouvě s autorem díla. Většinou to funguje tak, že je e-kniha včetně určitého počtu licencí na její půjčení zakoupena přímo knihovnou. „Čtenář si při vypůjčce daný titul stáhne do svého čtecího zařízení, na němž je nainstalován bezplatný

¹⁸⁴ Multikulturní centrum Praha: *Knihovny pro všechny: Role veřejných knihoven v multikulturní společnosti*. Multikulturní centrum Praha, o.s., Praha 2005. Str. 7.

¹⁸⁵ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

software. Ten zajistí, aby byla e-kniha po uplynutí výpůjční doby automaticky smazána a byla k dispozici dalšímu zájemci.”¹⁸⁶

Knihovny by mohly mít podobu webových stránek, nikdo už by nemusel čekat na vypůjčené tituly, protože jedna e-kniha by se dala kopírovat do nekonečna. „Panuje oprávněná obava z nelegálního kopírování, a proto se knihovnám nedaří přesvědčit nakladatele, aby umožnili půjčování elektronických knih na čtečkách domů, případně jejich stahování přímo z webu knihoven.”¹⁸⁷ V tuzemsku je situace s půjčováním elektronických knih stále velmi špatná, neboť se na ně nevztahuje knihovní licence k zapůjčování a vše je v rukou autora a jeho svolení. Největším problémem je nedostatek obsahu, který pramení s prozatím málo vyvinutého systému a také neochoty majitelů knih poskytnout svá díla. „Autoři a nakladatelé však zatím řeší spíše to, jak a zda vůbec e-knihy prodávat, přičemž o spolupráci s knihovnami zájem neprojeví a berou ji jako další ohrožení svého obchodu.”¹⁸⁸

Na podporu půjčování e-knih bylo od roku 2012 založeno několik projektů, do kterých se mimo jiných zapojilo i Ministerstvo kultury ČR. Intenzivně se pracuje na nové podobě autorského zákona, který by byl schopný zohledňovat nové metody distribuce a vydávání elektronických literárních děl. Velkým průkopníkem ve vlastní tvorbě e-knih se stala například Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě nebo Městská knihovna v Praze, která od roku 2009 neustále rozšiřuje nabídku e-dokumentů, u nichž vypršela autorská práva a zdarma poskytuje více než 200 knižních titulů a odborných článků z oblasti vědy, filmu i kultury. Knihovny budou tedy i do budoucna součástí světa e-knih, a to už jen svou vzdělávací a poradenskou funkcí. „Knihovna může (a měla by) fungovat jako rozcestník k různým zdrojům elektronických knih a také konzultační místo pro získání informací o čtecích zařízeních, formátech či autorských právech.”¹⁸⁹

¹⁸⁶ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹⁸⁷ Varyš, V.: Něco na těch e-knihách je. *Instinkt*. EMPRESA MEDIA, a.s., Praha 2013, roč. XII, č. 29. Str. 30.

¹⁸⁸ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹⁸⁹ Tamtéž.

6.7 Reprezentativní funkce dříve a dnes

Vlastnictví knih, bezprostředně po vynálezu knihtisku, bylo vždy připisováno vyšším vrstvám třídní společnosti, která si svou reputaci mimo jiné budovala i rozsáhlou sbírkou bohatě zdobených, vzácných a tedy i drahých knižních titulů. Každá lépe postavená rodina měla v domě vyhrazenou jednu místnost speciálně jen pro knihovnu, kde často přijímala návštěvy a provozovala čajové dýchánky. Čím větší a pestřejší sbírka, tím hlubší a uznávanější obdiv. Do dnešní doby se tato, pro někoho možná až trochu snobská, tradice zachovala, jen s jedním dost patrným rozdílem.

Dříve bylo naprosto běžné, že majitel pozoruhodné knihovny věděl, kdy daný knižní výtisk vznikl, o čem pojednává, případně znal další zajímavé okolnosti spojené s výrobou nebo autorem knihy. Knihovna tak do vynálezu dalších médií kromě nezbytné společenské funkce začala plnit i tu reprezentativní. „K nezbytné výbavě bytu každého vzdělance patří knihovna. Kromě funkce praktické (vzdělávání) a zábavné (počteníčko) slouží jako reprezentativní kus nábytku, který hnedle vypovídá o charakteru, zaměření a vkusu svého majitele.“¹⁹⁰ Knihy v ruce, na stole nebo za zády na polici automaticky reprezentuje majitele, a proto se používají jako zátiší například při prezidentských projevech, reportážích z právního prostředí, ve filmech nebo jen v soukromé knihovně či obýváku.

„Přiznejme si narovinu, že člověk je odjakživa tvor materiálně založený; potřebuje věci vlastnit a vyžívá se v hromadění majetku, byť mu to působí nemalé komplikace.“¹⁹¹ Máme tendenci hromadit knihy, i když je kapacita našeho bytu nebo domu příliš malá, ale není to jen z důvodu reprezentace osoby. Jak už jsme uvedli v předešlých kapitolách, kniha je svědkem historické doby, vytváří kulturu a díky její dlouhé historii je s námi od narození až po smrt. Řada z nás si k ní vypěstovala jedinečný a osobitý vztah, který se nedá nahradit ničím jiným. S oblíbenou knihou se můžeme probouzet, jíst, cestovat, koupat se ve vaně anebo usínat. Když odjíždíme na cesty, stěhujeme se nebo opouštíme svůj domov, knihy spojené s naším životem si bereme s sebou. Uchovávají se v nich naše vzpomínky, příběhy, životní zkušenosti i chvíle plné radosti a smutku. Mohou se dědit a předávat z generace na generaci, čímž stoupá jejich hodnota nejen v oblíbenosti, ale i pro vzrůstající cenu.

Knihy, jako reprezentace vkusu a sociálního statusu, byla postupným vlivem technologie vystřídána za nejrůznější přístroje a aparáty. Reprezentativní funkce se tedy přesunula od vlastnictví knih k vlastnictví nejmodernějších zařízení. Čím modernější a

¹⁹⁰ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 30.

¹⁹¹ Tamtéž.

dražší, tím lepší důkaz o vyšším postavení pro ostatní. Zejména mladí lidé dnes neporovnávají svou finanční zajištěnost pomocí knih, ale pomocí nejnovějších vynálezů moderní technologie. Kdo dnes nemá drahý chytrý mobilní telefon, tablet, notebook nebo jiný typ počítače, jako by nepatřil do dnešního světa. Ten, kdo dokáže vystřídat tištěnou knihu za kapesní e-čtečku, jako by dával najevo, že zvládne držet krok s dobou i s pokrokem. Vztah k virtuálnímu digitálnímu souboru je ale jiný než k fyzicky existujícímu předmětu. „E-knihy se nestávají součástí rodinných knihovniček, nevytváříme si k nim emocionální vztah.”¹⁹²

To, co ale bylo dříve milováno – bibliofilie, může se velmi rychle stát vášní či dokonce mánií – biblioklasmus. „Poměrně bizarní zvrácenost se nazývá *biblioklasmus*, čili vytrhávání a vystřihování listů nebo ilustrací vzácných knih. Ať už za účelem komerčního prospěchu, či pouze z dobrého rozmaru.”¹⁹³ Nenápadné zdobení stěn a pokojů se může velmi snadno zvrhnout ve fetišismus, který znehodnocuje pravou podstatu knihy jako celku.

Stejně jako u knih i u elektronických čteček může dojít k chorobné vášni zvané technofilie. Technofilie plyne zejména z neustálého a neutuchajícího pocitu být každou vteřinu v kontaktu a dozvědět se o každé informaci, která zrovna vyplavala na povrch. Velmi často se také můžeme setkat s vyznavači jedné jediné značky, od které dotyční vlastní všechny výrobky a produkty. V tu chvíli se objevuje pozoruhodný paradox – místo toho, aby nám přístroje sloužily, stáváme se jejich otroky a jsme v jejich permanentním zajetí. Knihám i jiným materiálním věcem začínáme postupně přisuzovat nadstandardní hodnotu a postavení. „Knížky toto své postavení postupně ztrácejí, avšak substitute v podobě naleštěných aut nebo spotřební elektroniky je adekvátní, takže stav věcí zůstává více méně při starém. Jen podoba úchylky se trochu mění.”¹⁹⁴

Podle Pierra Bourdieu jsme jako aktéři sociálního prostoru rozmístěni podle statisticky stanovených pozic, a to na základě dvou principů diference – ekonomického a kulturního kapitálu. Kapitály jsou ovšem vzájemně propojené a čím méně je jeden důležitý, tím výrazněji stoupá váha druhého. Ekonomický kapitál zahrnuje soukromé vlastnictví výrobních prostředků a jeho prostřednictvím zahrnujeme majetek i služby do svého vlastnictví. „Reprodukcí struktury rozdělení kulturního kapitálu zajišťuje vztah mezi

¹⁹² Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

¹⁹³ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 26.

¹⁹⁴ Tamtéž. Str. 27.

strategiemi rodin a specifickou logikou instituce vzdělání.”¹⁹⁵ Kulturní kapitál může mít podle Pierra Bourdieua dvě formy a pokud se do něj vkládá více vzdělání, stává se významnějším.

Prvním typem kulturního kapitálu je objektivní kapitál, který například zahrnuje vlastnictví knih, e-čteček, multifunkčních zařízení, uměleckých předmětů a nástrojů vědeckého poznání. K jejich získání je potřeba určitého ekonomického kapitálu nebo jiných forem přivlastnění – dědictví, dar, krádež. Druhým je inkorporovaný kapitál, což je soubor osobně osvojených kulturních vědomostí, dovedností, schopností a kompetencí (soubor dispozic nazývá Bourdieu jako *habitus*), jež lze získat pouze vzdělání v průběhu socializace. „Každé třídě pozic odpovídá určitá třída *habitusů* jako produktů společenských podmínek spjatých s dotyčným postavením, a prostřednictvím těchto *habitusů* (...) pak určitý systematický celek statků určitého jednotlivého aktéra nebo třídy aktérů.”¹⁹⁶ Nelze si je opatřit žádnými ekonomickými statky, pouze vlastní pílí, úsilím a věnovaným časem (například čtením knih).

Kulturní kapitál v objektivním stavu je zvláštní formou předpokladů každého člověka, ale sám o sobě nemůže dosáhnout lepšího sociálního statusu pro svého vlastníka. Vždy je vázán na charakter a úroveň inkorporovaného kapitálu, tedy na míře vzdělání, která umožňuje vyšší společenské postavení a tedy i výhody z něho plynoucí. V případě knihy se jedná o to, že knihy samy o sobě nemohou majiteli zaručit lepší sociální status. Vždy je potřeba osoba čtenáře, která je schopna knihu nejen přečíst, ale jí i porozumět, aby mohla svého majitele obohatit o znalosti a vědomosti. Jak jsme ale podotkli výše, kulturní kapitál nemusí vycházet pouze ze vzdělání, ale důležitou roli hraje i rodina a její vklad v podobě komunikace. Jelikož je kulturní kapitál rozložen ve společnosti nerovnoměrně a každý jedinec má odlišný *habitus*, vznikají rozdílnosti (diference) pozic, statků, činností i chování. „Podstatné však je, že jsou-li rozdílnosti v praktických činnostech, stacích a projevovaných názorech nahlíženy skrze (...) kategorie vnímání, skrze tyto principy vidění a rozlišování, stávají se rozdílnostmi symbolickými a představují skutečnou řeč.”¹⁹⁷

¹⁹⁵ Bourdieu, P.: *Teorie jednání*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1998. Str. 27.

¹⁹⁶ Tamtéž. Str. 14.

¹⁹⁷ Tamtéž. Str. 16.

6.8 Prožitek při čtení

„Nejčastějším tématem diskuse mezi zastánci "voňavých" tištěných knih a uživateli e-knih bývá spor o kvalitu čtenářského požitku.“¹⁹⁸ Každý dává přednost něčemu jinému a tím pádem i čtenářský prožitek se mění podle zvoleného typu čtecího zařízení. I když si to málokdo uvědomuje, při čtení zapojujeme téměř všechny své smysly, které mohou dost výrazně ovlivňovat výsledný prožitek ze čtení. „Kniha skutečně žije, je jako bytost, která k nám promlouvá. Pokud se v ní vyznáme, řekne úplně všechno, a naopak tomu, kdo s ní neumí zacházet, může ze svého vědění hodně zastřít.“¹⁹⁹ Tvůrci knih většinou usilují o co nejlepší přehlednost pro nejsnadnější orientaci čtenářů a snadné nacházení potřebných informací.

První, čeho si potencionální čtenář všimne, je vzhled knihy. Knihu používáme tak, že kloužeme okem zleva doprava a shora dolů, z čehož se dá závěrem vyvodit, že instinktivní pohyby našich očí, tedy že naše čtecí návyky mohou ovlivnit způsoby vidění. Potencionální čtenář přejíždí zrakem po všech vyskládaných knihách a hledá tu, která ho zaujme a upoutá na první pohled. Nejdůležitější roli při vybírání hraje přebal nebo obálka knihy, formát, stavba knižní vazby, anotace a samozřejmě grafický design. Práce ilustrátora nebo výtvarného redaktora dělá totiž z knihy prodejní artikl. Ilustrovat knihu, ale ještě vůbec neznamená malovat vše, co malíře napadne. „Výtvarný redaktor se s ním podle výrobních a ekonomických možností nakladatelství předem dohodl na technice i počtu obrázků a podle toho se musí malíř řídit.“²⁰⁰

Obrázky a ilustrace se musí vybírat obezřetně k zaměření knihy a musí se rozmístit rovnoměrně po celém díle. I když by se mohlo zdát, že grafik umísťuje obrázky zejména pro zpestření četby, vše je určováno čtenáři, kteří mají pomocí ilustrací co nejpřesněji a nejpůsobivěji pochopit myšlenku a ladění díla. Grafika tedy určuje vnitřní i vnější podobu knihy a to, co si s její pomocí zapamatujeme v dětství, nás bude provázet po celý život. „Knihy svého dětství nemáme spojené s konkrétním písmem ani typem papíru – v paměti uchováváme hlavně ilustrace, které nám připomínají přečtené a prožité příběhy z té doby a atmosféru tehdejších chvil.“²⁰¹

Grafika se ale v dnešní době neprovádí stejným způsobem, jak bylo zvykem, ke

¹⁹⁸ eKNIHOVNA: *Čtečka nebo tištěná kniha?* [online]. (cit. 16. 11. 2014).
URL:<<http://www.eknihovna.cz/ctecka-nebo-tistena-kniha/>>.

¹⁹⁹ Pavlát, L.: *Tajemství knihy*. Nakladatelství Albatros, Praha 1988. Str. 149.

²⁰⁰ Tamtéž. Str. 94.

²⁰¹ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 40.

slovu se stále častěji dostává počítačová technologie. To, co dříve trvalo klidně i rok, lze díky moderní technologii zkrátit na týdny nebo dokonce dny. Původní ručně kreslené obrázky se zprvu změnilo do černobíle digitální podoby, která ovšem postupem času dokázala aplikovat barvy stejně dobře, jako malíř na papír. „Ruční práci nahradil počítač a odlévané písmo digitální soubor. Z tiskárenského průmyslu a z výroby knih obecně se veškerá ruční práce vytrácí.“²⁰² Jenže dotek lidské ruky je právě to, co nejvíce odlišuje tištěné knihy od elektronických čteček knih, zejména v oblasti polygrafie. Málokdo ví, že profese knižního grafika stále existuje. Svého autora má knižní obálka, fotografie, ilustrace, ale i písmo nebo grafické úpravy. „Nerozumějí tomu, že i formát knihy musel někdo navrhnout, že okraje stránky, řazení informací, velikost ani typ písma nespady najednou shůry, ale jsou dílem konkrétního člověka.“²⁰³ Zastánci elektronického čtení ovšem namítají, že lidská ruka přináší mnohem více chyb než přesně naprogramovaný počítač. Jenže žádná kniha není bezchybná a dokazuje nám tak, že ještě nejsme všichni stroje a nedostatky patří k lidskému životu.

Dalším faktorem, ovlivňující čtenářův prožitek, je hmat, který je úzce spjat s výrobním materiálem čteného média. Výhody i nevýhody papíru a displeje jsme podrobněji popisovali již v podkapitole výše, ale to, jak nás ovlivňují při samotném čtení, si následně uvedeme. Zastánci klasické tištěné literatury označují knihu za médium teplé a e-knihy i čtečky za médium studené. Důvod by mohl být i ve výběru barvy, která je odvozena od výrobních surovin. Papír je vždy bílý, případně po recyklaci ve žlutých tónech připomínající barvu slunce. Kapesní čtečky knih bývají převážně vyráběny v tmavších odstínech, aby byl text na displeji s bílým pozadím lépe čitelnější. I na omak může papír působit měkce, příjemně a ohebně, oproti tomu čtečka tvrdá, hladká s pevně stanovenou konstrukcí a tvary.

Hmat může mít vliv například i na čtenářovo očekávání, napětí a fantazii. Při čtení někteří lidé berou do ruky tu stranu, kterou aktuálně čtou a podle ní mohou rozpoznat blížící se konec textu. Čím více se blíží text ke konci strany, tím více se může stupňovat čtenářovo očekávání a napětí dalšího vývoje, který je možný zjistit jedině otočením strany. Stejný prožitek by se mohl dostavit i u kapesní čtečky, jen s tím rozdílem, že jednotlivé strany nemůžeme vzít fyzicky do rukou, a tak napětí může vyvolat jen menší prodleva při překreslení displeje. Navíc graficky označené kapitoly mohou podněcovat lidskou fantazii, nejen svým názvem, pod kterým se může každému z nás vybavit něco jiného, ale i

²⁰² Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 39.

²⁰³ Tamtéž. Str. 40.

možností podívat se na tloušťku kapitoly a tím i poskytnout mozku nepřeborné množství námětů na pokračování příběhu.

Čich je u knižních titulů ovšem velmi rozporuplné téma. Pro někoho je vůně nové knihy naprosto nenahraditelným pojítkem k neprobádaným příběhům a dobrodružstvím. U někoho může vyvolat pocit tísně spojený s nutností přečíst nový titul povinné knižní literatury. Někoho, s novou vůní knihy, hřeje na srdci pocit nabitého vlastnictví, tedy radost z právě získaného přírůstku do knihovny nebo poličky. „Nové, rozečtené a očichané knihy musí být hlavně na očích, vždy dostupné – na nočním stolku, na posteli, desce pracovního stolu i všemožně na podlaze.“²⁰⁴

Vše má ale svou životnost, a tak i ze začátku vonící novost knihy se postupem času přemění na zatuchlý pach starého a opotřebovaného díla. Uživatelé multifunkčních čtecích zařízení vidí tuto skutečnost jako rozhodující a jasně bránící překážku, jelikož co čtenář, to další opotřebení a ohmatání listů. Každým dotykem list papíru trpí a ztrácí tak pomalu, ale jistě svůj původní vzhled i formu. Na řadu pak přicházejí restaurátorské práce, které se snaží zachránit a vrátit knihu do jejího původního stavu, ale vůně nové knihy se již vrátit nedá. Proto vášniví sběratelé poctivě a s láskou balí své nové knižní přírůstky do speciálních obalů a pouzder, aby jejich novost vydržela co nejdéle. Tato, někdy možná až přehnaná, starost se ale může dočkat svého úspěchu, protože čím lepší stav vzácné knihy, tím dražší cena při prodeji.

Elektronické čtečky knih naopak nevykazují žádnou specifickou vůni při jejich prvním rozbalení. Čtenáři digitálního textu to považují za pozitivum, ale otázkou k zamyšlení by mohlo být, zda se při čtení neztrácí to osobité kouzlo, které nás provázelo více než pět set let. Jediná vůně, která nás pojí s elektronickými e-readery, je aroma přehřátého hardwaru dokazující neustálou potřebu udržovat software v chodu, abychom si mohli přečíst e-knihu. Kapesní čtečky ovšem i tento problém překonaly a poskytují tiché a nerušené čtení, navíc s nemožností poškození jednotlivých listů a stran.

Posledním využívaným smyslem při četbě je sluch. Téměř nikdo mu nepřisuzuje velkou váhu, ale i on dokresluje finální prožitek při zvoleném typu čtecího zařízení. Tištěná strana při každém svém otočení vydá specifický zvuk šustění, který nás ubezpečuje o tom, že máme v ruce skutečný předmět, který je výtvozem lidské ruky a ducha. Ono šustění a s ním spojený hluk může být pro některé čtenáře rušivým elementem, zejména ve větším kolektivu, zapříčiňující nemožnost klidného a soustředěného čtení. Práce a

²⁰⁴ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 33.

manipulace s papírem je vždy hlučnější než s elektronickými čtečkami. Čtečky tedy vyhovují zejména těm, kteří nechtějí být při samotném čtení vůbec ničím rušeni.

6.9 Žánry a jejich ochrana

„Nejúspěšnější tituly e-knih se na našem trhu prodávají řádově ve stovkách kusů. S komerčně neúspěšnějšími papírovými knihami se to ale nedá srovnávat, jejich prodeje dosahují desítek tisíc kusů.“²⁰⁵ I když od roku 2011 zaznamenaly prudký vzestup, stále jsou na poli knižní literatury dřímajícím potenciálem, který čeká na své velké objevení a rozšíření. Nejprodávanějšími žánry e-literatury jsou zejména ty, které patří mezi spotřební zboží a mají největší odbyt – romantická literatura, fantasy, thrillery, severské detektivky (někdy až sedmiprocentní podíl) a sci-fi (dvacet procent prodeje, čím větší technologický nadšenec, tím větší obliba e-knih). Rozsáhlé a výpravné romány nemají oblibu u knihkupců a vykazují velmi malé prodejní hodnoty, stejně tak je tomu i v e-podobě. V tištěné verzi patří mezi nejčtenější publikace detektivky, ale zejména cestovní průvodci a kuchařky, protože obrázky a návody mají ve zmíněných případech důležitější váhu než samotný text. „Je ale třeba poznamenat, že v tomto směru se rychle rozvíjí aplikace pro tablety a vařit s iPadem na kuchyňské lince místo rozevřené kuchařky bude zřejmě čím dál častější.“²⁰⁶ Popularita e-knih stoupá také u erotické literatury, jelikož čtečky mají zvenku všechny stejný neutrální obal a čtenáři se tak nemusejí stydět za žánry, které bývají velmi často nazývané jako úpadkové nebo lascivní.

„E-knihy znamenají zásadní příležitost také pro autory a nakladatele, zvláště pro ty, kteří se věnují menším žánrům.“²⁰⁷ Řada z nich přešla postupem času od tištěného nakladatelství na elektronické. Problém je možno hledat u knižních distributorů a knihkupců, papírový trh si nastavili oni a slouží výhradně jejich potřebám. Z celkové prodejní ceny si přivlastňují velký podíl a menším autorům nedávají šanci na prosazení a zisk. „U papírových knih se marže distributorů a knihkupců pohybuje kolem 50 procent z koncové ceny knih. U elektronických knih se ustálila na úrovni 35 procent. Vydavateli

²⁰⁵ Varyš, V.: Něco na těch e-knihách je. *Instinkt*. EMPRESA MEDIA, a.s., Praha 2013, roč. XII, č. 29. Str. 28.

²⁰⁶ Tamtéž. Str. 28-29.

²⁰⁷ Tamtéž. Str. 30.

odpadají také náklady s tiskem, nicméně zároveň platí vyšší podíl právě autorovi.”²⁰⁸

„V souvislosti s elektronickými knihami se často setkáváme s anglickou zkratkou DRM, tedy Digital Rights Management. Do češtiny by se dal tento pojem přeložit jako správa digitálních práv a užívá se ve významu určitého omezení v užívání digitálního díla.”²⁰⁹ Speciální integrovaný prvek uložený přímo v souboru chrání e-knihy proti neoprávněnému užití, což také velmi podstatně ztěžuje manipulaci a práci s jejich obsahem – kopírování, tisk a omezený počet zařízení. Zapotřebí je registrace na server firmy, který následně udělí uživateli jedinečný a osobní identifikátor k aktivaci čtecího zařízení. Většina velkých prodejců e-knih v České republice prodává své knihy s DRM ochranou a i když znemožňují vytváření kopií pro osobní potřebu, na internetu se dnes dá najít řada návodů, jak zabezpečení obejít.

U autorského zákona (dále jen AZ) nejsou rozdíly mezi typem nosiče (fyzický, na nějakém nosiči nebo úplně bez nosiče), ale zda jde o slovesná díla v hmotné či nehmotné podobě. „Na slovesná díla hmotná (tedy především tištěné publikace) se vztahuje § 14 AZ „rozšiřování“, což znamená zpřístupňování díla prodejem nebo jiným převodem vlastnického práva.”²¹⁰ Elektronické knihy nepodléhají stejnému právnímu režimu, naopak jejich omezení je mnohem přísnější než u klasických knih a jejich sdělování se řeší v § 18 AZ. E-knihy lze užívat jen pro vlastní potřebu, nedá se půjčit, prodat a darovat. Dokonce je nelegální prodej čtečky s dodatečně zakoupeným obsahem, stejně tak obsah se nemůže odkázat nebo zdědit. Některé knihy se dají najít i stáhnout na internetu, ale jejich rozšiřování a další umístění na síti je nelegální. Výjimkou jsou veškerá díla volná, starší 70 let od úmrtí autora, s nimiž je možné nakládat podle libosti.

²⁰⁸ Varyš, V.: Něco na těch e-knihách je. *Instinkt*. EMPRESA MEDIA, a.s., Praha 2013, roč. XII, č. 29. Str. 30.

²⁰⁹ Oravová, M., Filipová G.: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 4. 11. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

²¹⁰ Tamtéž.

7. BUDOUCNOST KNIŽNÍ LITERATURY

7.1 Dvě média, dva odlišné názory

Základním i nevyhnutelným požadavkem každé doby je psaní a čtení. K jejich zdokonalování napomáhají dnes novodobé sdělovací prostředky – film, rozhlas, televize, internet a jiná informační média, která sehrávají stále větší úlohu v procesu výměny myšlenek a poznatků. Někteří ale nahlízejí na masivní nástup elektronických médií s pesimismem, jelikož mohou neblaze ovlivňovat samotný proces četby. „Nicméně počet vydávaných knih a až astronomická čísla prodaných novin a časopisů po celém světě dokumentují, že vzdělání stamilióů znatelně a nepřetržitě roste, a je tedy zcela zbytečné trápit se nad budoucností písma a knihy.“²¹¹ I když knihy dříve i dnes uchovávají znalosti o lidstvu i světě, jejich podoba se příčinou stále většího využívání elektroniky mění.

Člověk jakožto tvor civilizovaný si vždy dokázal přizpůsobit věci pro svou potřebu a stejně tak to dělá i dnes. Místo knih se začala zaznamenávat naše paměť do počítačů v podobě informací, které lze zpětně a opakovaně dohledat. „V současném světě se ročně zaznamená klasickým (papír, film) ale především elektronickým způsobem 1,5.10¹⁸ bytů informací. Podíl 250 Mbyte na každého obyvatele planety odpovídá tomu, jako by každý napsal si 200 tlustých knih za rok.“²¹²

Řada lidí dnes tráví většinu své pracovní doby manipulací a zpracováváním elektronických dat a dokumentů v počítači, tabletu nebo mobilním telefonu. Otázkou tedy je, nakolik máme ještě chuť trávit volné chvíle doma nebo před spaním s plastovou krabičkou nebo svítícím displejem plným elektronického obsahu? Tištěná kniha je trojrozměrným objektem vyznačujícím se začátkem a koncem, unikátním materiálem, rozměrem, barevností a úpravou. Nabízí spojení mezi fyzickým a materiálním světem, který nás obklopuje a poskytuje úlevu a odpočinek pro oči i mozek. „Reprezentuje cosi jako trvalou hodnotu; věc, které se mohou dotknout a ujistit se, že jsem skutečná bytost obývající hmatatelného prostoru. Že jsem součástí reálného prostředí a také kulturní kontinuity.“²¹³ A i když by se mohlo zdát, že používáním elektronických zařízení se šetří papír i lesy, opak je někdy pravdou. „Kromě toho způsobilo rozšíření osobních počítačů

²¹¹ Keki, B.: *5000 let písma*. Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1984. Str. 142.

²¹² Musil, J.: *Elektronická média v informační společnosti*. Nakladatelství Votobia, Praha 2003. Str. 15.

²¹³ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 77.

oproti veškerému očekávání několikanásobné zvýšení spotřeby papíru.”²¹⁴ Oči namáhané svítícím displejem totiž nejsou přizpůsobené k tomuto způsobu čtení a někteří si delší text raději tisknou na papír, aby si na něj mohli udělat poznámky.

Odpůrci elektronického čtení spatřují v e-knihách jeden podstatný problém – nemají k nim žádný citový vztah, nespojuje je žádná konkrétní vzpomínka nebo zážitek z minulosti. Staly se nositeli spotřební literatury, která sice slouží k zábavě a vyplnění volného času, ale po jednom přečtení mizí z našich životů. Módní knihy, snadno nahraditelné, dočasné a méně podstatné než ty klasické. „Zkrátka knihy postrádající dostatečnou důležitost k tomu, abychom je chtěli a museli mít k dispozici doma v knihovně. Skutečný, materiální objekt fyzických rozměrů, knihu-artefakt, důvěrně známého, připomínku konkrétního zastavení v minulém čase.”²¹⁵

Každý rok vychází v České republice přibližně osmnáct tisíc knižních titulů, ale celkový počet vytištěných knih se nedá přesně spočítat, protože knižní náklady na výrobu se přísně tají. Ekologové vidí v knižním průmyslu největší nepřitele a jejich produkce jim přijde v některých případech nadbytečná. „Jen v našem státě se vyprodukuje tuny zbytečného papíru a miliony slov zbytečného textu. Kdyby příští rok sedmdesát procent knih vůbec nevyšlo, určitě by to nemělo na společnost žádný negativní dopad; a rozhodně by ty texty nikomu nechyběly.”²¹⁶

Technická proměna představuje nejen odlišný způsob uvažování, ale i změnu grafické úpravy, která výrazným způsobem ovlivňuje vyznění textu. „(...) někteří považují elektronická zařízení za vhodná pro hluboké čtení, ale méně vhodná pro aktivní učení. Přímým důsledkem může být design.”²¹⁷ Čím je jednodušší, tím méně rozptyluje při čtení (méně nápadná úprava, nižší modifikace literárního textu). Okázalá úprava může naopak silněji zasahovat čtenářovo vnímání textu, stejně jako špatné nebo ledabylé provedení díla. Při špatné četbě nebo navigaci v textu odkládáme knihu, jelikož nás její nedostatky odrazují, znepríjemňují a tříští naši pozornost. Displeje a obrazovky mohou mít za následek menší porozumění (rozdíl ovšem je při čtení z počítače a čtečky), protože čtení z nich je mnohem pomalejší než z papíru.

²¹⁴ Šmejkalová, J.: *Kniha (k teorii a praxi knižní kultury)*. Nakladatelství Host, Brno 2000. Str. 198

²¹⁵ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 78.

²¹⁶ Tamtéž. Str. 9.

²¹⁷ "(...) the electronic devices promoted more deep reading and less active learning. This appeared to be a direct result of design." Baggini, J.: *Ebooks v paper. Which do our brains prefer? Research is forcing us to rethink how we respond to the written word*. [online]. In: FT.com. Publikováno 20. června 2014, (cit. 17. 12. 2014). URL:< <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/53d3096a-f792-11e3-90fa-00144feabdc0.html#axzz3C4EA53SZ>>.

„Tištěná a digitální kniha nejsou ani zdaleka dva identické produkty. Digitálně publikovaná kniha bez fixní, definitivní podoby se nikdy svou formou nemůže vyrovnat tradičně upravenému titulu (...).“²¹⁸ S tištěnou knihou jsou spojeny desítky, či dokonce stovky ručních úprav zkušeného odborníka (typograf, sazeč), které u digitálně zobrazovaného textu logicky odpadají. E-knihy jsou bezesporu vhodné pro čtenáře preferující speciální zájmy a texty, které by v knihkupectví hledali jen velmi těžko, například současná poezie. Elektronická verze tak může pomáhat té tištěné, zejména při nedostupnosti titulů a úspoře prostoru. Na první pohled by se mohlo zdát, že z výrobního řetězce odpadá několik složek, ale i tak jsou náklady na výrobu e-knihy stále vyšší, než na knihy papírové. „Samozřejmě že se uspoří na výrobě knihy, tisku, uskladnění a distribuci klasické knihy. Spolu se zavedením elektronického přenosu textu ovšem vznikají nové výdaje na rekvalifikaci redakčních pracovníků a na vybavení (...).“²¹⁹

Největším problémem ale zůstává obava autorů, kteří považují elektronickou verzi jejich díla za horší a méně hodnotnou než tištěnou. Navíc se obávají, že naprosto stejné přesvědčení mají i samotní čtenáři a považují elektronický přenos za málo odolný a nevhodný k dlouhodobějšímu uchovávání. Kniha je produktem kolektivní práce, která díky redaktorům, tiskařům, distributorům a prodejcům poskytuje jedinečný zážitek ze čtení, nicméně i elektronicky přenášený text může mít nesčetné výhody, pokud splňuje vhodná kritéria. Prozatím jsou ale výroba a vydávání e-knih téměř stejně drahé nebo v některých případech i dražší, i když jsou zdaleka ekonomičtější. Mnoho odborníků vidí v e-knihách přínosnou náhradu za stále se zdražující ceny periodik, kterým chybí finance. „Je spočítáno, že restrukturační nutná k zavedení služeb poskytujících elektronicky reprodukováné knihy vyžaduje investice (...), jejichž návratnost se začne projevovat nejdříve po třech letech, a to (...) zmenší zdroje na nákup klasických knih.“²²⁰

Elektronické čtečky umožňují mít hned několik desítek, stovek či tisíc souborů v jednom zařízení. Na dlouhé cesty nebo čekání se staly nenahraditelnými partnery, kteří mohou kromě čtení poskytovat řadu dalších funkcí pro plnohodnotné využití volného času. Ovšem i to má své nevýhody. „Šance vybírat mezi nepřehledným množstvím knih naráz nahrává samozřejmě povrchním, nesoustředěným zážitkům a rychločtenářům, kteří jsou s to za odpoledne překousat klidně tři nebo čtyři svazky nebo mít rozečteno více knih

²¹⁸ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 77.

²¹⁹ Šmejkalová, J.: *Knihy (k teorii a praxi knižní kultury)*. Nakladatelství Host, Brno 2000. Str. 201.

²²⁰ Tamtéž. Str. 202.

naráz.²²¹ Navíc vliv moderní doby je neúprosný a s neustálým vývojem počítačové technologie dochází k situaci, že to, co bylo dnes inovativní, je už zítra zastaralé a nahrazené něčím novým.

Je jasné, že si mnohem snadněji odneseme domů několika set stránkové spisy, které jsou v elektronické knize, než kdybychom je museli vláčet v papírové podobě. E-booky přinesly v mnoha oblastech velké ulehčení práce. Díky nim si budeme moci přečíst díla od klasických autorů i v budoucnu, protože jejich verze vytištěné na papíře se začnou postupně v knihovnách rozpadat. Spousta vynikajících publikací se již během let změnila v prach, stránky se lámou a nedají se již vzít do rukou. Samozřejmě je tu možnost koupit si nové vydání, ale vášniví milovníci knih lpí na tom starém, neboť může obsahovat různé poznámky, které jsou spojené s historií dané knihy.

Je možné, že do budoucna budou knihy zajímat jen pár zapálených nadšenců a ti si nebudou moct představit odklon od knihy v tradiční podobě. V současné době čelí kniha fenoménu moderní technologie v podobě elektronických knih, které jí ohrožují každý den a dělají tak její budoucnost mírně nejistou. Jenže těžko si může kdokoliv z nás představit budoucí život bez knih a knihy. Kniha může rekonstruovat historii civilizace, slouží jako schránka a uložisko dat, dokáže o všem vyprávět, a i v některých případech rozhodovat. Nové elektronické nosiče se stále lépe přizpůsobují požadavkům i pohodlí při čtení za všech podmínek a odsunou tak papírové verze do knihoven a muzeí. Na druhou stranu ale není do budoucna vyloučené, že zmizí i tak úžasný vynález, jakým je internet.

7.2 Úvahy o proměnách knihy a její budoucnosti

„Elektronická reprodukce nemění jen postavení a způsob užití knihy, včetně jejího institucionálního zakotvení, ale i samu její podstatu.“²²² Kniha není jen papír, text a data, ale soubor navzájem propojených částí a vrstev, které z ní dělají jedinečné dílo. Čtenáři nabízí horizontální a vertikální čtení umožňující hlubší individuální pronikání do skrytých souvislostí a přestavování celého děje podle svých představ.

Přínosné je, pochopit vzájemné vztahy mezi jednotlivými složkami knižního řetězce, i to, že není vždy nejdůležitější prodávat a chrlit co největší množství svazků. Elektronické

²²¹ Varyš, V.: Něco na těch e-knihách je. *Instinkt*. EMPRESA MEDIA, a.s., Praha 2013, roč. XII, č. 29. Str. 31.

²²² Šmejkalová, J.: *Kniha (k teorii a praxi knižní kultury)*. Nakladatelství Host, Brno 2000. Str. 205

knihy mohou poskytovat špatně dostupná díla, vybrané kapitoly i periodika zdarma, pokud se jim přizpůsobí autorská práva a smlouvy. „Vymizí také pojem neprodejných či vyprodaných titulů, neboť bude možno soustavně poskytovat i texty určené velmi omezenému okruhu příležitostných zájemců.“²²³ Nový způsob reprodukce knihy může přinést pozitivní sociální aspekt i v oblasti vzdělávání. Přístup k literárním materiálům bude v knihovnách umožněn i sociálně slabším vrstvám nebo lidem žijících v odlehlejších oblastech, které dříve odrazovala vysoká cena za učební texty.

Na druhou stranu e-knihy dostupné na internetu a sociálních sítích nabízejí příležitost pro podvody všeho druhu včetně možnosti zhotovení seminárních i akademických prací. Obhájci elektronických textů však namítají, že jediný rozdíl mezi opisováním z internetu nebo z knihy je pouze v rychlosti přenosu informací, jinak míra podvodu je srovnatelná. Další nevýhodu lze spatřovat v anonymitě, odcizení a narušení akademické integrity tím, že studenti stále častěji volí individuální on-line výuku a stahují vzdělávací kurzy bez nutnosti osobní konzultace s přednášejícím. „Bez ohledu na to, který z argumentů je přijatelnější, jedna skutečnost se nedá přehlédnout. S knihou je, jak již bylo několikrát řečeno, spojena celá síť institucí, na nichž závisí a jež jsou závislé na ní.“²²⁴ Její materiální podoba ale prochází podstatnou transformací a s ní spojené dominantní postavení se začíná dělit o moc s elektronickou verzí.

„Knižní transformace tedy vyžaduje změny v pojetí všech institucí, které se k novým způsobům textové reprodukce vztahují, od nakladatele přes knihovny až po metody vzdělávání.“²²⁵ V budoucnu se ale nevyhneme skutečnosti, že některé knihy dříve či později pravděpodobně vymizí, zejména ty, vhodnější k uchovávání v elektronické podobě – slovníky, příručky, katalogy a vědecké časopisy. Jiné texty se zase naopak své papírové podoby nevzdají – poezie, cestovní průvodce a většina beletrie. Soubory přenášené počítačovou obrazovkou obsahují mnohem více textu než obrázků a vedou tak k mnohem rychlejšímu způsobu čtení, který je téměř totožný s tím v Gutenbergově éře. S internetem a počítačem jsme se opět vrátili do éry abecedy, neboť každý je nucen číst. „Není pochyb o tom, že způsob materiálního záznamu textu historicky úzce souvisí s určitým typem civilizace.“²²⁶ Naproti tomu u digitálních technologií je zásadní časová dimenze určující jejich působení. Stále se jedná o knihu, ale její časoprostorová vzdálenost mezi autory a čtenáři se změnila.

²²³ Šmejkalová, J.: *Knihy (k teorii a praxi knižní kultury)*. Nakladatelství Host, Brno 2000. Str. 203.

²²⁴ Tamtéž. Str. 204.

²²⁵ Tamtéž. Str. 212.

²²⁶ Tamtéž. Str. 211.

Čtení digitálního textu vždy vyžaduje nějaké čtecí zařízení a v dnešní době je nejčastějším nástrojem počítač. Na druhou stranu nás ale po delším čtení z monitoru začnou bolet oči díky působení škodlivým účinkům. A navíc, počítač je závislý na elektřině a například čtení ve vaně nebo vleže na boku v posteli je pro nás obtížnější. V těchto případech se kniha jeví jako přizpůsobivější médium. „Máme tedy dvě možnosti: buďto zůstane kniha nástrojem čtení, nebo vznikne něco podobného, čím kniha nikdy nepřestala být, a to ani před vynálezem knihtisku.“²²⁷ Kniha je originál – jakmile byla jednou vynalezena, už to lépe udělat nemůžeme. Kniha se jako čtecí médium velmi osvědčila a do dnes se polemizuje nad tím, zda je možné pro účely četby vymyslet něco lepšího. „Možná se změní její složky a stránky už nebudou z papíru. Kniha ale zůstane tím, čím je.“²²⁸ Poslední verze elektronických knih může beze studu přímo konkurovat tištěné knize.

Pokud bychom chtěli mluvit o konci tištěné knihy, tak jen v souvislosti se změnou způsobu reprodukce od mechanické k technologické. Není to ovšem nic, co by bylo lidstvu nepřirozené, umělé a odcizené, protože tisk byl vždy záležitostí technologie, aby ulehčil a usnadnil manuální práci. „Někteří teoretici jsou dokonce přesvědčeni, že multimediální a virtuální realita znamená v podstatě pozitivní krok z technologického odcizení k „přirozenějšímu“ obrazovému znaku.“²²⁹ Žádná technologie nás ale nemůže osvobodit od sémiotických poznatků. Znaku slovnímu i obrazovému vždy zůstává schopnost reprezentace, odkazování a interpretace skutečnosti. Kniha je světem sémiotickým a věcně záhadným.

Budoucnost knihy je tedy stejně nejistá jako budoucnost moderních a masových médií. Zmíněná nejistota v oblasti krize a zániku knihy totiž pramení z diskurzivních návyků, které přítomnost i budoucnost knihy opakovaně halí do temných vizí. „Eco varuje, že pokud bychom v úvahách o lidské kultuře vycházeli z principu, že něco vývojově nového jednoduše zahubí vše, co bylo před tím, zrušili bychom dějiny kultury jako takové.“²³⁰ Myšlenky nahrazení nebo vymýcení vycházejí ze špatně pochopeného pojetí textu, který se podle některých chová jako neutrální substance a lze jej tedy mechanicky přesouvat do různých materiálních podob. „Dalším problémem úvah o budoucnosti knihy je to, že se nezdá ocitají v zajetí právě těch diskurzů, které jsou předmětem jejich kritiky. Jinými slovy, povrchnost a banalita kritiky masmédií a jejich zhoubného vlivu (...)

²²⁷ Carrière, J.-C., Eco, U.: *Knih se jen tak nezbavíme*. Nakladatelství Argo, Praha 2010. Str. 14.

²²⁸ Carrière, J.-C., Eco, U.: *Knih se jen tak nezbavíme*. Nakladatelství Argo, Praha 2010. Str. 14.

²²⁹ Šmejkalová, J.: *Knih (k teorii a praxi knižní kultury)*. Nakladatelství Host, Brno 2000. Str. 212.

²³⁰ Tamtéž. Str. 208.

je jejich vlastním mediálním produktem.”²³¹

„Kniha však přežívá, ať již jako téma sociálních teorií, předních empirických výzkumů či nástroj a cíl ideologické a komerční manipulace. Jen dnes možná v jiné podobě, v jiné sociálně kulturní pozici.”²³² Charakteristickým znakem knihy je proměnlivost, jak její vlastní definice, tak výroby, distribuce i určení místa mezi ostatními médii a nosiči informací. Obraz knihy, produkovaný nepodloženými dohady, velmi často neodpovídá tomu, jak každý den reálně figuruje v našich životech. I to je ovšem jeden z jejich charakterů, který na sebe kromě čtení nabalila. Po dlouhou dobu svého historického vývoje přibýly i další aspekty s knihou ne přímo související – peníze, prestiž, dělení moci, city a mnoho dalších. „Řečeno s klasiky, kříží se zde pojetí knihy o sobě, pro sebe a pro druhé. Právě utilitární přístup k tématu knihy hromadící seznamy tzv. *funkcí*, které kniha měla a má zastávat, patří z hlediska poznání knihy k těm nejzhooubnějším.”²³³ Reprezentace knihy je velmi často odlišná od skutečnosti, což ale neznamená, že jí zastírá, prostě jen protiklady tvoří součást podstaty. Jsou to dva vzájemně propojené světy, ve kterých se skrývá pravda a je důležité si uvědomit, že ne vše, co čteme o knihách, je skutečně o nich.

První zmínka o revoluci knihy přišla s Gutenbergovým vynálezem knihtisku v patnáctém století. „Kniha se rozšířila i mezi ostatní společenské a sociální vrstvy společnosti a sama se změnila v komunikační prostředek na kvalitativně i kvantitativně vyšší úrovni.”²³⁴ Dokázala si udržet své postavení v konkurenci ostatních médií, i když v současnosti zaznamenává vizuální, informativní a technickou proměnu. Zároveň s revolučními proměnami knihy, které jsou výsledkem probíhajících společenských změn, se také hovoří o krizi knihy. O její krizi se mluví zejména v důsledku nových technologií, nástupem dalších médií a pohybem ve společnosti a kultuře. „Technický pokrok vstupuje stále vehementněji do komunikačního způsobu mezi autorem a čtenářem.”²³⁵ Musí se neustále bránit nástupu dalších technických prostředků, jako jsou například elektronické knihy, které umí reprodukovat nejen text, ale i obrázky, zvuky a mluvené slovo. Jsou snadno skladovatelné, přes osobní počítač je možný přístup k elektronickým knihovnám a finančně se stávají výhodnějším komunikačním kanálem než tradiční tištěná kniha.

„Starý produkt, zejména je-li kvalitní, by mohl představovat konkurenci pro ten

²³¹ Šmejkalová, J.: *Kniha (k teorii a praxi knižní kultury)*. Nakladatelství Host, Brno 2000. Str. 209.

²³² Tamtéž. Str. 212 – 213.

²³³ Tamtéž. Str. 214.

²³⁴ Halada, J.: *Člověk a kniha*. Nakladatelství Karolinum, Praha 1993. Str. 115.

²³⁵ Tamtéž. Str. 116.

nový.”²³⁶ Otazník nad existencí některých médií se v historii objevil už několikrát, ale ani jednou se tak nestalo – film nenahradil noviny, televize nezrušila film a ani internet neodsunul televizi do pozadí. Stejně tak tomu bylo i s knihou, která se několikrát pohrbívala a opět vzkřísila. Knihy se i nadále prodávají a kupují, tematicky jsou různorodější, nakladatelů přibýlo a na trhu stále zaujímají důležité postavení. Nezměnila se ani tak literatura sama, ale společnost a sociologická koncepce. Společnost tradiční se radikálně změnila na společnost postmoderní, která se vyznačuje nejen vysokým stupněm audiovizuální technologie, ale i pluralitou životních stylů. A jelikož došlo ke změně v celé společnosti, musela se přizpůsobit i literatura a čtecí návyky. Ze sociologického hlediska je ale mnohem podstatnější jiný aspekt: „Důležitější možná bude, jak rychle si společnost vytvoří nové návyky, jak se vyrovná s novou situací a jak se tím promění proces vzdělávání.”²³⁷

Budoucnost tištěné knihy pravděpodobně zůstane i nadále otevřená, jelikož stejně tak, jako se dokázala přizpůsobit nástupu masových médií, dokáže se přizpůsobit i digitálnímu čtení. Vždy bude sloužit pro přenos vzdělanosti, a i když se bude vedle ní rozvíjet kniha elektronická, může dojít k zajímavému paradoxu – čím více bude e-knih, tím větší bude poptávka po kvalitní a hodnotné knize. Automatické stroje a prvotřídní počítače totiž mohou začít nahrazovat lidskou práci, tím pádem bude vznikat poptávka po špičkových designérech a typografech. Záznamy a výtvořiny lidské ruky mohou v budoucnu začít nabývat nebývalé hodnoty. „Protože prvotřídní design podmiňuje vznik tištěné knihy a je také jedním z důvodů, proč jí lidé chtějí vlastnit. Hodnotu a kouzlo do detailu propracovaného knižního artefaktu digitální soubor nahradit nemůže.”²³⁸

I když byl knihám, po nástupu blikajících obrazovek, předpovídán nejistý osud, očividně se předpovědi nenaplnily, a přes veškeré úsilí elektronických médií se je nepodařilo odsunout do pozadí. Dobrým příkladem jsou například bestsellery, které se dají v dnešní době pořídit u některých titulů v tištěné i digitální podobě. Bez ohledu na to, že se nově publikované e-knihy dají pořídit za menší cenu nebo zdarma na internetu, knižní verze bývají většinou ihned vyprodané a zájem o ně je stále neutuchající.

Multifunkční elektronické čtečky knih sice na jednu stranu mohou omezit písemné záznamy na papíře, na druhou stranu ale nikdy nemohou zastínit jejich úlohu a význam v našich životech. Stavět ale proti sobě knihu a e-knihu je nesmysl, jelikož elektronický papír

²³⁶ Carrière, J.-C., Eco, U.: *Knih se jen tak nezbavíme*. Nakladatelství Argo, Praha 2010. Str. 24.

²³⁷ Pecina, M.: *Knihy a typografie*. Vydavatelství Host, Brno 2011. Str. 76.

²³⁸ Tamtéž. Str. 78.

i inkoust jsou možnou alternativou (ne náhradou) klasického papíru a bez ohledu na formu se vzájemně podporují. Navíc čtení a intenzita čtenářství zůstává vždy výsostně intimní záležitostí i zážitkem, ať už v tištěné nebo elektronické podobě.

Není moc pravděpodobné, že by se elektronická kniha prosadila na úkor knihy tištěné a vypudila by jí tak z našich domovů a z našich zvyklostí. „E-book“ knihu nezahubí, stejně jako se poté, co Gutenberg představil svůj geniální vynález, nepřestaly ze dne na den používat kodexy a ty zase nezastavily prodej papírových svitků.”²³⁹ Různé praktiky a zvyklosti prostě existují vedle sebe a měli bychom tedy elektronické čtečky a podobná zařízení přivítat, neboť nám na jednom displeji zajistí přístup k digitalizované světové knihovně. Spíše je ale důležité poukázat na změnu, která přichází se čtením z displeje namísto obracení listů. Co získáme a o co naopak přijdeme? Můžeme přijít o některé zažité návyky – důvěrný vztah mezi autorem a čtenářem, o představu uzavřeného prostoru a zajisté o určité techniky čtení. Digitální revoluce láme pouto mezi vyvolanými myšlenkami a jejich materiální podobou. Rozšíření elektronických knih ve velkém měřítku může přinést různé změny a otřesy ve společnosti a kultuře.

Knihy ztělesňují nepřekonatelnou dokonalost v prostoru lidské představivosti a jako speciální nástroj zůstává věrná sama sobě přes všechny proměny. Očekávaná a některými i obávaná technologická revoluce knihu nezastaví, protože je symbolem vědění a představivosti. Prošla v dobrém i ve zlém všemi nástrahami. „Čím více nové objevy časem uspokojí potřeby lidové zábavy a výchovy, tím více kniha znovu získá svou důstojnost a autoritu.” Dnes nejvíce pociťujeme potřebu číst a psát, protože bez toho nemůžeme používat počítač a elektronické čtečky. Navíc jsme zavedli nové znaky a klíče, naše slovní zásoba se rozšířila a naučit se číst je stále těžší.

Budoucnost knihy je dnes diskutovatelným tématem zejména proto, že současná kultura volí i jiné nástroje, které jsou zřejmě výkonnější. Technický pokrok ale kráčí neúprosným tempem a je vysoce pravděpodobné, že za pár let přijde opět s novým druhem mediálního nástroje. Jenže kniha, ta tu bude pořád. Počítače a mobilní telefony neustále rozšiřují své možnosti, zejména díky mobilnímu internetu, který překonává prostor a čas. Ohebné monitory, dotykové obrazovky a konvergence elektronických zařízení umožňují velmi snadné a rychlé vytvoření, přečtení a další šíření nejrůznějších publikací.

Většina moderních nosičů velice rychle zastarává. Kniha je považována za nadřazenou vůči těmto objektům, protože prokázala schopnost odolat vlivu času. Moderní

²³⁹ Carrière, J.-C., Eco, U.: *Knih se jen tak nezbavíme*. Nakladatelství Argo, Praha 2010. Str. 7.

technika se snaží víceméně přizpůsobit našemu životu uspěchaných lidí, ale i kniha se snaží sledovat pohyb historie a snaží se podřídit jeho rytmu. „Pokaždé, když se objeví nějaká nová technika, snaží se prokázat, že zruší pravidla a omezení, která stála u zrodu každého jiného objevu v minulosti.”²⁴⁰ Snaží se smést vše, co jí předcházelo, jako kdyby svým novým uživatelům přinášela přirozenou schopnost ji používat bez učení, jako kdyby byla jen ona jediná věrná a jedinečná.

Snaží se nás změny v technice přimět či nepřimět, abychom se zbavili knih? Ať chceme nebo ne, nové technické nástroje nás rozrušují a odvádějí nás od způsobu myšlení, ke kterému nás přivedly knihy. Technologie se obnovuje neuvěřitelně rychle a nutí nás k nezastavitelnému rytmu neustálé reorganizace našich návyků. „A každá nová technologie vyžaduje nový systém reflexů, ten zase po nás chce další úsilí, to vše ve stále kratší a kratší době.”²⁴¹ Současná doba nám poskytuje stále méně času na to, abychom se přizpůsobili novému rytmu, který se postupně stále zrychluje. Technika si vytvořila svůj vlastní jazyk, který jí zpětně nutí k dalšímu kvapnějšímu a uspěchanějšímu vývoji.

Jedna skupina lidí tvrdí, že současné technologie ani zdaleka nemohou znehodnotit tištěnou knihu. „Budoucnost je nepředvídatelná. Přítomnost vstoupila do éry trvalé proměny. Minulost, která má být referenčním rámcem a zdrojem vzpruhy, se vytrácí.”²⁴² Přítomnost se stává labilní a my se neustále namáháme, abychom se připravili na budoucnost. V archivech a knihovnách skladujeme naši paměť, aby kulturní prostor nebyl všemi informacemi přeplněn. Vždy se k nim můžeme v budoucnosti vrátit, pokud to naše srdce bude chtít. Vynález knihtisku nám umožnil uložit kulturu, kterou se nechceme zatěžovat, do úschovny v podobě knih. Stačí pak jen vědět, kde najdeme adekvátní informaci, kterou právě potřebujeme. „Delegujeme tedy část paměti knihám nebo strojům, ale nezaniká nám povinnost dokázat z těchto nástrojů načerpat tu správnou část, a udržovat svou vlastní paměť.”²⁴³

²⁴⁰ Carrière, J.-C., Eco, U.: *Knih se jen tak nezbavíme*. Nakladatelství Argo, Praha 2010. Str. 34.

²⁴¹ Tamtéž. Str. 35.

²⁴² Tamtéž. Str. 47.

²⁴³ Tamtéž. Str. 58.

8. ZÁVĚR

Od šedesátých let se v kratším či delším časovém odstupu začaly stále intenzivněji objevovat diskuze o celosvětové krizi knihy. Vždy, když byl vynalezen nový typ média, prognózy nabraly na síle. Obavy a varování o konci papírové knihy začaly pramenit ze stále vehementnějších zásahů technického pokroku do komunikačního způsobu mezi čtenářem a autorem. Technologický vpád do knižního světa začal sílit, elektronické knihy vstoupily na scénu. Elektronické čtečky a další multifunkční čtecí zařízení se staly nepřehlédnutou součástí knižního trhu. Nabízejí snadný přístup k textu, jednoduché ovládání i nový způsob čtení. Jedná se o moderní nosiče, umožňující zaznamenat a přečíst informace. Tyto informace jsou mnohem rozmanitější než v případě knihy, neboť počítačová technika odstranila bariéry mezi zvukem, obrazem a textem, které tak mohou existovat na jediném nosiči.

V psané komunikaci, kde není vydavatel a příjemce v přímém kontaktu, však dosud neexistuje nic lepšího než kniha. Papír dnes není zapomenut, jen dostal jinou podobu, a všechny profese zabývající se tvorbou a přenosem informací by to měly brát na zřetel. Tiskařská barva dostala prostřednictvím obrazovek a displejů nový vzhled. Milovníci papírového čtení ale zdůrazňují, že se prozatím nenašel žádný jiný způsob, jak lépe fixovat text, obraz a malbu. Tisková technika vyrábí materiální nosič, který je trvalý v čase, poskytuje uspokojení téměř všem lidským smyslům, a uchovává v sobě vzpomínky i životní příběhy. Papír je snadno přístupný, obnovitelný a recyklovatelný.

Elektronická revoluce, vymoženosti audiovizuální techniky nebo elektronické knihy nemohou zřejmě v dohledné době nahradit klasickou knihu. Vše nasvědčuje skutečnosti, že i v nastávajících letech bude vedle sebe existovat elektronická komunikace i tištěné slovo. Ptáme-li se tedy po budoucnosti knihy, nemusíme ztrácet optimismus, jelikož literatura se stále těší oblibě. Ovšem bez snahy a přizpůsobení se požadavkům doby i čtenářům, nemůže do budoucna obstát. Spektrum nosičů a nástrojů k četbě se neustále rozšiřuje, nakladatelé i knihkupci musí volit jiný způsob práce s knihou, aby obstáli v konkurenci ostatních médií. Čtenářům by měli poskytnout snadný přístup k informacím včetně zapojení moderních technických prostředků v koexistenci s ostatními médii.

Způsob myšlení a recepce knižní kultury prochází generační změnou. Otázka nejistoty ohledně krize a zániku knihy ale opakovaně vyplouvá na povrch už několik generací. Mohla by pramenit z diskurzivních návyků, které přítomnost i budoucnost knihy

opakovaně halí do temných vizí. Nové způsoby mediální komunikace se vrství na ty dosavadní, a zpětně tak mohou ovlivňovat již ty ve společnosti zakořeněné. Důležitější než adaptace technickému pokroku je ovšem otázka, zda pocit nenahraditelnosti knihy zůstane zachován i do budoucna. Význam knihy totiž bývá velmi často redukován pouze na literární a estetickou funkci, ale její tajuplný svět skrývá mnohem více, než sami tušíme. Vznikla jako výtvar lidské ruky a je pouze jen na člověku, jak k ní bude přistupovat, a jak ji uchová pro svůj další život.

V roce 2008 proběhl summit v Davosu, na němž se navrhlo směřovat pozornost na čtyři aspekty, jež by mohly v příštích patnácti letech vyvolat velké zvraty. Navržena byla ropa, voda, Afrika a kniha. Jenže kniha je specifické a nenahraditelné médium, přežila nástup všech nových médií a vypadá to, že bude žít i nadále. Spekulace o zániku se už staly její nedílnou součástí, která se objeví vždy, když bude čelit novým technickým nástrahám. Nikdy se ale ještě neobjevil takový informační nástroj, který by tolik připomínal vlastnosti tištěné knihy. A i když jsou e-čtečky na českém knižním trhu stále ještě málo probádaným světem, mají dnes velkou řadu příznivců.

Pokrok je samozřejmě nezadržitelný, a digitální revoluce přináší kvalitativní i kvantitativní změny, se kterými bychom měli držet krok, pokud chceme porozumět modernímu světu kolem nás. Možnosti dnešní techniky jsou obrovské, ale je možné jich naplno využít? Neposkytují jen pochybné užívání bez hlubšího požitku? Elektronické čtečky knih nabízejí tolik doplňkových funkcí, a odolat jim mohou jen zarytí čtenáři bez potřeby nadbytečného rozptýlení. Čtečky knih byly primárně určeny pouze ke čtení, ale dnešní hektická doba i požadavky konzumního způsobu života je postupně proměnily v univerzální nástroj informací a zábavy. Všechny typy čteček, zejména ty starší, neposkytují zdaleka tolik, jako multifunkční čtecí zařízení (smartphony, tablety a počítače), a tak se k nim uchyluje stále více uživatelů. Tablety do sebe dokáží vtěsnat čtečku, mobilní telefon i počítač, a jeví se jako mnohem větší hrozba než tištěná kniha.

Technologický vývoj nelze zastavit, a již dnes se na trhu objevují nové typy čtecích zařízení, které dokáží uspokojit všechny požadavky náročných čtenářů. Elektronické čtečky knih bývají stále častěji nahrazovány multifunkčními tablety a displeji chytrých mobilních telefonů, připomínajících svojí velikostí formáty tištěných knih. Obavy o budoucí existenci by měly spíše směřovat k e-čtečkám, jelikož techničtí vývojáři nepřetržitě vymýšlejí a navrhují nové způsoby čtení textu, bez nutnosti velkého fyzického nosiče. Budoucnost digitálního čtení zůstává otevřená a nikdo nemůže vědět, čím nás v následujících letech překvapí.

Odpověď na otázku, zda hrozí knižní kultuře v nadcházejících letech krize, je prozatím předčasná. Kniha si pro svoji schopnost neustálého odolávání nátlakům výtvarníků moderní doby a pro vlastnosti tak blízké člověku uchová navždy místo v našich životech a bude nedílnou součástí sociologického vývoje jedince i společnosti. Není potřeba ji ihned s nástupem moderní technologie v podobě elektronických čteček odsouvat do pozadí. Nová média sice velmi intenzivně působí na mentalitu jedince i celé společnosti, ale navzdory všem změnám v dějinách lidstva si ke klasické knize uchováváme nezaměnitelný vztah. Má a bude mít i v 21. století své nezastupitelné místo, neboť je součástí našeho každodenního života a kultury.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Odborné publikace

Barták, Jan: *Z dějin polygrafie*. Praha, Vydavatelství Votobia, 2004. ISBN 80-7220-203-0.

Borchardt, Peter a kolektiv autorů.: *Marketing pro veřejné knihovny*. Praha, Národní knihovna v Praze, 1994. 1. vyd. ISBN 80-7050-173-1.

Bourdieu, Pierre: *Teorie jednání*. Praha, Nakladatelství Karolinum, 1998. 1. vyd. ISBN 80-7184-518-3.

Buermann, Uwe: *Jak (pře)žít s médii*. Hranice, Nakladatelství FABULA, 2009. 1. vyd. ISBN 978-80-86600-58-1.

Carrière Jean-Claude, Eco Umberto: *Knih se jen tak nezavíme*. Praha, Nakladatelství Argo 2010. 1. vyd. ISBN 978-80-257-0266-6.

Cejpek Jiří, Hlaváček Ivan, Kneidl Pravoslav: *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. Praha, Vydavatelství Karolinum, 1995. 1. vyd. ISBN 80-7184-163-3.

Dusong Jean-Luc, Siegartová Fabienne: *Typografie: Od olova k počítačům*. Praha, Nakladatelství SVOJTKA a VAŠUT, 1997. 1. vyd. ISBN 80-7180-296-4.

Halada, Jan.: *Člověk a kniha. Úvod do nakladatelské specializace*. Praha, Vydavatelství Karolinum 1993. 1. vyd. ISBN 80-7066-767-2.

Horrocks, Christopher: *Marshall McLuhan a virtualita*. Praha, Nakladatelství TRITON, 2002. 1. vyd. ISBN 80-7254-269-9.

Keki, Béla: *5000 let písma*. Praha, Nakladatelství Mladá fronta, 1984. 1. vyd. ISBN 23-083-84.

McLuhan, Marshall.: *Jak rozumět médiím*. Praha, Nakladatelství Odeon 1991. 1. vyd. ISBN 80-207-0296-2.

Multikulturální centrum Praha: *Knihovny pro všechny: Role veřejných knihoven v multikulturální společnosti*. Praha, Multikulturální centrum Praha, o.s., 2005. ISBN 80-239-5021-5.

Musil, Josef: *Elektronická média v informační společnosti*. Praha, Nakladatelství Votobia, 2003. ISBN 80-7220-157-3.

Pavlát, Leo: *Tajemství knihy*. Praha, Nakladatelství Albatros, 1988. 2. vyd. ISBN 13-858-88.

Pecina, Martin: *Knihy a typografie*. Brno, Vydavatelství Host, 2011. 1. vyd. ISBN 978-80-7294-393-7.

Pistorius, Vladimír: *Jak se dělá kniha*. Praha – Litomyšl, Nakladatelství Paseka, 2003. 1. vyd. ISBN 80-7185-516-2.

Souček, Ludvík: *Co zavínil Gutenberg*. Praha, Nakladatelství Albatros, 1975. 1. vyd. ISBN 13-746-75.

Staňková, Libuše: *Dějiny knižní kultury a grafického designu díl I. Od počátku k osvícenství*. Praha, Nakladatelství grafické školy, 2012. ISBN 978-80-86824-12-3.

Šmejkalová, Jiřina: *Knihy (k teorii a praxi knižní kultury)*. Brno, Nakladatelství Host, 2000. 1. vyd. ISBN 80-7294-005-8.

Internetové zdroje

Anag.cz: *Co je čtečka e-knih?* [online]. (cit. 20. 10. 2014). URL:<<http://www.anag.cz/co-je-to-ctecka-e-knih/cz/t-287/>>.

Baggini, Julian: *Ebooks v paper. Which do our brains prefer? Research is forcing us to rethink how we respond to the written word.* [online]. In: FT.com. Publikováno 20. června 2014, (cit. 17. 12. 2014). URL:<<http://www.ft.com/intl/cms/s/2/53d3096a-f792-11e3-90fa-00144feabdc0.html#axzz3C4EA53SZ>>.

Bibliothelp.cz: *Co jsou audioknihy?* [online]. (cit. 29. 10. 2014). URL:<<http://www.bibliothelp.cz/co-jsou-audioknihy>>.

Císař, Jaroslav: *Český knižní trh.* [online]. In: Czechlit.cz. (cit. 2. 12. 2014). URL:<<http://www.czechlit.cz/odkazy/cesky-knizni-trh/>>.

Costa, Dan, Muchmore, Michael: *Barnes & Noble Nook 3G + Wi-Fi.* [online]. In: PCMag.com. (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2354648,00.asp>>.

Danielson: *Knižní trh v České republice 2013 – 2014 z pohledu Albatros Media.* [online]. In: Databazeknih.cz. Publikováno 28. dubna 2014, (cit. 5. 12. 2014). URL:<<http://www.databazeknih.cz/novinky/knizni-trh-v-ceske-republice-2013-2014-z-pohledu-albatros-media-421>>.

Datart.cz: *Audioknihy.* [online]. (cit. 29. 10. 2014). URL:<<http://www.datart.cz/sluzby/audioknihy.html>>.

eBook-ctecky.cz: *Vše o ebook čtečkách.* [online]. (cit. 10. 11. 2014). URL:<<http://www.ebook-ctecky.cz/pomoc-s-vyberem-a11>>.

eBook-ctecky.cz: *Zdroje knih v elektronické podobě.* [online]. (cit. 15. 10. 2014). URL:<<http://www.ebook-ctecky.cz/zdroje-knih-v-elektronicke-podobě-a25>>.

eKNIHOVNA.cz: *Historie čteček knih*. [online]. (cit. 20. 9. 2014). URL:<<http://www.eknihovna.cz/historie-ctecek-eknih/>>.

Informatika@grafika: *Software I*. [online]. (cit. 11. 11. 2014). URL:<<http://www.gjszlin.cz/ivt/esf/ostatni-sin/software-1.php>>.

Janouš, Marek: *Zpráva SČNK: Prodej e-knih v Česku rychle roste*. [online]. In: Lupa.cz. Publikováno 16. října 2013, (cit. 6. 12. 2014). URL:<<http://www.lupa.cz/clanky/e-knihy-prodej/>>.

Krčmář, Petr: *Kolik stojí výroba knihy?* [online]. Publikováno 4. března 2010, (cit. 5. 11. 2014). URL:<<http://petrkrcmar.blog.root.cz/2010/03/04/kolik-stoji-vyroba-knihy/>>.

Krpa Paper: *Papír v číslech*. [online]. (cit. 1. 11. 2014). URL:<<http://www.krpa-paper.cz/cs/o-papiru/statistiky>>.

Kuruc, Jiří, Sláma David: *Černobilé: Číst knihy na tabletu, nebo na čtečce?* [online]. In: Zive.cz. Publikováno 18. května 2012, (cit. 28. 10. 2014). URL:<<http://www.zive.cz/clanky/cernobile-cist-knihy-na-tabletu-nebo-na-ctecce/sc-3-a-163737>>.

Lauschmann, Jindřich: *Počet majitelů tabletů a čteček se za měsíc zdvojnásobil*. [online]. In: Tyinternety.cz. Publikováno 23. ledna 2012, (cit. 29. 9. 2014). URL:<<http://www.tyinternety.cz/novinky/pocet-majitelu-tabletu-a-ctecek-se-za-mesic-zdvojnasil/>>.

Lebert, Marie: *eBooks: 1998 - The first ebook readers*. [online]. In: Project Gutenberg News. Publikováno 16. července 2011, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.gutenbergnews.org/20110716/ebooks-1998-the-first-ebook-readers/>>.

Lendino, Jamie: *Sony Reader Wi-Fi (PRS-T1)*. [online]. In: PCMag.com. (cit. 21. 9. 2014). URL: <<http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2394573,00.asp>>.

McGuire, Hugh: *What are Libraries For?* [online]. In: [inthelibrarywiththeleadpipe.org](http://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org). Publikováno 20. dubna 2011, (cit. 14. 11. 2014). URL:<<http://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org/2011/what-are-libraries-for/>>.

Oravová, Monika, Filipová Gabriela: *E-knihy aneb první pomoc pro začátečníky*. [online]. Publikováno v Ostravě 2012, (cit. 24. 10. 2014). URL:<<http://search.mlp.cz/cz/titul/e-knihy-aneb-prvni-pomoc-pro-zacatecniky/3721252/>>.

Pokorný, Lukáš: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce*. [online]. In: [inflow.cz](http://www.inflow.cz). Publikováno 6. března 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejichfunkce-0>>.

Pokorný, Lukáš: *Pohled na historii e-readerů s důrazem na jejich funkce. II. část*. [online]. In: [inflow.cz](http://www.inflow.cz). Publikováno 6. dubna 2012, (cit. 28. 9. 2014). URL:<<http://www.inflow.cz/pohled-na-historii-ereaderu-s-durazem-na-jejich-funkce-ii-cast>>.

Publero Blog: *Z historie elektronického čtení: Různé typy displejů*. [online]. In: [Publero.com](http://publero.com). Publikováno 9. říjen 2012, (cit. 16. 10. 2014). URL:<<https://cs.publero.com/blog/z-historie-elektronickeho-cteni-ruzne-typy-displeju>>.

Püschel, Petr: *Povídání o čtečkách elektronických knih*. [online]. In: [Puschpull.org](http://puschpull.org). Publikováno 18. října 2012, (cit. 9. 11. 2014). URL:<<http://recenze.puschpull.org/ebooks/index.php>>.

Štěpánek, Ondřej: *Tisíc knížek na prázdniny v kapse – test levných e-booků*. [online]. In: [Pctuning.cz](http://pctuning.cz). Publikováno 11. července 2012, (cit. 14. 10. 2014). URL:<<http://pctuning.tyden.cz/hardware/multimedia-zvuk-tv/24494-tisic-knizek-na-prazdniny-v-kapse-test-levnych-e-booku>>.

TDKIV: *Přídeští*. [online]. Publikováno 2012, (cit. 10. 11. 2014). URL:<<http://aleph.nkp.cz/publ/kt/00000/24/000002408.htm>>.

Technet.cz: *Celá knihovna v kapse: test první čtečky elektronických knih v Česku*. [online]. Publikováno 26. března 2008, (cit. 18. 10. 2014). URL:<http://technet.idnes.cz/cela-knihovna-v-kapse-test-prvni-ctecky-elektronicky-knih-v-cesku-1pu/hardware.aspx?c=A080326_000745_hardware_vse>.

Třešňák, Petr: *Proč jsou tak drahé*. Respekt.cz. [online]. Publikováno 28. února 2013, (cit. 3. 11. 2014). URL:<<http://respekt.ihned.cz/c1-59380580-proc-jsou-tak-drahe>>.

Vlk: *Kindle vítězí: Amazon poprvé prodal více elektronických knih než papírových*. [online]. In: Ihned.cz. Publikováno 29. ledna 2011, (cit. 1. 12. 2014). URL:<<http://byznys.ihned.cz/c1-49618280-kindle-vitezi-amazon-poprve-prodal-vice-elektronicky-knih-nez-papirovych>>.

Vrbacký, Jakub: *Podívejte se, z čeho je vyroben váš telefon (vědecké okénko)*. In: Mobilizujeme.cz. [online]. Publikováno 18. března 2012, (cit. 2. 11. 2014). URL:<<http://mobilizujeme.cz/clanky/podivejte-se-z-ceho-je-vyroben-vas-telefon-vedecke-okenko/>>.

Vytlačil, Petr: *Jak se vyvíjel a vyvíjí trh s elektronickými knihami v České republice*. [online]. Publikováno 1. července 2013, (cit. 4. 12. 2014). URL:<<http://www.ebooky.cz/jak-se-vyvijel-a-vyvi-ji-trh-s-elektronickymi-knihami-v-ceske-republice/>>.

Ostatní zdroje

Varyš, Vojtěch: Něco na těch e-knihách je. *Instinkt*. EMPRESA MEDIA, a.s., Praha 2013, roč. XII, č. 29. ISSN 12 13-774X.

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Ukázka razantní změny měřítka u definitivních typů dokumentů

Obrázek 2: Ukázka principu fungování elektronického inkoustu

Obrázek 3: Schématická kresba znázorňující části knihy

Seznam tabulek

Tabulka 1: Nejběžnější značky e-čteček

Tabulka 2: Přehledné porovnání elektronické čtečky knih a tabletu

Tabulka 3: Porovnání papírových a elektronických médií

Tabulka 4: Porovnání nákladů na výrobu tištěné a elektronické knihy

Tabulka 5: Přehled o počtu vydaných titulů knih v ČR za roky 2010-2006

Tabulka 6: Vývoj prodeje e-knih v Česku

Tabulka 7: Počet dostupných elektronických titulů

Seznam grafů

Graf 1: Velký nárůst majitelů elektronických čteček po roce 2010

Graf 2: Vývoj prodeje elektronických knih v ČR